

Barcelona

ME TRO PO LIS

Revista d'informació
i pensament urbans
Núm. 70
Tardor 2007
Preu 3€

Quadern central

(Mal)viure a la ciutat

Els fills de Don Quixot

**La guerra de l'Iraq i el conflicte
d'interpretacions**

**Interpretant el segle XX
Totalitarisme o biopolítica?**

Entrevistes amb Ulrich Beck i John Gray

Amb articles de Seyla Benhabib,
Roberto Bergalli, Miguel Candel,
Javier Echeverría, Roberto
Esposito, Espido Freire,
Santiago López Petit,
Ferran Mascarell, Cristóbal Pera,
Luis Racionero, Josep Ramoneda,
Xavier Roig, Juan Villoro...

www.bcn.cat/publicacions

Editorial

Una ciutat sempre inacabada

Manuel Cruz

Amb el número que el lector té a les mans s'inaugura una nova etapa d'aquesta revista. Tots els qui la fem —incloent-hi els qui ens acabem d'incorporar al projecte— som conscients de la dificultat de la tasca que emprenem. La feina duta a terme durant aquests últims vint anys sota la direcció de Joan-Anton Benach constitueix una valuosa herència que ens compromet tant com ens estimula. Però és propi de l'ésser humà assumir el passat per intentar anar més enllà. Superant, quan sigui possible, el que han fet els nostres predecessors i procurant adaptar-ho a les noves realitats en qualsevol cas.

Aplicar aquest principi general a la Barcelona METRÒPOLIS que, en certa manera, neix ara significa enriquir l'esfera de qüestions que s'hi han tractat, afegint-hi registres, discursos, sensibilitats i temes potser avui especialment necessaris. És en aquest context on cal entendre els canvis introduïts. Començant pel més visible, i que d'alguna manera inclou tots els altres: em refereixo al subtítol *Revista d'informació i pensament urbans*, que pretén anunciar al lector la importància que es concedirà a la reflexió, al debat i, en general, al pensament entorn de la ciutat.

Dir *urbà* és dir poc i massa alhora. De fet, es podria afirmar, gairebé sense exagerar, que al món actual tot el que passa, passa a les ciutats. Les ciutats han esdevingut *espais privilegiats de realitat*, àmbits de màxima intensitat col·lectiva, en els quals té lloc el més significatiu, tant bo com dolent, de tot el que ens afecta. Amb el benentès que no ens afecten de la mateixa manera les diverses coses que ens passen o que passen al nostre voltant. Dedicar, en concret, el primer Quadern Central de la nova etapa als qui (mal)viuen a Barcelona pot semblar que té molt de declaració de principis. En efecte, el debat que s'aspira a provocar des d'aquí només pot ser, per definició, obert i plural (en cas contrari, únicament seria aparença de debat). I això comença per posar a la vista de tothom algunes realitats que han tendit a restar ocultes, si no han estat ocultades. Tanmateix, cal no confondre aquesta actitud amb una presa de posició ideològica prèvia. En aquest punt, convé ser fermes. Que ningú no esperi (o temi) trobar a les pàgines de Barcelona

METRÒPOLIS ni tuteles ni portantveus de cap mena. No s'és d'un determinat color polític per assenyalar els problemes existents, sinó pel tipus de solució que s'hi proposa.

Això no obstant, el que acabem de dir sens dubte no pretén equivaler a cap mena de neutralitat (impossible) o de suspensió (indefinida) del judici. De cap manera. Sempre es pensa des d'algun lloc, des d'algun punt de vista, i no és ni bo ni útil intentar escamotejar aquest fet. Durant molt de temps —els bons temps per a molts— va ser un lloc comú referir-se al *model Barcelona*. El tòpic va fer fortuna, una fortuna només comparable amb l'obtinguda pel tòpic, perfectament simètric, de la *crisi del model Barcelona*, amb el qual alguns es freguen les mans d'un quant temps ençà. Probablement, tots dos tòpics són infundats, en la mateixa mesura i proporció en què ho és referir-se a models per parlar de ciutats. No és pas propi d'aquestes sotmetre's a models —ni tan sols complirlos—, perquè en si la ciutat no es deixa entendre en aquests termes. La ciutat, de fet, no és tant el que designa com el que acull. En podem dir el que diem d'altres instàncies: que està constituïda per l'entramat de situacions i conflictes compartits per un conjunt d'individus decidits a viure junts, i que no és res per sobre o al marge d'aquesta xarxa. Doncs bé, Barcelona METRÒPOLIS aspira, amb la preceptiva modestia, a oferir un espai per al debat que aquesta vida en comú comporta necessàriament. Assumint com a únic compromís la radical lleialtat de cadascú a les pròpies idees. En quina altra cosa, en definitiva, podria consistir allò que anomenem *crítica*?

Barcelona METRÒPOLIS
Número 70, tardor 2007

Editor

Direcció de Comunicació Corporativa i Qualitat de l'Ajuntament de Barcelona.
Director: Enric Casas

Edició i producció

Imatge i Producció Editorial.
Director: José P. Freijo
Passeig de la Zona Franca, 60. 08038 Barcelona.
Tel. redacció: 93 402 31 11/ 04 / 05.

Secretaria de direcció

Tel. 93 402 33 18. Fax: 93 402 30 96.

Adreces electròniques

bcnrevistes@bcn.cat
<http://www.bcn.cat/publicacions>.

Direcció

Manuel Cruz.

Direcció editorial

Carme Anfosso.

Edició de textos

Jordi Casanovas.

Gestió

Jaume Novell. Tel. 93 402 30 91

Seccions fixes

Marti Benach, Joaquim Elcacho, Helena Encinas, Josep M. Fort, Joaquim Noguero, Jordi Picatoste Verdejo, Karles Torra, Jaume Vidal.

Col·laboradors

Luis Enrique Alonso, Seyla Benhabib, Fina Birulés, Roberto Bergalli, Miguel Candel, Javier Echeverría, Sergi Doria, Núria Escur, Roberto Esposito, Espido Freire, Daniel Gamper, Jordi Garcia, Alberto Hernando, Isabel Holgado Fernández, Santiago López Petit, Antonio Martínez López, Ferran Mascarell, Cristóbal Pera, Gabriel Pernau, Águeda Quiroga, Luis Racionero, Josep Ramoneda, Xavier Roig, Juan Villoro.

Consell d'Edicions i Publicacions

Carles Martí, Enric Casas, Eduard Vicente, Jordi Martí, Jordi Campillo, Glòria Figuerola, Victor Gimeno, Màrius Rubert, Joan A. Dalmau, Carme Gibert, José P. Freijo.

Disseny original

Enric Jardí, Mariona Maresma.

Fotografia

Albert Armengol, Anna Boyé, Pepe Encinas, Elisa González, Eva Guillamet, Antonio Lajusticia, Óscar Mach, Christian Maury, Juan Miguel Morales, Tomeu Mulet, Pere Virgili.

Arxius

AHCB-AF, Diari AVUI, Prisma, Age Fotostock, Cover / Corbis, Unmicroclima.

Correcció i traducció

Tau Traductors, L'Apòstrof SCCL, Daniel Alcoba (italià-castellà), Alicia García Ruiz (anglès-castellà).

Edició web

Miquel Navarro.

Disseny i maquetació web

Elisenda Bonet.

Administració

Ascensión García. Tel. 93 402 31 10.

Subscripcions i distribució

M. Àngels Alonso. Tel. 93 402 31 30.
Passeig de la Zona Franca, 60.

Comercialització

Enlace. Tel. 93 441 27 80. mroig@enlacedis.com

Dipòsit legal

B. 37.375/85 ISSN: 0214-6223

Informació

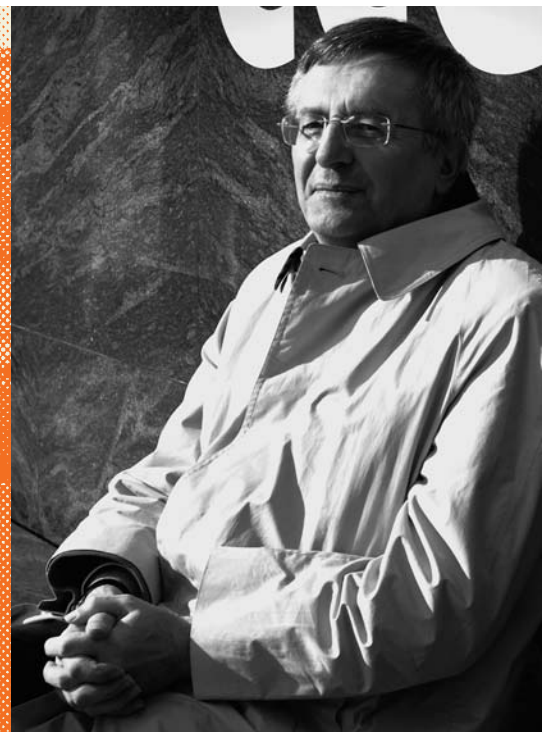
Tel. 93 402 31 30. Els articles de col·laboració que publica Barcelona. METRÒPOLIS expressen l'opinió dels seus autors, la qual no ha de ser necessàriament compartida pels responsables de la revista.

Consell de redacció

Jaume Badia, Mireia Bellí, Fina Birulés, Judit Carrera, Enric Casas, Carme Castells, Manuel Cruz, Cristina Gonzalbo, Daniel Inglada, Jordi Martí, Francesc Muñoz, Ramon Prat, Héctor Santcovsky, Jeffrey Schwartz, Carme Anfosso.

Comitè assessor

Marc Augé, Jordi Borja, Ulrich Beck, Seyla Benhabib, Massimo Cacciari, Victòria Camps, Horacio Capel, Manuel Castells, Paolo Flores d'Arcais, Nancy Fraser, Néstor García Canclini, Salvador Giner, Ernesto Laclau, Carlos Monsivais, Sami Naïr, Josep Ramoneda, Beatriz Sarlo, Fernando Vallespin.

1 Editorial

Manuel Cruz

Plaça pública

4 La mirada de l'altre

La ciutat com a imatge

Juan Villoro

6 Des de l'altra riba

Desafiaments d'un urbanisme

Luis Racionero

8 El dit a l'ull

La punta de l'iceberg o sobre la crisi del model Barcelona

Santiago López Petit

11 Metropolítica

Habitatge per a tots:

els Fills de Don Quixot

Antonio Martínez López

15 Massa crítica

Entrevista amb Ulrich Beck

Daniel Gamper

23 De prestat

La guerra de l'Iraq i el conflicte d'interpretacions

Seyla Benhabib

27 D'on venim / a on anem

Polis: el lloc dels humans

Miguel Candel

Telèpolis: concepte i construcció

Javier Echeverría

33 Veu convidada

Interpretant el segle XX.

Totalitarisme o biopolítica?

Roberto Esposito

Quadern central (Mal)viure a la ciutat

44 Immigració

Una passejada pels barris de població immigrant

Gabriel Pernau

54 Mileuristes

I si almenys fossin mil euros

Espido Freire

60 Prostitució

Unes relacions ve(i)nals sempre difícils

Isabel Holgado Fernández

66 Jubilats

Un territori situat més enllà de l'abandó

Núria Escur

Benviure o malviure la vellesa:

aquesta és la qüestió

Cristóbal Pera

Els anys no vénen sols

Águeda Quiroga

76 Propostes / respostes

La in(ex)clusió en una ciutat sense rumb

Roberto Bergalli

El mal urbà: quan la ciutat perilla

Josep Ramoneda

Barcelona per a qui? Barcelona per a què?

Xavier Roig

82 Ciutat i poesia

84 En trànsit

Entrevista amb John Gray

Sergi Doria

Observatori

89 *Projecte de modernitat, producte cultural*
Ferran Mascarell

91 Zona d'obres

Sociedades movedizas, de Manuel

Delgado, per Alberto Hernando

La gran rutina, de Valentí Puig, per

Jordi Gracia

Los condenados de la ciudad, de Löic

Wacquant, per Luis Enrique Alonso

Las fronteras de la justicia, de Martha C.

Nussbaum, per Fina Birulés

96 Arts plàstiques

Jaume Vidal

97 Còmic

Joaquim Noguero

98 Música

Karles Torra

99 Arts al carrer

Martí Benach

100 Disseny

Josep M. Fort

101 Ciència

Joaquim Elcacho

102 Cinema

Jordi Picatoste Verdejo

104 A peu de carrer

Helena Encinas

Portada i contraportada

Fotos: Christian Maury

La imatge predominant de Barcelona és la d'una urbs dominada pel bon gust, l'eficàcia, la tolerància i la llum mediterrània. Sense perdre aquests atributs, l'escenari ha canviat els últims anys per presentar-se com a plataforma de serveis.

La ciutat com a imatge

Text **Juan Villoro** Escriptor

Les ciutats estrangeres són llocs de comparació. Per a qui va créixer en l'expansiu caos de Mèxic DF, Barcelona representa una aventura de l'ordre. Enrique Vila-Matas ha escrit que la crispada vida de Barcelona recorda el temperament de Madame Bovary. En aquest cas, l'apocalíptica intensitat del Districte Federal ha de ser comparada amb Janis Joplin. El nerviosisme barceloní sembla controlat per ansiolòtics de disseny.

A *Le città invisibili* (Les ciutats invisibles), Italo Calvino evoca remotes urbs estimades. Barcelona va arribar a oïda meua d'aquesta manera, com un escenari perdut. El meu pare hi va néixer i va haver d'abandonar-la el 1932, quan tenia deu anys. La dilatada nit del franquisme li va impedir de tornar-hi.

La meua primera estada llarga a Barcelona va començar el dia de Reis de 1976 i va durar prop d'un mes. Em vaig allotjar a l'Hostal Viena, del barri xino, perquè hi havia viscut Henry Miller. Com que als cinemes projectaven pel·lícules doblades, el meu segon allotjament va ser la Filmoteca, que semblava una cripta de conspiradors. Els edificis modernistes eren imponents testimonis d'una prosperitat anterior i esperaven el moment que algú es recordés de netejar-los. Encara que el franquisme havia produït moles quadrades horroroses, el paisatge urbà es barrejava en una harmonia tranquil·la, com les palmeres que convivien als parcs amb arbres del fred.

El sol banyava les pedres del barri gòtic, però les habitacions s'entregaven al plàcid refugi de les ombres. Vaig fer tràmits a oficines il·luminades amb timidesa per un celobert; les porteries semblaven quadres de Hopper: un cau fosc on un focus groguenc il·luminava la rústega mà d'un guardià.

Per arribar a l'hostal recorria carrers que feien pudor d'orina i sortejava els mariners que dormien la borratxera. Als dinou anys aquest escenari em semblava perfecte; encara era millor la tensió que animava la ciutat. Un vent radical recorria les pedres clàssiques de Santa Maria del Mar, els portals de la plaça Reial, l'àmplia simetria de la Rambla, les llibreries on tots els llibres semblaven tractar de la contracultura. Als cafès parlava d'eurocomunisme, antipsiquiatria, drogues alternatives, futbol total, cançó catalana, cinema d'autor, antinovella i transvestisme amb un fervor que anunciava, no sols que els canvis eren possibles, sinó que s'esdevenien entre les voreres de mar i de muntanya. En qualsevol portal apareixia una taula amb llibres marginals, melmelades naturistes, seri-

grafies de Tàpies, veles aromàtiques. Un teixit mediterrani on tallers i places proposaven una sensata artesanía del canvi.

El 1992 em vaig instal·lar durant uns mesos en un apartament moblat i vaig conèixer la Barcelona olímpica. La ciutat es va obrir al mar i va ordenar la seva circulació, però sobretot va aconseguir representar-se a si mateixa com a seu d'una elegant modernitat.

Ciutats com Venècia o Samarcanda disposen d'una mitologia superior al seu escenari. Barcelona ha aconseguit ser una metàfora globalitzada. Potser Woody Allen va inaugurar la tendència dels personatges cinematogràfics que volen anar a Barcelona, aquesta versemblant locació de fugida, tan comentada a les revistes dels avions.

Em sorprèn la quantitat de barcelonins que parlen com a alcaldes de la ciutat, satisfets del seu entorn. La imatge predominant és la d'una urbs dominada pel bon gust, l'eficàcia, la tolerància i la llum mediterrània. Sense perdre aquests atributs, l'escenari ha canviat els últims anys: la targeta postal ha rebut retocs de Photoshop per presentar-se com a plataforma de serveis.

Saskia Sassen diu a *Global City* que les metròpolis han perdut la seva localització rígida. Barcelona és, entre d'altres coses, un territori de lloguer per als qui busquen fires, festivals, congressos, consultes mèdiques, estudis de tota mena, turisme sexual o cultural, comiats de solters. Durant tres anys (de 2001 a 2004) vaig viure a la part dreta de l'Eixample i vaig dur a terme un sondeig de barri. Cada vegada que veia una mudança preguntava qui se n'anava i qui arribava. Gairebé sempre, una família catalana deixava el seu lloc a canadencs, australians, japonesos o nord-americans. Alguns hi arribaven retirats; la majoria s'hi instal·lava per treballar, no en assumptes vinculats amb Barcelona, sinó per a la seva ciutat de procedència. Les noves comunicacions, els bons serveis locals i els baixos costos (en termes japonesos) permeten la deslocalització: treballar per a Tòquio vivint a Barcelona. Els nous inquilins són perifèrics a escala globalitzada, de la mateixa manera que els meus alumnes de la Universitat Pompeu Fabra solien ser perifèrics a escala regional (venien de Rubí, Mataró i altres poblacions en què el lloguer els resultava raonable).

Alguns efectes de Photoshop: el bon gust barceloní ha derivat cap al sobredisseny i la concepció de la metròpoli com

© Christian Maury

a marca internacional ha fet prevaler l'arquitectura de firma sobre el talent local. El criteri de fons és el d'un cosmopolitisme entès com a consum o fitxatge, no com a creació pròpia.

Al mateix temps, la cultura local ha adquirit un caire regionalista i defensiu davant el bilingüisme (vist com una amenaça, i no com el que, segons el meu parer, és un avantatge envejable). Recordo un reportatge que parlava amb alarma del predomini del castellà als esbarjos escolars a causa del contagi provocat pels immigrants llatinoamericans. Curiosament, el fet que el text estigués escrit en castellà no va portar l'autor a reflexionar sobre els avantatges de l'exercici multilingüe.

La bellesa de Barcelona no ha deixat d'existir. Podríem dir que l'adolescent el principal atractiu de la qual era la ignorància de la seva pròpia bellesa s'ha transformat en una top-model que treballa per a la millor agència.

La imatge més kitsch que conservo de la ciutat és la de l'alcalde Joan Clos ballant en un camió descapotable al ritme de Carlinhos Brown. Aleshores vam assistir a un moment extrem de la ciutat de serveis: la diversió com a programa oficial, un Club Mediterrani on paguen al gerent per ballar.

Davant les diverses agències de *relocating* que ofereixen pisos magnífics per a australians, he pensat en la necessitat d'un *relocating* cultural. La vida de Barcelona seria més rica si en comptes d'oferir activitats transitòries al ritme de la moda, donés suport a centres permanents de creativitat que involu-

ressin les cultures que ja existeixen als seus carrers (l'àrab, la xarrega, la llatinoamericana) i les combinés amb les energies que es pronuncien en català. Un ambient que reconegué el que ja passa en secret: zones de la imaginació que encara no arriben a la imatge oficial. Per a Néstor García Canclini el que és híbrid es distingeix del que és mestís en el fet que no és una barreja ja establitzada, sinó un procés, un moviment, una frontera de trobada. Permetre aquesta zona de cruïlles seria la veritable missió cosmopolita de Barcelona.

Els desafiaments de la ciutat deriven de la seva imatge. La marca mental "Barcelona" supera l'espai que l'acredita. El seu futur dependrà de no cedir a les temptacions comercials del seu propi simulacre. Les pedres de sempre són el seu millor suport.

Fa poc vaig demanar a la meva filla de set anys que dibuixés un paisatge urbà. La Inés va viure un any a Mèxic, després tres a Barcelona i fa uns altres tres que és a Mèxic. Què significa per a ella l'urbà? Em va entregar un paper on apareixien el Parc de la Ciutadella, la catedral, el Barri Gòtic, el seu xiquiparc favorit i la papereria de la senyora Milagros, al costat de casa. No podria haver fet un quadre equivalent del DF, on passa del caos de cotxes al caos de gent.

El paisatge pintat per la meva filla s'assembla bastant al que el meu pare va conservar de la ciutat perduda als deu anys. Barcelona imanta amb una força superior als usos transitoris i banals als quals se sotmet. **M**

Barcelona és una de les ciutats més agradables del món perquè hi ha hagut una voluntat de dissenyar l'espai urbà. Cal que l'organització dels barris i dels centres s'ajusti també a l'escala humana.

Desafiaments d'un urbanisme

Text **Luis Racionero** Urbanista

Barcelona ha aconseguit un merescut prestigi entre les ciutats europees: la seva qualitat de vida és òptima, i això no es deu només a factors climàtics, gastronòmics o psicològics, sinó també al disseny urbà. "Disseny urbà" és un concepte que vaig conèixer al Departament d'Urbanisme de la UC Berkeley el 1968. Allí procedia més de la tradició de Camillo Sitte i Patrick Geddes que de Le Corbusier. Le Corbusier, si li haguessin permès, hauria arrasat Ciutat Vella per construir les seves unitats d'habitatció, més salubres però molt més uniformes i avorrides. L'alcalde de l'època no va sucumbir a l'egolatria de l'excel·lent arquitecte i discutible urbanista francosuís i els turistes li ho agraeixen. És veritat, però, que en aquella època de la Carta d'Atenes els centres històrics eren considerats rèmores al progrés en lloc de patrimoni històric. El turisme de masses, tan criticable en certs aspectes, ha salvat els centres històrics, condemnats per Le Corbusier, que titllava les textures urbanes medievals de camins d'ases. Ell preferia, com Mussolini, "*la linea diritta, la chiarezza de la idea*".

Els anglosaxons van generar una altra teoria urbanística orgànica, respectuosa, tradicional. Va ser l'"urbanisme extractiu" que Patrick Geddes va elaborar per fer salubres les ciutats de l'Índia sense destruir el seu caràcter: es tractava de fluir amb la textura existent, traient ací i allà edificis arruïnats, per esponjar els carrers, obrir places, consolidar edificis antics. És un urba-

“No ens oposem pas a l’estil racionalista, però sí a la seva aplicació indiscriminada només perquè és moda, perquè s’usa als països nòrdics i perquè les fotos queden molt modernes a les revistes italianes”.

nisme orgànic, no racionalista, i aquest és el que s’ha aplicat a Ciutat Vella a Barcelona, per bé que en els espais creats s’ha dissenyat no d’una manera orgànica, sinó racionalista (vegeu el carrer dels Banys Nous).

No ens oposem pas a l’estil racionalista, però sí a la seva aplicació indiscriminada només perquè és moda, perquè s’usa als països nòrdics i perquè les fotos queden molt modernes a les revistes italianes. Una certa dosi de provincianisme va sobrevenir als nostres responsables urbanístics, que van aplicar ciment i metall en espais on el sol implacable aconsellava per a l’usuari una mica d’ombra, de verd, d’aigua; de frescor, en suma. Van dissenyar places inutilitzables a l’estiu i que es confonen fàcilment amb gasolineres en qualsevol moment de l’any.

Tot i aquests errors d’aplicació, el concepte de disseny urbà va ser molt útil. Si Barcelona avui és una de les ciutats més agradables del món, ha estat per aquesta voluntat de dissenyar, bé o malament, l’espai urbà, cosa no contemplada en altres ciutats. Urbanisme és el que el ciutadà troba quan obre la porta i posa el peu al carrer: pot accedir a espais amables, a escala humana, o a la jungla d’asfalt entregada a l’automòbil. Naturalment, el vianant i la seva subclasse forana, el turista, prefereixen el primer. Sense abolir el cotxe, Barcelona és una ciutat per al vianant, fins i tot per a la bicicleta, i això és un actiu d’un valor incalculable; o calculable: computeu el nombre d’hotels construïts en els últims trenta anys i els ingressos per turisme anuals.

La irrupció de Barcelona a la llista de ciutats de turisme urbà –darrere de Londres, París, Venècia o Florència– es va deure a l’Olimpíada del 92, però sense el treball urbanístic dels anys anteriors no s’hi hauria incorporat tan de pressa. Incloc en aquest patrimoni atractiu el llegat artístic de Gaudí, que és, quasi literalment, la guinda del pastís urbanístic barceloní. En tot cas, els turistes vénen a veure Gaudí, entre d’altres coses; el que no vénen a veure, evidentment, són els edificis racionalistes i les places dures, perquè ja en troben en qualsevol altra ciutat europea, fins i tot de segon rang. Gaudí no és solament utòpic i orgànic: és mediterrani. L’estranger vol que un director de cinema espanyol sigui com Almodóvar, no com Bergman: que reflecteixi quelcom propi i autèntic del país que no coneix “i que desitja visitar”. Els colors, les textures, les formes gaudinianes expressen alguna cosa del nostre interior –tant si ens agrada com si no– que interessa el turista. Clemenceau se’n va anar de Barcelona després de veure la Pedrera i la Casa Batlló insultant jocosament aquesta ciutat “on es construeixen cases per a dracs”. Però als japonesos –i als xinesos, ja ho veureu– els encanten les cases per a dracs.

Quins desafiaments queden pendents per no dilapidar aquest actiu urbanístic que s’ha aconseguit? Crec que dos: els barris i els centres. En tots dos l’escala humana ha de ser el criteri fonamental. Per descomptat, salubritat, serveis, seguretat; tota la base física d’una ciutat moderna i sana, però això

és un altre tema. El que a mi m’ocupa és el nou disseny urbà, el del futur postindustrial a la mediterrània.

Nou Barris ha estat una iniciativa model en la manera de relligar, donar estructures, crear espai urbà en zones abans perifèriques i desordenades. Novament, sense entrar en els encerts o errades de detall, la idea d’estructurar una part de la taca d’oli que és una àrea metropolitana moderna és totalment vàlida; idea que s’ha de prosseguir en els altres barris perifèrics de Barcelona, un per un, i això té a veure amb la qüestió dels centres.

És clar que l’antídot a la taca d’oli megalopolitana és una jerarquia de centres. M’explico. Si una ciutat té 60.000 habitants, com la Florència dels Mèdici, a densitat medieval, els habitants més perifèrics tenen el centre a deu minuts caminant. Quan la ciutat creix, es perd aquesta escala humana de vianants. I no es pot frenar la mida de ciutat en els 300.000 habitants, que Mumford estimava com a òptims, perquè l’activitat econòmica canviant provoca el creixement continuat de les ciutats exportadores. Sobrepassats els 300.000 habitants que es proposaven com a mida òptima de la ciutat, ja només queda promoure la consolidació de diversos centres urbans, un centre de negocis (CBD) per cada 300.000 habitants. Després, a aquests 300.000 se’ls poden crear altres subcentres, per cada 60.000, on es recuperi l’escala humana renaixentista, i per sota d’ells, clàssiques unitats veïnals de cinc a deu mil habitants.

Amb una jerarquia de centres es descongestiona l’antic centre històric i els serveis del CBD s’escampen per les diverses zones de la taca d’oli. El que és difícil no és repartir aquests nous centres sobre un plànol, sinó poder situar-hi els elements de serveis i d’atractiu simbòlic que donen lloc a un centre. El més important per crear un centre és que la gent l’usi. La gent va a on hi ha gent, botigues i oci-serveis; és per això que convé aprofitar un equipament gran: estació, hospital, universitat, gran *shopping center*, per desencadenar, a partir d’ell, el cercle de causació cumulativa que provoqui l’emergència d’un subcentre urbà. Els centres no surten pel fet de dissenyar-los sobre el plànol: cal provocar-los amb incentius econòmics.

L’alternativa a això és el suburbi de casetes amb jardí a l’americana i el seu *shopping center* corresponent, que actua com a centre urbà, però a l’escala de l’automòbil. Crec que si Barcelona atreu el turisme urbà és perquè és urbana, no suburbana, i perquè li ofereix una escala humana i una urbanitat que ja només es donen a Florència, Venècia o el centre de París. Convé tenir clares aquestes opcions. **M**

La realitat ha fet en pocs anys una crítica radical. S'ha passat de creure que es viu a la millor ciutat del món a afirmar que és impossible viure a Barcelona. El somni s'ha esfondrat en els seus aspectes més diversos.

La punta de l'iceberg o sobre la crisi del model Barcelona

Text **Santiago López Petit** Filòsof

Tothom hi està d'acord: Barcelona està vivint el final d'una època. És una cosa que se sent. L'entusiasme amb què els seus habitants s'identificaven amb la ciutat ha desaparegut. Un vent fred agita l'oasi. Per exemple: l'últim dissabte de gener d'aquest any 2007 van tenir lloc a la capital catalana fins a cinc manifestacions de protesta diferents dirigides contra el model d'oci del Tibidabo, contra la Llei d'estrangeria, contra la línia d'alta tensió (MAT), contra el traçat del TGV i contra les barreres laterals perilloses de la xarxa viària. La lluita per l'habitatge, d'altra banda, ha ocupat el primer pla alterant totes les agendes polítiques. "Barcelona batega", diu l'últim eslògan; efectivament, el cor de Barcelona batega, però no pel que li agradaria a l'Ajuntament, sinó perquè s'obre un nou temps de conflictivitat creixent. O, dit d'una altra manera, el model Barcelona s'enfonsa.

Final d'una època significa, doncs, final del model Barcelona. Sembla que la combinació de turisme i cultura, serveis i negoci immobiliari, tot això adobat mitjançant esdeveniments espectaculars, ha deixat de funcionar. Què ha passat? Per què s'enfonsa el model Barcelona si tenia tant de prestigi a tot el món? Certament, quan es parlava del model Barcelona es feia sempre per enaltir-ne l'urbanisme, la manera d'organitzar la participació ciutadana o la funció cohesionadora de la cultura. Tot i que veus tan autoritzades com Oriol Bohigas han negat que existís realment aquest model, és evident que ha existit. El que passa és que, encara que als arquitectes els sàpiga greu, era essencialment polític. En altres paraules, el model Barcelona ha estat sobretot un "dispositiu de poder basat en la producció de consens" l'únic objectiu del qual, des del primer moment, era fer de Barcelona una "marca", és a dir, situar Barcelona favorablement en el mercat mundial de les metròpolis. Evidentment, aquest dispositiu de poder que havia de reconduir els conflictes, gestionar les diferències i, en definitiva, pacificar el terreny social, havia de ser necessàriament complex. En la seva constitució hi van intervenir des del tractament arquitectònic de l'espai públic fins a un ús espectacular de la cultura, passant per la repressió pura i simple quan calia. Aquest dispositiu complex de poder és el que es va vendre mundialment com el "model Barcelona". La paradoxa és que quan la marca "Barcelona" és màximament coneguda, quan són milers els turistes que atreu, el model s'enfonsa perquè els que diàriament el pateixen ja no hi creuen.

Perquè aquesta és la qüestió de debò: la realitat ha efectuat en pocs anys una crítica més radical que la que hagués pogut realitzar el crític més radical. S'ha passat de creure que es viu a la millor ciutat del món a afirmar que és impossible viure-hi. I aquesta impossibilitat no és teòrica, sinó tan real com que no es pot trobar un habitatge digne a un preu raonable. Però, encara més: el somni s'ha esfondrat en els seus aspectes més diversos. De la Rambla, que era "el passeig més bonic del món", un portaveu de les floristes diu actualment: "Això és Benidorm, un passeig dominat pel turisme del nivell més baix, amb la personalitat per terra, una ombra del que va ser". A la ciutat del Fòrum de les Cultures, l'increment de casos d'abusos policials a immigrants per part dels Mossos d'Esquadra ha passat de tres l'any 2005 a vint-i-quatre el 2006². I així podríem continuar explicant com la marca Barcelona ha acabat triturant els desitjos d'igualtat, de justícia i de benestar.

I, no obstant això, l'hora de la veritat havia d'arribar algun dia. El model Barcelona va ser construït mitjançant l'expropiació i capitalització de la força col·lectiva de les lluites antifranquistes, mitjançant la canalització d'un dret a la ciutat reivindicat al carrer. És fill de la transició política postfranquista, i per això conté totes les seves contradiccions. L'única ambigüitat que no va existir mai va ser que la modernització de la ciutat havia de ser una modernització al servei dels interessos del capital, la qual cosa no vol dir de cap manera que no tingués suport popular. Els Jocs Olímpics del 92 constitueixen, com tothom sap, el moment en què la separació entre les institucions i la gent és menor. Quan la ciutat, com a marca, és per fi projectada al món. També és quan el model funciona com un autèntic dispositiu de poder ben engruixat i produeix la figura del "ciudadà", que no és en si mateix una figura crítica, sinó que constitueix la peça essencial de l'engranatge de poder que és el model Barcelona. Per això, la propaganda institucional tindrà sempre la forma d'una mobilització ciutadana: "Tots som el motor de Catalunya. No paris". L'objectiu del model Barcelona -i en això consisteix, en última instància, el model- és una mobilització de cadascú per (re)produir la marca Barcelona. A la consigna "Tots movem Barcelona", que serà la seva forma més acabada, es mostra, d'una banda, que el ciudadà és realment una peça del mecanisme, i d'altra banda, que la socialitat creada és un pur simulacre.

© Christian Maury

Perquè el model Barcelona pressuposa i alhora construeix de manera performativa aquest “Tots”. La campanya ja antiga de la Generalitat “Catalunya gent d’equip. No te’n desmarquis” va iniciar el camí. Les institucions ens van començar a vendre la idea que tots, absolutament tots, formàvem part del mateix equip. La imatge d’origen toyotista utilitzada era candorosa: mecànics, carnisseres, policies, oficinistes..., tots apareixien retratats plegats. Aquest somni d’unitat productiva i política s’ha esfondrat. De l’esperit olímpic només en queda un museu acabat d’inaugurar, i l’operació del Fòrum 2004 que pretenia obrir l’“equip” a les diferències multiculturals no va aconseguir tampoc refundar-lo.

Com dièiem, la realitat ha efectuat la crítica més radical. En la mesura que Barcelona era coneguda en el món com a marca, més necessari esdevenia agençar la ciutat, és a dir, recuperar els espais públics per al consum, neutralitzar els moviments crítics, expulsar la pobresa... L’ordenança cívica, en els fons, no serà més que una operació de neteja de l’“equip” (expulsió de pobres, prostitutes, dissidents...) per adequar-lo a la seva funció de ciutat-empresa. No és pas veritat, doncs, que tots formem part d’aquest equip triomfador; això ja s’admet públicament. El canvi recent en la propaganda institucional³ n’és un indicador. Ja no s’afirma que “Tots formem un (mateix) equip”, ara se’ns demana que col·laborem amb la policia, de manera que plegats formarem un bon equip, ja que guanya-

rem en seguretat; o que col·laborem amb l’escombraire, i així formarem un bon equip cívic... Aquest desplaçament cap a una jerarquització explícita és un signe del fracàs del projecte.

I arribem al final. La marca ha triomfat, però, per fer-ho, ha hagut d’expulsar la vida. Del centre a la perifèria: només d’aquesta manera ha aconseguit la victòria. Certament, ha arribat l’hora de la veritat. Davant de la marca Barcelona hi ha les persones grans amb pensions baixes, els mileuristes, els immigrants amuntegats en petits espais... i tots aquells la manera de viure dels quals no se satisfà amb el consum d’una marca. Sovint hem dit que el model Barcelona és un vaixell que s’enfonsa. Ara, podem afirmar que la punta de l’iceberg amb què ha xocat és el “malestar social”. Un malestar difús però potent. Un malestar que s’expressa en l’abstencionisme electoral, en la desocupació de les institucions, en la invenció de formes de vida alternatives. Hi ha forces polítiques reaccionàries que pretenen capitalitzar-lo. No és fàcil si aquest malestar es polititza. La contraposició “habitatge digne” enfront d’“especulació” indica un camí a seguir. El crit del malestar social és “Que se’n vagin tots”. **M**

Notes

- 1 “Les floristes de la Rambla demanen als barcelonins que tornin a aquest passeig, dominat pel turisme”. *La Vanguardia*, 24 de març de 2006.
- 2 “SOS racisme alerta”. *ADN*, 22 de març de 2007.
- 3 La campanya és ara “Fem un bon equip. Col·labora amb el teu Ajuntament”.

Amb independència dels actuals vents neoliberalitzadors, a França hi ha un substrat cultural propens a l'exigència de condicions de vida i d'habitatge dignes. I si aquesta consciència estava larvada, el moviment social que arrenca amb l'acció dels Fills de Don Quixot és a l'origen del nou discurs enfocat cap a la qüestió social amb el qual va començar la precampanya electoral i amb el qual es va entrar en l'any 2007.

Habitatge per a tots: els Fills de Don Quixot

Text **Antonio Martínez López** Sociòleg
Fotos **Christian Maury**

Començarem per un fet major que constitueix la raó de ser d'aquest article: el 17 de gener de 2007 s'aprovava a França, al Consell de Ministres, un projecte de llei pel qual el dret a l'habitatge es convertia, al país gal, en un dret jurídic equiparable al dret a l'educació o al dret a la sanitat. No era simplement una cessió magnànima de les elits polítiques franceses que, reunides per tractar sobre les tribulacions d'un país que se sent en crisi, decidien *motu proprio* ampliar els drets efectius de la ciutadania i fer així un homenatge al vell Marshall. No. Tot indica que les evolucions legislatives que pressuposen una millora substantiva de la posició dels febles (caldria dir més aviat "afeblits") d'una societat obeeixen normalment a processos de negociació i de lluita al si de l'espai social. Ha estat així també en aquest cas, ja que el projecte de llei sorgeix d'un mandat del president de la República que es pren en el marc d'un moviment de reivindicació dels drets de les persones sense llar dut a terme per un moviment social molt jove sorgit a França, el qual intentarem comprendre en aquest article: el moviment de Les Enfants de Don Quichotte, o, traduït al català, els Fills de Don Quixot.

Què significa una llei que converteix en un dret exigible (en francès, *opposable*) el que fins ara era, com a Espanya, una simple declaració de bones intencions? Doncs significa que tot ciutadà resident legalment al territori francès tindrà el dret d'exigir a l'Estat (ara mateix té lloc a França el debat sobre si les instàncies competents en aquesta matèria, a les quals, per tant, es podrà exigir judicialment el compliment del dret a un habitatge digne, han de ser els ajuntaments, les entitats regionals, l'Estat a escala nacional..., debat important per a la implantació efectiva del dret) que li ofereixi un habitatge digne, de manera que aquelles persones que en demanin i no se n'hi ofereixi en un termini raonable, podran por-

tar les autoritats polítiques responsables davant els tribunals de justícia.

D'on sorgeix el moviment dels Fills de Don Quixot? I, sobretot, per què, amb l'organització d'un nombre relativament baix de persones, majoritàriament, elles mateixes sense llar, s'aconsegueix un èxit molt raonable pel que fa als objectius que es proposaven? La resposta a això podria consistir en un simple cens periodístic de dades i dates sense ordre ni cert; tanmateix, aquí provarem una altra manera de procedir metodològica: presentar tan sols un esbós de tipus historico-social que ens permeti emmarcar l'acció d'aquest moviment i comprendre'n les arrels socials i el context institucional en què opera.

Ja a l'hivern de 1954 el famós Abé Pierre (un religiós activista dels drets de les persones sense llar a França) va llançar una importantíssima campanya en favor del dret de les persones sense llar, sense sostre, de ser allotjades i ateses dignament a càrrec del treball social, i a l'acció pública. D'aquí en va sorgir l'entitat no governamental Emauss, que actualment és una de les principals gestores dels albergs d'acollida per a persones sense llar que hi ha en tot el país, alhora que una de les entitats no lucratives que defensen els drets de les persones sense llar; són els seus clarobscur. Moltes de les reivindicacions fetes aleshores van quedar pendents, especialment la qüestió dels drets vinculats a l'habitatge. Però Emauss, amb el seu origen en el sentiment religiós, encara que avui dia està més subjecta a principis laics que doctrinals, no és l'única ONG que treballa en aquest camp a França. Droit au Logement (DAL) fa dues dècades que ocupa immobles buits i els gestiona per a les persones sense llar i, cosa que ens semblaria curiosa a Espanya, actualment és una entitat considerada pels ajuntaments i l'Estat mateix com a legítima per

intervenir en qüestions d'habitatge; de fet, són nombrosos els conflictes en aquest àmbit en què les administracions han recorregut al DAL per sol·licitar el seu paper com a mitjancer.

Particularitats històriques dels països? Diferents graus de consolidació d'una democràcia real? També en els anys vuitanta i durant el mandat de Chirac com a alcalde de la capital de França es crea el Samu Social, una xarxa d'albergs d'urgència dependents de l'Ajuntament que a més ofereixen un servei d'atenció a les persones sense llar que dormen al carrer, amb l'objecte de contactar-hi i oferir-los albergs en els moments més durs de l'hivern. En definitiva, a França existeix una xarxa d'atenció a persones sense llar, i això, partint de la base que les societats actuals realitzen esforços mínims per aquells que cauen en situacions de baixa o nul·la productivitat social, significa que aquestes persones es troben molt menys abandonades del que ho estan al nostre propi país, per posar un marc de referència. I això també condiona, al meu parer, que les classes mitjanes estiguin molt menys socialitzades en una cultura de l'"abandó institucional" del marginat, com la nostra. Malgrat les retallades i els atacs patits en els últims lustres, els signes d'un Estat del benestar keynesià que arriba a les classes mitjanes depauperades també es poden rastrejar a França: per exemple, tot ajuntament està obligat per llei a construir i mantenir un percentatge d'habitatges socials (la majoria cedits gratuïtament o d'un lloguer molt moderat, el que s'anomena *Habitation à Loyer Modéré*), que constitueixen el vint per cent del parc total d'habitatges. És cert que hi ha ajuntaments que prefereixen pagar les multes imposades per incompliment que mantenir aquesta proporcionalitat, però n'hi ha d'altres en què el percentatge habitacional social està molt per sobre d'aquesta xifra, la qual cosa crea, és clar, situacions de quasiguetificació.

El que acabem d'explicar resulta útil per entendre que, amb independència dels vents ideològics neoliberalitzadors que bufen, es donen unes condicions sociohistòriques al país veí per a l'existència d'un substrat cultural propens a l'exigència de condicions de vida i d'habitatge dignes d'un país democràtic. I si aquesta consciència amb dubte estava larvada, el moviment social que arrenca amb l'acció dels Fills de Don Quixot és en l'origen d'aquest nou discurs cap a la qüestió social amb el qual es va encetar una precampanya electoral francesa i amb el qual es va entrar en l'any 2007.

Crec que caldria afegir a aquest context general definit alguns signes que a mitjan 2006 ja indicaven que es donava un escenari social propici perquè un moviment social a favor de l'exclusió tingués èxit. El primer és la contínua degradació de les condicions de treball rere una arxirepetida necessitat de competitivitat, que ha fet perdre molt poder adquisitiu als assalariats. El segon és el fet que, a més d'aquest procés d'incertesa laboral, s'ha produït un altre procés demolidor per a les possibilitats de reproducció de les classes mitjanes: el preu de l'habitatge a França s'ha disparat molt considerablement en els últims anys. Prenguem nota d'una cosa: els dos processos que descriu s'han produït igualment a Espanya, i a més amb una intensitat bastant superior en comparació amb el que ha succeït a França. A la tardor van aparèixer dos sondejors al país veí: en un d'ells el setanta i escaig per cent dels francesos es mostraven molt favorables que el Govern prengués mesures correctores en relació amb la permanent escalada dels preus de l'habitatge; i en un altre, encara més esglaïador, gairebé un de cada dos francesos confessava sentir por de poder convertir-se algun dia en una persona sense llar.

Sorgeix el moviment

El 3 de desembre de 2006 Augustin Legrand (casat, amb fills, de trenta-dos anys, aproximadament; artista del món del teatre, poc conegut fins avui), amb el suport dels seus germans i des d'una associació acabada de crear, salta a la palestra pública. Aquesta entrada en l'escena pública d'un personatge i un moviment social fins aleshores desconeguts va ser precedit d'alguns factors que hem de destacar. Membres d'una família de classe mitjana, els germans Legrand, amb el carismàtic Augustin al capdavant, semblen bascular, com vaig poder comprovar en algunes converses que vaig mantenir amb ells i amb persones que els coneixen, en la línia de la precarietat i de la vulnerabilitat social que afecta àmplies capes de la societat. Períodes de treball intercalats amb períodes d'atur forçat i, pel que vaig poder entendre, inestabilitat residencial, almenys en el cas dels seus dos germans.

Durant l'estiu de 2006, i aprofitant aquests buits laborals que el calendari de la flexibilitat ofereix i/o imposa, Augustin Legrand es planta al carrer durant sis setmanes, en les quals comparteix condicions de vida i d'allotjament amb els més exclosos de la societat parisenca: ponts, porxos, edificis en ruïnes, un sac de dormir, cartrons com a matalàs i el cel com a sostre. Però no es tracta de viure una experiència mística de

comunió amb els més febles; els germans Legrand tenen un propòsit: mostrar a la societat les condicions d'indignitat en què es veuen obligats a viure alguns dels seus compatriotes. Per a això s'equipen amb eines de les quals pot disposar qualsevol persona avui dia –una càmera de vídeo i una pàgina web, bàsicament– i fan un ús excel·lent de les noves tecnologies de la informació, que no considero gens aliè a l'èxit de la seva campanya. Càmera en mà, enregistren el discurs d'una trentena de persones que fa un temps que viuen al carrer: adults en edat massa avançada per connectar de nou amb els “dinàmics” mercats laborals de la globalització; persones divorciades, sumides en processos de desenganxament social després d'haver patit fracassos insuportables en els àmbits familiars; mares solteres en situació d'indigència; trajectòries fracassades d'immigració. Tots aquests relats, intel·ligentment forjats des de la creació de l'empatia que dona el fet d'estar immerss durant un temps en l'àmbit afectat (que semblen més explicatius que molts dels assenyalats treballs acadèmics sobre aquests temes, la qual cosa no exclou la necessitat de treballs acadèmics seriosos), es penegen a Internet, al web dels Enfants de Don Quixot.

Després d'una manifestació de diversos centenars de persones a principis de desembre de 2006 i l'intent fallit d'instal·lar-se en una plaça cèntrica i més visible de París, més de dues-centes tendes de campanya ocupades majoritàriament per persones sense llar i per persones de classe mitjana que els donen suport s'instal·len en una zona suficientment visible (sobretot per als parisencs): el Canal Saint Martin, a prop de la Place de la République. La majoria de les tendes són de color vermell; fan mal a la vista en una societat opulenta que tampoc no sembla que es trobi bé a la seva pròpia pell. És molt convenient tenir en compte que, voluntàriament o no, la naixent associació escull per actuar el moment en què una democràcia representativa és més feble per desplegar les seves forces repressores: la campanya electoral. També es pot tenir en compte que l'alcalde de París aleshores és Bertrand Delanoë, un socialista conegut pel seu marcat caràcter social, i un dels primers polítics a defensar públicament l'acampada.

Reaccions provocades i resultats

A partir d'aquests primers compassos, els esdeveniments es van succeir de manera vertiginosa, i jo crec que inesperada per al mateix Augustin Legrand, que no deixava de ser un novíngut al camp de la lluita contra l'exclusió. El primer que va

“Durant l'estiu de 2006 Augustin Legrand es planta al carrer durant sis setmanes, en les quals comparteix condicions de vida i allotjament amb els més exclosos de la societat parisenca”.

aconseguir el campament dels Fills de Don Quixot va ser el suport públic, també difós a Internet i després per la televisió, d'un actor de prestigi reconegut a França: Jean Rochefort. Per tant, es va concitar, mitjançant una bona administració, al meu parer, de recursos mediàtics de diferent tipus, la simpatia de les classes mitjanes respecte d'uns objectius que ningú no podia negar oficialment: millorar les indignes condicions de ciutadania en què viuen les persones sense llar.

Complementant intel·ligentment la seva falta d'experiència amb l'aportació de col·lectius i entitats que tenen una trajectòria històrica en la lluita per l'habitatge i els drets socials i econòmics dels més desfavorits (el DAL i Emauss, sobretot), es redacta la famosa *Chartre du Canal Saint Martin*, que es fa pública la vigília de Nadal. La Carta insisteix en el fet que resulta insostenible que un país fundat sobre els eixos de la igualtat, la fraternitat i la democràcia permeti, impassible, que desenes de milers de persones (les estimacions més moderades parlen d'entre 100.000 i 150.000 persones) visquin desproveïdes de qualsevol tipus d'allotjament a França i que prop de dos milions de persones visquin per sota dels estàndards d'un habitatge digne (un cert amuntegament, insalubritat, perills de la llar, etc.).

Resumiré els articles de la famosa *Chartre de Saint Martin*. El preàmbul consisteix en una denúncia pública molt dura de les condicions en què han de viure moltes persones sense llar. Es demana trencar amb el caràcter d'urgència i de provisionalitat amb què funcionen els dispositius per a aquestes persones. Es demana a l'Estat que engegui una autèntica política social d'habitatge que garanteixi a tothom un sostre. A l'article u es fan recomanacions molt expressives quant a l'horiari, cobertura temporal, etc., per millorar el funcionament dels albergos d'acollida temporal existents, per evitar que hi hagi persones que prefereixin el carrer a aquests serveis. Conec bé el problema a Espanya, i això és el que passa a la

“L'èxit dels Fills de Don Quixot rau en la seva capacitat d'unir les classes mitjanes amb els sectors depauperats de la classe obrera”.

majoria de les ciutats. L'article dos demana acabar amb la situació d'acollida temporal que s'ofereix a aquestes persones; a França el període màxim que una persona pot estar-se en una casa d'acollida és de set dies, i cal destacar que a Espanya i a la majoria de les ciutats és de tres dies, alhora que el percentatge de persones que s'estabilitzen (“normalització”, en diuen els professionals del sector) pel que fa al domicili enfront de les que van “errant” a causa de la pròpia organització del sistema d'acollida és bastant més alt al país veí. La consigna és: finalització immediata de les derivacions al carrer, i proposta de solucions estables i personalitzades per a tots. L'article tres demana crear immediatament una oferta d'allotjaments temporals dignes, mitjançant la promoció del lloguer subvencionat per l'Estat, l'aplicació de la Llei de requisició d'habitatges buits, un aprofitament millor del parc públic d'habitatges, etc. A l'article quatre es demana la creació de més i nou habitatge social assequible per als públics més modestos econòmicament. I, en definitiva, l'article sis sol·licita explícitament que el dret a l'habitatge esdevingui un dret exigible jurídicament, en tot l'Estat.

Compromís dels polítics

En resum, tots els dirigents polítics dels partits amb més pes signen la *Charte du Canal Saint Martin* i es comprometen moralment, en un primer moment, a perseguir-ne els fins. En el seu discurs de Nadal a la Nació, el president de la República anuncia que una llei que reconeix el “dret universal de tot ciutadà a l'habitatge” ja ha estat encarregada al seu Govern i que s'endegarà en un termini molt breu. Així mateix, anuncia un compromís personal amb aquest treball polític, que sembla que vol deixar com a part del seu llegat. D'altra banda, Nicolas Sarkozy, aleshores ministre de l'Interior i ja favorit presidencial per la UMP, encarrega un informe sobre la situació de la xarxa d'acollida a un advocat tecnòcrata de la seva confiança i anuncia després dels resultats la promesa d'eradicar la situació de les persones sense llar en un termini de dos anys en cas d'arribar a la presidència (cosa que, com sabem, ha passat finalment). Ségolène Royal, la candidata del partit socialista, sense ser tan expeditiva, fa tota una sèrie de propostes molt contundents, entre elles augmentar la construcció d'habitatge social, que impliquen un canvi radical en l'enfocament social de la política d'habitatge.

No hi ha dubte que a principis d'any Augustin Legrand havia aconseguit els seus objectius: despertar la consciència col·lectiva entorn del problema de l'habitatge i de l'exclusió dels més exclosos; així doncs, el seu èxit i el del moviment dels Fills de Don Quixot és innegable. Amb ell es va aconseguir agitar la complexa coctelera electoral francesa. Des de la seva acció, crec que molt personalitzada en un principi, l'actor donava per aconseguits tots els objectius el 8 de gener, després que Jean Louis Borloo, ministre d'Ocupació i Cohesió Social (en el Govern de Dominique de Villepin), anunciés tant mesures urgents (la posada en marxa de 27.100 noves places d'allotjament en tot el país i la millora de les condicions de vida en les ja existents), com la garantia que s'endegaria una llei seriosa. Però altres campaments de tendes instal·lats a ciutats de províncies del país es van negar des del principi

a aixecar les tendes fins que es palpessin resultats concrets. I va passar el mateix al Canal Saint Martin. La consigna que va córrer entre els sense llar acampats va ser “Una tenda per un pis”. Les administracions es van mobilitzar i van enviar una expedició de treballadors socials, supervisats per un comitè d'acció d'ONG compost per Emaus, l'Armée de Salut (l'exèrcit de la salut), etc., per intentar solucionar, immediatament, el que tothom denominava la “crisi de Saint Martin”. Puc certificar personalment que alguns dels acampats van aconseguir, amb gran celeritat, propostes d'allotjament a apartaments, hotels, etc., de París. Però això no va desmuntar el campament, a causa de la pròpia diversitat de les persones que hi havia instal·lades.

Més enllà de sortides individuals que es puguin haver produït, entenc que l'èxit cal calibrar-lo en la capacitat que van mostrar els Fills de Don Quixot a unir les classes mitjanes amb els sectors depauperats de la classe obrera (unir-los en l'espai simbòlic, i de manera temporal, per descomptat) entorn d'un debat de consciència social. Tot sembla indicar que la ràpida resposta que va saber donar Chirac, i el mateix candidat Sarkozy, al desafiament que suposava el moviment va tenir com a efecte permetre que la campanya electoral en el tram final –i el més intens– tingués ja el tema de l'habitatge integrat i, per tant, havent-se neutralitzat en gran manera l'efecte de les polítiques socials i l'exclusió social, van poder reparèixer temàtiques com la inseguretat ciutadana, etc., i recuperar protagonisme, cosa que, sens dubte, va tenir un paper destacat en termes electorals.

Però en una França i en una Europa on les mesures de política econòmica ortodoxa se segueixen estrictament, peti qui peti, i les polítiques socials semblen cada vegada més regals electorals (graciables) que les elits polítiques utilitzen per atreure el vot en campanya electoral, potser el moviment dels Fills de Don Quixot ha servit per distingir clarament el que es pot esperar i el que no en matèria de justícia social i de polítiques redistributives durant els pròxims anys. Mentrestant, confiem que el *mea culpa* que la classe política francesa sembla haver entonat a propòsit d'aquest cas hagi estat sincer, perquè el silenci democràtic de la gent davant el patiment és un enigma sociològic la solució del qual realment no coneix ningú. **M**

Massa crítica

Ulrich Beck

“El nacionalisme no dóna
gaire joc per al reconeixement
dels altres”

Entrevista **Daniel Gamper**

© Josep Coll

Les societats actuals es caracteritzen, segons Beck, per la seva extrema complexitat en un moment històric en què, a més, les institucions polítiques tradicionals han perdut gran part del seu poder, que ha passat a les empreses multinacionals i les seves estratègies de deslocalització. Alhora, es constata una creixent desregulació que, al seu torn, redunda en l'aparició de nous riscos i incerteses.

Aquest concepte de risc el va desenvolupar al llibre amb el qual va adquirir notorietat internacional en l'àmbit sociològic: *La societat del risc*. L'ésser humà a la fi del segle XX i principi del segle XXI disposa dels mitjans per posar en perill la seva pròpia espècie, ja que les seves activitats fan malbé l'entorn ecològic i les seves tecnologies no estan exemptes de riscos, en alguns casos encara desconeguts. Els individus i els Estats són tant la font del risc com del control de l'imprevisible. Això comporta un qüestionament radical de les categories tradicionals de les ciències socials, així com dels termes en què es conceben les polítiques nacionals i internacionals.

Entre les seves últimes propostes, destaca pel seu caràcter polèmic la defensa de la renda bàsica per a tots els ciutadans com a mitjà per garantir la independència dels ciutadans i com a alternativa a la impossibilitat de la plena ocupació.

S'han traduït nombroses obres d'aquest autor, entre les quals destaquen *¿Qué es la globalización?*, *El normal caos del amor*, *La democracia y sus asesinos*, *La individualización*, *La mirada cosmopo-*

lita o la guerra es la paz, *La sociedad del riesgo*, *Libertad o capitalismo*, *Poder y contrapoder en la era global*, *Sobre el terrorismo y la guerra* i *Un nuevo mundo feliz* (totes publicades per l'editorial Paidós).

Aquesta entrevista es va realitzar amb motiu d'una conferència d'Ulrich Beck al Centre de Cultura Contemporània de Barcelona (CCCB).

Als seus llibres, especialment a *Poder y contrapoder en la era global* (Paidós), vostè distingeix entre “cosmopolitisme” i “cosmopolitització”. Podria explicar-nos aquests conceptes?

El cosmopolitisme es refereix a la discussió filosòfica; és un concepte normatiu que es remunta a la tradició filosòfica de la Il·lustració. El pensament cosmopolita està íntimament vinculat, d'una banda, amb la idea que, com diu Kant, els esdeveniments llunyans també ens influeixen o afecten i, de l'altra, amb la concepció del ciutadà del món. El cosmopolitisme és en aquest sentit un cosmopolitisme reflexiu, és a dir, una teoria que un pot elegir, un saber que pot portar-nos a actuar en conseqüència.

I pel que fa a cosmopolitització? És el mateix que globalització?

La cosmopolitització no és el procés de transformació del cosmopolitisme, sinó que és l'experiència amb la qual hem d'enfrontar-nos al principi del segle XXI; a saber, que les fronteres d'antany ja no tenen el mateix significat. Ens trobem, doncs,

Ulrich Beck (1944) és professor de Sociologia a la Universitat de Munic i a la London School of Economics and Political Science. És col·laborador de premsa (*Frankfurter Allgemeine Zeitung*) i dirigeix un centre d'investigació sobre la segona modernitat o modernitat reflexiva. La seva obra sociològica se centra en la comprensió del present més immediat sense renunciar a una posició crítica que ofereixi una guia per al futur.

en una situació d'interdependència global de la qual no podem escapar i que no podem obviar. Aquesta nova situació es manifesta en l'experiència de la impossibilitat de marcar les fronteres amb els altres, amb l'alteritat.

Com s'exemplifica aquesta situació?

Per exemple, en el fet que controlem les fronteres i intentem mantenir amb violència els estranys a l'exterior, però al mateix temps en el mercat de treball hi ha una competència immediata amb tot tipus d'agents que ofereixen el seu treball en tots els països, amb independència de les fronteres polítiques. Un altre dels casos és l'experiència de la interdependència de riscos globals, com la ja gairebé oblidada catàstrofe del tsunami a Indonèsia. Això significa que la cosmopolitització és un procés no desitjat, ni escollit. Tampoc no és realment percebut en l'actualitat, si bé es va introduint de manera cada vegada més diàfana en els espais d'experiència de la humanitat, mitjançant la radicalització dels processos de modernització i les seves conseqüències.

En aquest sentit, la cosmopolitització és ambivalent i no s'ha de confondre amb el cosmopolitisme polític, encara que hi comparteix alguns trets, com ara que els éssers humans es troben enfrontats amb l'altre de manera involuntària i forçada, sense que hi hagi cap possibilitat d'eliminar del món aquesta realitat. El cosmopolitisme sempre s'ha considerat, per dir-ho d'alguna manera, com una opció, com una forma de vida normativa, però ara la humanitat està obligada a acceptar-ho, en última instància a causa dels atemptats terroristes.

Per què no parlar de globalització? Quina diferència hi ha entre aquest concepte i el de cosmopolitització?

La diferència entre els dos conceptes és molt important, i probablement caldria caracteritzar diverses dimensions. Comencem per la idea de globalització, que en si és un concepte nebulós, poc clar. Gairebé sempre s'utilitza de manera exclusiva en relació amb aspectes econòmics; és per això que es parla sobretot de globalització econòmica. Però també tothom coneix la globalització política i cultural. No obstant això, aquests usos entenen la globalització d'una manera additiva.

En quin sentit?

Les persones viuen en una regió, després en una nació, després en una unió de països, etc., com si les capes de la globalització s'anessin afegint, de manera additiva. Es tracta d'una cosa així com si visquéssim en un model de ceba, en què l'àmbit global és l'última magnitud, la capa externa. La teoria sociològica també va concebre així el concepte de societat mundial: com un pas necessari donades les seves crítiques a la societat nacional. De manera que la deducció que li va semblar lògicament necessària va ser, un vegada criticat l'esglaió nacional, el pas cap a una societat mundial. Es pot dir el mateix d'Immanuel Wallerstein¹, que desenvolupa una *world-system theory* (teoria del sistema-món) com la totalitat de totes les relacions nacionals i internacionals que es donen en la dinàmica del capitalisme mundial. O el cas de John Meyer², per citar els més famosos, que parla d'una *global polity* (política mundial), de *global culture* (cultura global), que el fa pensar en una república mundial, en un govern mundial. Aquesta seria, per dir-ho així, la conseqüència lògica del que anomeno nacionalisme metodològic.

Pot explicar-nos aquest concepte?

El nacionalisme metodològic considera que la unitat d'investigació és la societat nacional. No es tracta d'una proposta teòrica definida clarament, sinó més aviat del pressupòsit tàcit de la major part de les teories socials. En contraposició amb aquesta insistència del nacionalisme metodològic a les fronteres nacionals, el cosmopolitisme abandona les diferències: entre nosaltres i els altres, entre interior i exterior, entre global i local, però també entre les diverses societats nacionals. Però no solament abandona les diferències, sinó també la lògica de l'argument; és a dir, mentre que per al nacionalisme metodològic aquestes diferències són enteses com una alternativa excoent, com un "o això o allò altre", per a la cosmopolitització es tracta de desfer aquesta diferència, ja que parteix del fet que la vida mateixa és directament una part integrant d'una crisi global, d'un esdevenir global. No hi ha un límit clar que separi, de manera que no s'escau parlar d'un "o això o allò altre", sinó més aviat de diverses formes de "tant això com allò altre". Per tant, cal una nova metodologia per a les ciències socials, és a dir, un cosmopolitisme metodològic al qual ja no serveixen les diferències sobre les quals es van edificar la teoria política i la investigació social.

El gran repte de la seva teoria és l'intent de descriure el que tenim just davant els ulls, un fenomen del qual no podem allunyar-nos i que alhora no podem observar, perquè la seva naturalesa és global. Aquesta dificultat sembla que es fa palesa en relació amb el concepte de frontera. Quin és el concepte corresponent quan s'abandona el nacionalisme metodològic? Podem continuar parlant d'alguns tipus de fronteres?

© Juan Miguel Morales

Té raó, però aquesta dificultat es pot aplicar a tots els conceptes amb què opera el nacionalisme metodològic: Estats, fronteres, nacions... Penso que el primer pas ha de ser conseqüent. La ciència social, tal com va sorgir en el segle XIX i es va desenvolupar en el XX, ja contenia certs elements del cosmopolitisme. Això es pot veure en el pensament de clàssics com Émile Durkheim, Georg Simmel o Max Weber. En el cas de Weber, això es veu clarament en la seva mirada dirigida cap a la religió mundial present en les seves comparacions culturals; a l'obra de Durkheim, el cosmopolitisme incipient es manifesta de manera explícita en la seva acceptació de la ciutadania mundial com un element de les societats modernes, i en la de Simmel, en el concepte de cultura moderna del qual l'estranger no pot ser exclòs. Malgrat aquests precedents, des de la Segona Guerra Mundial la sociologia, la teoria política i la resta de les ciències socials es van construir exclusivament sobre el nacionalisme metodològic. Totes les ciències van pensar fins a les seves últimes conseqüències dins la tradició del nacionalisme metodològic i no hi ha exemples de desenvolupaments sistemàtics que vagin més enllà. Fins i tot es pot dir que van acceptar irreflexivament el nacionalisme metodològic. No solament la ciència, sinó també la política, l'Estat i la democràcia es van pensar en relació amb la nació i amb l'Estat-nació.

Com s'explica aquest fenomen?

Em resulta incompreensible contemplar com una ciència tan reflexiva com la ciència social o com la història arriben a un consens sense pensar-hi gaire sobre els pressupòsits bàsics del nacionalisme metodològic. Certament, hi ha controvèrsies molt diverses, però sempre sobre el rerefons d'un acord tàcit sobre el nacionalisme metodològic. Tota la investigació empírica segueix aquesta línia d'investigació. Es pot dir que aquestes ciències s'edifiquen sobre una negació del que està passant; de fet, una negació de la realitat. Les ciències socials s'han enfrontat d'una manera completament insuficient a la globalització, centrant-se en tractaments específics aplicats als diversos contextos nacionals. Això ha comportat que la investigació empírica s'enfoqui en direccions que són del tot irrelevantes. No ens informen sobre les noves relacions de mestissatge i hibridació, que modifiquen el perfil de les fronteres. Cada vegada més experimentem que els mitjans de comunicació, la mateixa premsa, tenen més èxit a informar sobre aquesta nova situació que les ciències socials. Es tracta d'un desenvolupament paradoxal.

Què cal fer per evitar que domini el nacionalisme metodològic?

El que es necessita és un qüestionament radical de les categories existents. És per això que la meua proposta és fundar una nova teoria crítica, una nova investigació crítica, a partir d'aquest nacionalisme metodològic, que tingui el cosmopolitisme com a rerefons normatiu. Hem de tornar-nos a apropiari de les ciències socials com a ciències de la realitat. Hem de reorganitzar-les i obrir-les a aquest nou desenvolupament, per treure-les de la irrellevància en què han caigut en relació amb els debats públics; una irrellevància que, sens dubte, es deu a la seva incapacitat per percebre la realitat.

Per on hauria de començar aquesta nova ciència social crítica?

Per respondre a la seva pregunta m'haig de centrar en les diverses fases de recepció de la globalització, sense abandonar ara ja la perspectiva del cosmopolitisme metodològic. Hi ha

tres fases: la primera és la negació; la segona és una confrontació sistemàtica, analítica i empírica amb la globalització, com la duta a terme per David Held³, i la tercera és una fonamentació epistemològica d'aquesta discussió. L'argument és molt senzill: si l'àmbit social ja no pot ser analitzat en termes nacionals, llavors la unitat d'investigació de les ciències socials s'ha de modificar, ja no posseeix la utilitat que tenia. Aleshores queda clar que les fronteres socials no poden ser considerades fronteres que defineixen el nostre objecte d'investigació, perquè la perspectiva que proposen no ens permet explicar adequadament les interseccions de fronteres, les eliminacions de fronteres, les barreges de fronteres. Sobre això es fonamenta una discussió metodològica, que no solament afecta els estudis polítics o sociològics, sinó també l'antropologia i l'etnologia. Això significa que hem de definir novament la unitat d'investigació.

Quines han de ser aquestes unitats d'estudi?

Aquí comencen les dificultats. Hi ha diverses propostes molt diferents. I aquí no estem parlant en termes hipotètics, sinó que les propostes ja existeixen, i són moltes. Cal començar a estudiar les ciències socials d'una manera comparativa: aquesta és una de les qüestions elementals. Hi ha, per exemple, propostes a favor de prendre unitats locals, com ara Barcelona, on caldria veure com es barregen les diverses influències i quins mètodes hem d'aplicar per entendre-les. Jo treballa en un gran centre d'investigació a Munic on ens ocupem justament d'aquestes qüestions: quines unitats hem d'escollir. Aquí sorgeix la pregunta de les fronteres. És un error afirmar que el cosmopolitisme metodològic parteix del fet que no hi ha fronteres. En primer lloc, el concepte de frontera és en molts sentits una metàfora. Cal preguntar-se primerament què se sol entendre per frontera: s'entén, per exemple, la frontera de l'Estat-nació? O la frontera entre vida i mort? O la diferència entre subjecte i objecte? Una de les conclusions a què hem arribat és que el concepte de frontera és molt ampli. La tesi bàsica sosté que efectivament les maneres antigues de traçar les fronteres ja no funcionen, però això no significa que les fronteres ja no existeixen, sinó que hi ha noves maneres de traçar-les. Les tendències en el traçat de fronteres són ara molt més contingents, perquè ja no posseeixen la capacitat vinculant que s'hi atribuïa. Tanmateix, això no significa que les fronteres han perdut valor, al contrari, ja que alguns grups concrets poden valorar-les granment. Igualment, les fronteres ara poden ser modificades; són considerades entitats subjectes a canvi, la qual cosa ens situa davant molts nous conflictes. Això està relacionat amb una distinció amb la qual fa temps que treballa, a saber, l'aparició de la segona modernitat.

Què és la segona modernitat?

Primer hem de definir la modernitat. Fins ara hem concebut la modernitat com un projecte consumat o no. Al nostre centre d'investigació distingim entre els principis i les institucions de la modernitat. Els principis bàsics de la modernitat són, per citar-ne alguns, la necessitat de fonamentar els arguments, l'individualisme, l'organització comercial, assumptes certament controvertits sobre els quals es discuteix no solament en sociologia, sinó també en filosofia. En l'anomenada primera modernitat, aquests principis són aplicats per certes institucions: el sistema de l'individualisme sistematitzat que té a veure amb els drets bàsics, l'equiparació de societat i Estat en els Estats-nació, i les distincions concomitants entre interior i exterior. La

segona modernitat suposa la desaparició d'alguns dels principis bàsics que havien de ser protegits i desenvolupats per les institucions modernes. La tesi és que no vivim en la postmodernitat, és a dir, en un moment en què han desaparegut els principis de la modernitat, sinó en una constel·lació en què els principis s'han radicalitzat i la seva divisió s'ha superat. És per això que les institucions i les fronteres d'abans són qüestionades radicalment. Es tracta de les conseqüències de la victòria de la modernitat que han posat en dubte els fonaments de les institucions. Això es troba en tots els nivells.

Pot concretar el seu plantejament amb un exemple?

És clar. Pensem, per exemple, en els drets humans. En un primer moment es van institucionalitzar en l'àmbit de la ciutadania; eren, doncs, els drets dels ciutadans. És per això que, com va dir de manera contundent Hannah Arendt, els drets humans valen menys que el paper en què estan impresos. És a dir, calia tenir un passaport per estar protegit per aquests drets, perquè l'Estat era qui garantia els drets humans com a drets dels ciutadans. L'experiència de la barbàrie a Alemanya –entre d'altres, però aquesta d'una manera radical– va posar de manifest que just la institució que ha de protegir i garantir els drets dels ciutadans pot ser la que els amenaci i els vulneri en tota la seva amplitud. D'aquesta experiència en va sorgir la idea que calia garantir els drets amb independència de les fronteres; no els drets dels ciutadans, sinó els dels éssers humans. Ens trobem, doncs, davant el mateix principi de radicalització dels principis de la modernitat. En aquesta situació, tant en el context nacional com en l'internacional, els drets humans i les unitats d'aquests drets no són únicament una instància moral, sinó que exerceixen un paper polític, són un poder en l'àmbit de la política mundial amb totes les ambivalències que això implica. En resum, la segona modernitat és una realització radicalitzada dels principis de la primera modernitat: elimina les fronteres, però aquí sorgeix la segona part de l'argument, perquè, en tant que les elimina, imposa nous traçats de fronteres que ja no posseeixen el mateix poder vinculant ni la mateixa validesa, sinó que són molt ambivalents.

Què s'ha d'entendre per ambivalència?

Hi ha un exemple en el qual això es pot il·lustrar molt bé: la frontera entre vida i mort. El progrés tècnic i el desenvolupament de la tecnologia mèdica han posat de manifest que la frontera entre vida i mort és contingent. Mentre que la postmodernitat hi celebra la desaparició d'una altra frontera i l'inici d'una nova època, la segona modernitat sosté que cap societat no pot sobreviure sense una frontera entre vida i mort, perquè és necessària per a la totalitat del sistema jurídic. Ens trobem, però, davant dues qüestions crucials: com es tracen aquestes fronteres? I, aquestes, depenen únicament de decisions? Si s'observa aquest àmbit, veiem que els interessos s'entrecreuen, que les qüestions de trasplantaments depenen de definicions sobre la mort cardíaca o la mort cerebral, així com els diversos estadis de mort que afecten l'estat en què es troben els òrgans que haurien de ser trasplantats, etc. Aquí veiem com la comèdia de la humanitat fàcilment pot convertir-se en la tragèdia més fosca a què han de fer front els professionals de la medicina. El que passa és que algunes persones que són considerades mortes encara viuen segons la nostra comprensió quotidiana: encara els corre sang per les venes, però els seus òrgans poden ser trasplantats. En definitiva, s'observa que certament es tracen fronteres, però aques-

tes són molt més ambivalents; és a dir, ja no posseeixen el significat que tenien. Aquest exemple em sembla molt interessant, perquè, malgrat que la frontera entre vida i mort suscita conflictes religiosos, polítics i mèdics, després de grans controvèrsies s'ha aconseguit establir algunes regulacions, que al seu torn estan subjectes a eventuais canvis en virtut de nous coneixements que poden sorgir.

Aquest concepte de frontera recorda el de “modernitat líquida” de Zygmunt Bauman.

Sí, es pot fer servir la mateixa imatge, perquè en generalitzar els principis de la modernitat les fronteres es tornen líquides. Les fronteres que semblaven naturals, sobre les quals no hi havia cap dubte, canvien, de manera que el mateix concepte de frontera modifica el seu estatut anterior i passa a dependre de decisions. Les relacions entre exterior i interior que abans eren clares es barregen. Així, doncs, els processos institucionals de decisió es veuen obligats a traçar noves fronteres. Al centre d'estudis en què treballa ho hem formulat dient que la desaparició de les fronteres ens obliga a prendre decisions i a fer diferències, però ara no segons la lògica antiga, sinó seguint la fórmula cosmopolita de “tant una cosa com l'altra”, ja que les persones que es troben en aquesta situació en certa manera estan tant mortes com vives. Això es troba gairebé en tots els àmbits: gairebé totes les grans diferenciacions sobre les quals s'edificava la primera modernitat s'han diluït i imposen la necessitat de prendre decisions.

Carl Schmitt també parlava de decisió, així com Heidegger.

Certament, això sona a Carl Schmitt. No es tracta aquí d'una teoria del decisionisme, que les decisions siguin arbitràries, sinó que les decisions estan vinculades als principis de la modernitat. Tampoc no és clar qui ha de prendre les decisions. Però hi ha una limitació pròpia de la segona modernitat, i és que en la decisió hi han de participar tots els subjectes afectats i ha d'haver-hi un procés clar de negociació. No es pot aplicar estrictament el vincle que estableix Schmitt entre decisió i situació d'excepció. Les decisions estan determinades per instàncies de legitimació i per una situació de dret. Aquestes determinacions són el tema de la segona modernitat.

Per què és desitjable el cosmopolitisme? És a dir, per què vostè atorga un lloc preferent a aquesta concepció essencialment normativa, en comptes d'una descripció del món en termes de relacions de poder?

Hi ha un concepte de Max Weber que ha estat oblidat en gran manera. Ell parlava de la “llibertat de valors”, però també de la “relació de valor”. Deia que no hi ha cap ciència social sense “relació de valor”: per a Weber, la relació de valor es refereix a valors culturalment vàlids que al mateix temps poden ser utilitzats per les ciències socials com a principis de selecció. En aquest sentit, les ciències socials es van basar de manera sorprenentment irreflexiva després de la Segona Guerra Mundial en relacions de valor i en valors culturals que, a hores d'ara, ja no són aplicables. Aquest horitzó de valors es pot resumir en diversos punts: oposició a la barbàrie alemanya i suport al desenvolupament de l'estat del benestar, als moviments a favor del Tercer Món i als moviments socials a Europa, i en consens amb els actors polítics essencials europeus en el marc de l'Estat-nació. Aquestes relacions de valor ja no funcionen. Les noves relacions de valor sorgides en el marc del cosmopolitisme estan molt més marcades per un caire normatiu.

Quins són els reptes als quals s'ha d'enfrontar el cosmopolitisme?

Ara cal discutir sobre la comprensió d'aquest cosmopolitisme. Si ho fem en termes normatius, llavors hem d'atendre el tracte social amb les formes de l'alteritat cultural. Per exemple, l'universalisme pressuposa que cal abstenir-se de la diversitat de les persones i de les cultures i emfatitzar la comunitat i la igualtat de tots, ignorant per tant l'alteritat i la diferència, la qual cosa ens porta a preguntar-nos si efectivament l'universalisme pot tematitzar de manera adequada la diferència cultural. D'altra banda, el nacionalisme parteix del fet que la diferència i l'alteritat són importants, però les pensa en l'àmbit de l'espai nacional, el pressupòsit del qual és la diferència entre els altres i nosaltres. Finalment, el cosmopolitisme proposa un tracte amb l'alteritat en què es reconeix que l'altre ja no pot ser delimitat respecte de l'observador, sinó que és part constituent de la pròpia experiència. L'altre posseeix un valor propi per a nosaltres mateixos i per a l'altre. El cosmopolitisme assumeix que és enriquidor contemplar-se a un mateix des de la mirada de l'altre i que la diversitat no és un perill, sinó una forma d'enriquiment. Això afecta tant l'àmbit intern com l'extern. La meua tesi és que l'especificitat del cosmopolitisme apunta a una combinació de tots aquests elements, tant de l'universalisme com del multiculturalisme, com proposo en el segon capítol del meu llibre Poder i contrapoder en l'era global. Novament, no es tracta d'una alternativa exclouent, sinó d'una cosa i de l'altra, de les relacions específiques de barreja. Crec que l'universalisme i el nacionalisme neguen i rebutgen des de la seva perspectiva l'apropament cosmopolita, pel fet que no posseeixen instruments ni conceptes per comprendre íntegrament la diversitat cultural i recauen una vegada i una altra en els mateixos problemes, mentre que el cosmopolitisme, d'una banda, pressuposa regles universalistes, que són les regles de la tolerància i tots els dilemes que aquestes impliquen, i, de l'altra, no abandona alguns principis del nacionalisme, com per exemple determinat concepte de comunitat que el cosmopolitisme no pot obviar. Europa és un exemple interessant, perquè es basa en la combinació de les cultures nacionals i la diversitat interna, d'una banda, amb les relacions recíproques de reconeixement, de l'altra. Per això, mentre que universalisme i nacionalisme juntament amb les seves interrelacions complexes caracteritzen les institucions de la primera modernitat, el cosmopolitisme és la resposta a l'experiència de l'absència de fronteres, en termes empírics, polítics i normatius, de la segona modernitat.

La tasca de les institucions polítiques ha estat sempre la de controlar les fronteres. Quina és la seva tasca ara?

La tasca de la política ha assolit el seu propi límit. Veiem que els problemes que aclaparen les societats i els governs nacionals ja no poden ser resolts nacionalment; aquesta és la idea central. No penso, com moltes altres persones, que el canvi en la concepció de la frontera impliqui la fi de la política. Ens trobem davant la fi de la política dels Estats-nació basada en les fronteres concebudes en termes pretèrits. En general, la política exemplifica el que entenc per segona modernitat. Els governs d'avui dia estan confrontats amb les conseqüències secundàries paradoxals a causa del fet que totes les seves activitats i iniciatives qüestionen la pròpia legitimitat de les seves institucions. El que he observat en el cas d'Alemanya és que la política sobre els assumptes clau es mou en cercles; per exemple, s'ha intentat reduir la desocupació i ens trobem amb cinc milions d'aturats. L'intent de reduir els costos ha

La globalització no té res a veure amb el veritable cosmopolitisme, segons Beck. A la foto, publicitat de productes occidentals a Pequín, un símbol de la globalització econòmica.

A la pàgina 22, manifestants independentistes catalans en un partit de futbol.

© Richard T. Nowitz
/ AgeFotostock

tingut com a conseqüència que tot s'ha encarrit. La política adquireix el caràcter d'una sàtira de la realitat. La meua hipòtesi és que la política ha de pensar més enllà de les fronteres. Es pot dir que hi ha tres respostes a aquesta situació: cooperació, cooperació i cooperació. Això significa que els Estats nacionals han d'estar vinculats entre ells. En aquest sentit, Europa és un exemple paradigmàtic, perquè demostra que és possible crear una unió de sobirania que no s'entengui com un joc exclouent en què un guanya i els altres perden, sinó que s'interpreti com un joc positiu de col·laboració, un procés d'acumulació que permeti resoldre de manera conjunta els problemes nacionals. Això em resulta tan elemental com poc percebut per la política i per la teoria política. Ens trobem davant l'inici d'una època en què possiblement aquesta idea pot donar saba nova a la política, quan es percebi que les qüestions de política interna són qüestions de política europea. Calen iniciatives a escala europea referides als proble-

mes econòmics, migratoris, mediambientals, laborals, etcètera. No és més que una banalitat des del punt de vista de les ciències socials: la cooperació crea productivitat. La política ancorada en el nacionalisme metodològic s'entesta a mantenir la idea de sobirania absoluta, reafirmant alguna cosa així com una teoria autàrquica, segons la qual les institucions creuen que han de resoldre les coses soles, sense els altres. Si s'uneixen els esforços, es dona un enriquiment de les oportunitats d'acció. Aquesta època potser encara no ha arribat, com es pot veure amb el cas de les fronteres, que a Europa en part segueixen existint i en part han desaparegut. Pensem en Turquia, que no és membre d'Europa, però d'alguna manera sí que ho és, perquè en els últims cinquanta anys s'ha europeïtzat considerablement pel que fa a les institucions i a l'ambició política, alimentada per la promesa d'adquirir l'estatus de soci europeu. És un membre potencial, la qual cosa il·lustra l'enigma de la Unió Europea.

© Pere Virgili

No fa gaire a Catalunya es va aprovar un estatut d'autonomia. En uns dels esborranys s'afirmava: "Catalunya és una nació". Això s'ha d'interpretar com un exemple més de nacionalisme metodològic?

Segons el nacionalisme metodològic, la integració es pensa sempre a partir del model de la majoria i la minoria. La majoria determina els principis de la integració i la minoria s'hi ha de sotmetre. Això és el nacionalisme, i és un marc que no permet gaire joc per al reconeixement de l'alteritat dels altres. Quan la integració és la qüestió clau, el cosmopolitisme no exerceix un paper important. Existeixen, naturalment, sistemes federals, com Alemanya, que intenten fer front a aquestes situacions, però són insuficients, perquè les competències clau es mantenen en l'àmbit nacional, com els impostos o els drets. El concepte de nació és una metàfora; no és clar què significa. Es pot entendre, per exemple, com la pretensió d'autonomia, la qual cosa, segons el meu parer, no és més que una altra manera de repetir un error. S'ha tendit a crear unitats cada vegada més reduïdes, i això en molts casos només ha reproduït els problemes. No em sembla que sigui la resposta adequada a la nova interdependència. D'altra banda, els Estats nacionals es troben davant la pressió de gestionar la diversitat. Molts països no són homogenis, sinó que acullen diverses cultures. Els Estats nacionals han d'aprendre a enfrontar-se als reptes del multiculturalisme. Crec que la fundació de noves entitats nacionals per resoldre aquestes qüestions seria un pas clar en la direcció errònia. El camí cosmopolita consistiria a atorgar més autonomia i diversitat en l'espai nacional.

Com hauria de ser el primer article d'una constitució que evités el nacionalisme metodològic? Potser com el de la Constitució

Alemanya: "La dignitat dels éssers humans és inviolable"?

Sí, certament, em sembla una bona observació.

Sembla que el seu acostament teòric privilegia el paper d'Europa com a motor del cosmopolitisme. No és un exemple més d'eurocentrisme?

Hi ha el perill de substituir el nacionalisme metodològic per un europeisme metodològic. Però el cosmopolitisme, si es pensa de manera consistent, no es pot concentrar en l'ordre europeu, perquè és l'intent de contemplar la història i la realitat europees des del punt de vista de l'altre, des d'un punt de vista global; és a dir, relativitzar Europa des del punt de vista de l'altre. Crec que el paisatge intel·lectual es modificarà en els pròxims anys davant la tendència creixent a practicar una sociologia cosmopolita. És l'intent de veure les experiències de la modernitat a l'Àfrica, a l'Àsia, a Amèrica del Sud, com a parts integrals de la perspectiva sociològica. Es tracta, en definitiva, de l'acceptació que Europa no es pot analitzar sense Àsia o Amèrica del Sud. És a dir, que els problemes interns d'Europa no es poden solucionar sense prendre en consideració els problemes dels altres, que les fronteres tal com s'han analitzat fins ara ja no serveixen. Aquí sorgeix novament el problema sobre com es determinen les unitats d'anàlisi. Aquest és el punt en què es troba ara la investigació. Encara no hi ha respostes concloents.

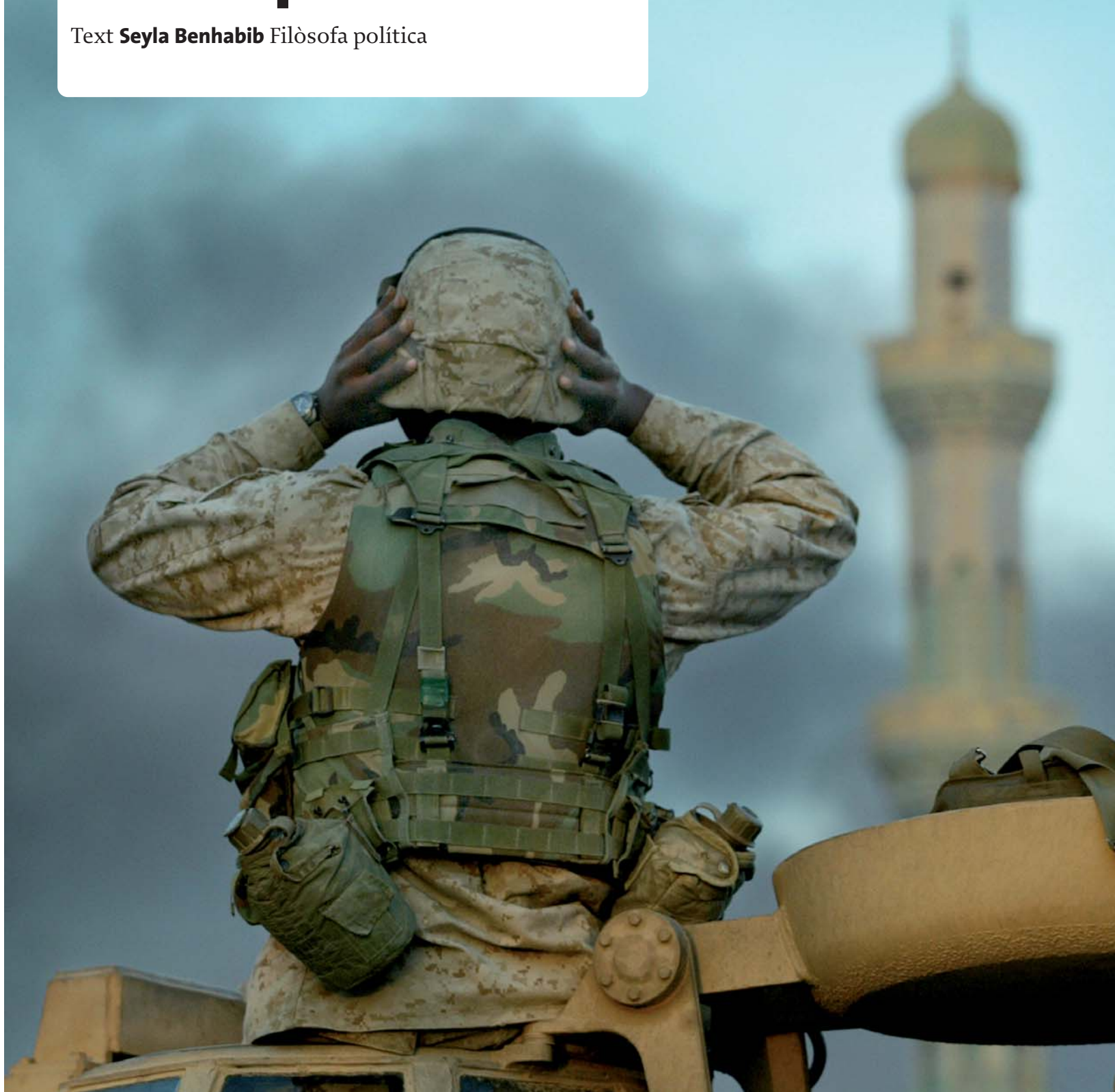
Notes

- 1 Autor d'*El moderno sistema mundial. La agricultura capitalista y los orígenes de la economía-mundo europea en el siglo XVI*, Siglo XXI Editores, 1979.
- 2 Professor a Stanford i coautor de *Globalization and Organization: world society and organizational change*, Oxford University Press, 2006.
- 3 Professor a la London School of Economics i autor, entre altres, de *La democracia y el orden global i Globalización/Antiglobalización* (Paidós).

De prestat

La guerra de l'Iraq i el conflicte d'interpretacions

Text **Seyla Benhabib** Filòsofa política

“Els dictats d’una *realpolitik* haurien mantingut al seu lloc un tirà, però no haurien mort 30.000 civils iraquians i 3.200 soldats nord-americans, i els Estats Units no estarien violant el dret internacional”.

“Ni tan sols els qui, com jo mateixa, ens vam oposar per raons morals, legals i estratègiques a la guerra de l’Iraq, ens podem alegrar ara davant qualsevol confirmació del nostre parer que proporcioni aquest escenari de matança, berganteria política i misèria humana en què s’ha convertit avui l’Iraq.

El món és ara més perillós que en qualsevol altre moment del període posterior a l’11 S. L’Orient Mitjà està ran de l’abisme i l’espectacle d’una superpotència, més poderosa que mai militarment però que perd la seva legitimitat a marxes forçades, dóna peu a inquietants analogies amb altres imperis consumits en el passat.

La batalla argumental sobre qui ha fet malament què, quan i com ja ha començat. Malgrat el risc que comporta tot judici a posteriori, hi ha alguna cosa de saludable a proposar altres arguments hipotètics sobre possibles vies que no es van prendre. Només recollint els bocins d’un passat fet miques podem albirar un futur per a l’Iraq –si és que això és possible.

Proposo que ens embarquem en dos experiments mentals sobre el que podria haver estat. M’agradaria argumentar que fins i tot una guerra il·legal com aquesta podria haver tingut altres resultats si l’actual govern dels Estats Units no hagués projectat sobre l’Iraq els seus dogmes sobre el mercat lliure, el seu menyspreu cap a l’imperi de la llei i la seva absoluta desconsideració per la profunda diversitat humana. Llocs comuns com “ara es paguen les conseqüències”, “aquests vespers a l’estranger” i les transgressions contra els principis dels mateixos Estats Units es donen la mà en la present situació.

Experiment mental 1. La guerra no va començar mai

Som a la tardor de 2002. S’està lliurant la guerra afganesa contra els talibans. Els inspectors de les Nacions Unides han visitat l’Iraq i, tot i que no se sap on són algunes tones de productes químics líquids potencialment convertibles en armes, no s’hi han trobat armes de destrucció massiva. El govern dels Estats Units està jugant les seves cartes amb cautela. Saddam està inquiet i tracta d’atreure’s els militants i simpatitzants de l’Orient Mitjà deixant-se barba, anant a l’oració del divendres i citant sovint l’Alcorà en els seus discursos. Li preocupa un grup anomenat “Ansar-al-Islam” al nord-est de l’Iraq. Es tracta de simpatitzants d’Al-Qaida. De moment, estan ocupats atacant els peshmerga kurds, però podrien ser perillosos en el futur.

L’Iran, país veí, està inactiu i vigilant, i fins ara no s’ha sentit al·ludit per la retòrica de l’“eix del mal”. L’Iran veu senyals d’implosió en la dinastia saudita; hi ha una gran perplexitat davant el fet que un membre de la família reial saudita, Osama Bin Laden, hagi emergit com un dels líders més perillosos i carismàtics del món islàmic. Les velles disputes teològiques entre predicadors musulmans itinerants i la burocràcia islàmica, més organitzada, de ciutats com Kum, a l’Iran, van en augment, i tindran implicacions en un futur a llarg ter-

mini. Hamàs, a Cisjordània i Gaza i a Nasrallah, al Líban, no té actualment cap pes estratègic; l’organització està dividida entre els seus líders sunnites i xiïtes.

Arriba el 15 de març de 2003 i els Estats Units i els seus aliats NO envaeixen l’Iraq. En els anys següents, no es produiran els atacs terroristes a Madrid i Londres; el ressentiment de molts musulmans residents a Europa contra els seus països d’acollida es continua gestant, però no hi ha un objectiu unificat contra el qual enfocar l’odi. Malgrat la lluita que es prolonga a Txetxènia, la Jihad Islàmica no és un fenomen d’abast mundial i les lleialtats en el món musulmà, tant àrab com no àrab, continuen escampades en múltiples aliances ètniques, religioses i locals.

Quant de temps podria haver durat aquesta situació del nostre experiment mental? Possiblement, els Estats Units, l’OTAN i la Unió Europea, en aliança amb els tradicionals estats protectors de l’Iraq –França i Rússia–, podrien haver exercit alguna influència sobre Saddam per mantenir impermeables les fronteres de l’Iraq i no permetre la infiltració d’Al-Qaida. La prohibició de sobrevolar el Kurdistan iraquí podria haver continuat, amb algun tipus de sancions contra l’Iraq. D’aquesta manera, s’hauria pogut assegurar a l’Iran la protecció de la seva integritat territorial.

En aquest món moralment qüestionable, els dictats d’una *realpolitik* haurien mantingut certament un tirà al seu lloc. Però no hi hauria hagut més de 30.000 civils iraquians i gairebé 3.200 soldats nord-americans morts, més de 100.000 persones no haurien resultat ferides i mutilades; gairebé tres milions d’iraquians no s’haurien convertit en refugiats o desplaçats. Els Estats Units no estarien violant el dret internacional. No haurien perdut la simpatia de la resta del món i, a llarg termini, l’oposició iraquiana en l’exili podria haver tingut una oportunitat per enderrocar Saddam, però sense la intromissió de tèrboles figures com la d’Ahmad Xalabi.

Experiment mental 2. La guerra té lloc

Considerem ara un escenari alternatiu: els Estats Units i els seus aliats han anat a la guerra contra l’Iraq. L’estàtua de Saddam ha caigut, i el mandatari mateix ha estat capturat. És portat al Tribunal Internacional de l’Haia, on és previsible que se l’acusi de “crims contra la humanitat” per haver gasat kurds, pel brutal assassinat de xiïtes al sud i per l’extermini a les maresmes d’Aràbia. Malgrat tot, el saqueig del Museu Nacional de l’Iraq i d’altres edificis i institucions oficials, així com el ràpid col·lapse de l’ordre públic al país, provoquen inquietud entre els aliats victoriosos. Els aficionats a la història recorden la marxa de Napoleó en l’hivern rus i com l’exèrcit francès va resultar delmat. “Podem –es pregunten– confiar que això serà només ‘un passeig militar’”?

Se celebra una cimera entre els veïns de l’Iraq, en la qual es demana a Síria, Jordània, Turquia i l’Iran que garanteixin la

A la pàgina següent, manifestació organitzada per Amnistia Internacional davant l’ambaixada dels EUA a Londres, contra la presó de Guantánamo i per l’alliberament dels seus presoners, l’11 de gener de 2006.

A la pàgina anterior, soldat en un vehicle militar nord-americà al centre de Bagdad.

integritat territorial de l'Iraq, i a canvi se'ls assegura que no seran amenaçats per tropes rebels procedents de l'Iraq. Xalabi, conegut pel seu desfalc en el Banc Petra de Jordània, en queda totalment al marge. L'Iraq és declarat un protectorat de les Nacions Unides –i no pas dels Estats Units– fins que se celebrin eleccions lliures i es formi un govern. L'influent i extens sector públic industrial iraquità –que comprèn des de la fabricació de vàters i bombetes fins a xampús i oleoductes– no és desmantellat. No s'acomiada els membres del partit Ba'ath, líders de la societat civil en la indústria, l'enginyeria i els sectors elèctric i petrolífer del país. L'exèrcit iraquità, com se sap, no és la Wehrmacht alemanya; després de l'arrest d'oficials acusats de greus violacions contra els drets humans, l'exèrcit no es dissol. En conseqüència, hi ha molta menys desocupació. Se saquegen pocs dipòsits d'armes i es roben pocs uniformes, i els oficials de l'antic règim no instiguen una insurrecció creixent.

Els Estats Units i els seus aliats donen garanties sòlides que no controlaran els camps petrolífers iraquians ni establiran posicions estratègiques a la regió de manera indefinida. La supervisió i operació sobre els camps petrolífers iraquians es trasllada a un òrgan sota control de l'ONU o de qualsevol altra agència que impliqui l'OTAN, la Unió Europea i Rússia, a més dels Estats Units i els seus aliats. Els ingressos del petroli són dipositats en bancs que passaran a estar sota l'autoritat d'un govern iraquità constituït com cal. No es permet de cap manera l'arribada de companyies privades de seguretat com Blackwater; en tot cas, aquestes passen a estar sota l'estricta supervisió de l'exèrcit. La Constitució iraquiana és explícitament federalista i promou una redistribució de la riquesa i del poder entre els principals grups regionals, ètnics i religiosos. S'efectuen "ajustos institucionals", de manera que l'Iraq evoluciona cap a una democràcia plural i fortament multicultural. L'autonomia kurda està protegida, però les exigències d'una supremacia kurda a ciutats com Kirkuk, a costa dels turcmans i àrabs, no s'accepten.

Aquest escenari, és plausible? Podria haver durat? Crec que sí. En aquest escenari, pocs combatents de la Jihad haurien pogut penetrar a l'Iraq a través de les fronteres siriana i jordana. Pocs membres de les elits militars i civils haurien optat per donar suport a la insurrecció. Muqtada al-Sadr no hauria suscitat tantes sospites de seguir ordres i interessos nord-americans a llarg termini a l'Iraq. I, cosa encara més important, els membres de la classe mitjana i professional iraquiana, que tenien grans esperances per al nou Iraq i que eren crucials per a la seva reconstrucció, no s'haurien exiliat.

Ara, en canvi, la fragmentació de l'Iraq en regions en guerra sota la influència de potències veïnes és inevitable. Bagdad ha quedat dividit en zones xiïtes a l'est i sunnites a l'oest, separades pel riu Tigris. El nord roman sota control kurd, i en el sud i l'est predomina la majoria xiïta.

© Rosina Ynzenga / COVER

“Els que infringeixen la llei a l’estranger continuen sent els que legislen als Estats Units, encara que sigui amb un poder reduït arran de les eleccions de la tardor de 2006”.

Sovint s’ha subratllat l’estranya simbiosi que existeix entre les guerres a l’estranger i les condicions al territori nacional. Com va observar Edmund Burke, iniciador de l’impeachment de Warren Hastings a la Cambra dels Comuns britànica per les massacres governamentals comeses contra la població índia: “Els que infringeixen la llei a l’Índia no poden ser els mateixos que legislin al nostre país”.

Els Estats Units van entrar a Bagdad el 6 d’abril de 2003. A la imatge, carros de combat destruïts i abandonats.

Tanmateix, en el nostre cas, els que infringeixen la llei a l’estranger continuen sent els que legislen als Estats Units, encara que sigui amb un poder reduït després de les eleccions de la tardor de 2006. La guerra de l’Iraq la va dur a terme un govern que pensava que una societat complexa i antiga, amb múltiples aliances dividides i una història de colonització molt amarga, podria ser tractada com si fos una tabula rasa sobre la qual projectar els fonamentalismes neoliberals, el menyspreu pels controls constitucionals i el dret internacional i una fe ingènua en el poder de la superioritat tecnològica per imposar-se sobre un poble desmoralitzat després de vint-i-cinc anys de govern despòtic. Des de Guantánamo fins a Abu-Ghraib, des de la pràctica d’“interpretacions excepcionals de la llei”, que impliquen la detenció i el segrest de ciutadans de països aliats estrangers, fins a les escoltes telefòniques a milions de ciutadans nord-americans, aquest govern ha demostrat una vegada i una altra que no es pot promoure un règim democràtic en l’estranger si en el propi país es mostra el menyspreu més absolut per la democràcia i per l’imperi de la llei. **M**

D'on venim

Polis: el lloc dels humans

A on anem

Telèpolis: concepte i construcció

© Christian Maury

La ciutat moderna proveeix formalment la necessitat d'ajuda mútua en l'àmbit material. Però la disposició donada a les peces de la maquinària social dissipa la percepció de l'entramat solidari fins al punt de convertir els llaços en cadenes.

Polis: el lloc dels humans

Text **Miguel Candel** Filòsof

Abans que Newton col·loqués totes les coses en la indiferència d'un espai buit sense límits i Einstein buidés de sentit tot lloc per convertir-lo en un registre variable d'una observació sense observadors, els humans creien, com Aristòtil, que a cada ésser li corresponia per natura un lloc. I el lloc propi dels éssers humans era la ciutat. Ciutat que no es redueix a la suma dels ciutadans, perquè no són aquests els que la fan, sinó ella la que els fa. No, òbviament, perquè la ciutat preexisteixi a l'aparició de la nostra espècie sobre el planeta, sinó perquè la nostra espècie només comença a ser humana quan organitza conscientment la seva convivència.

Per a una mentalitat thatcheriana ("La societat no existeix, només hi ha els individus"), afirmacions com aquesta no tenen cap sentit; són un simple "deix" hegeliana, el típic prejudici "totalitari" dels enemics de la societat oberta, tant nostàlgics comunitaristes com doctrinaris marxistes.

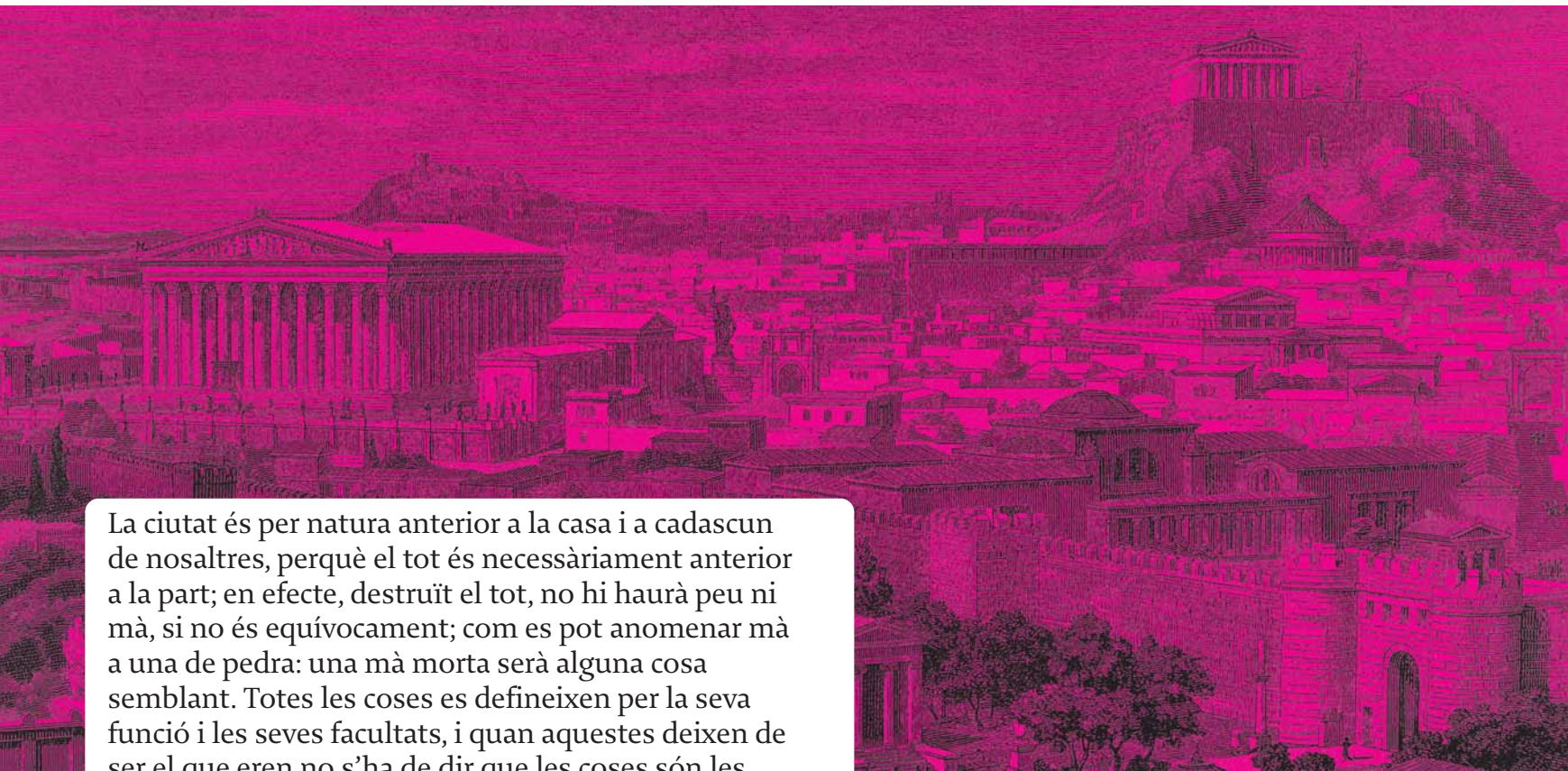
Als qui veuen les coses d'aquesta manera caldria preguntar-los en quina d'aquestes dues categories posarien els antics. No solament els filòsofs que van reflexionar sobre la natura de la polis, sinó els ciutadans que la van habitar. Perquè centenars de testimonis que han arribat fins als nostres dies ens parlen d'una comunitat d'éssers lliures en què llibertat i comunitat no solament no s'excloïen, sinó que es garantien recíprocament.

Si es va en compte de no idealitzar unes societats l'economia de les quals depenia en gran manera del treball esclau, el coneixement de l'antiga polis grega i de les seves rèpliques romanes continua sent una font inesgotable d'idees per abordar els problemes que planteja la vida en societat. Idees que l'individualisme d'estirp liberal, tan útil en el seu moment per mobilitzar poblacions reduïdes a la servitud per segles de feudalisme i d'absolutisme, ha fet oblidar fins al punt que grans masses tendeixen a veure la ciutat moderna com una presó de què és peremptori escapar així que ho permet el calendari laboral.

L'àgora perduda

Com és que el lloc natural dels éssers lliures s'ha transformat en aquests espais inarticulats en què pròpiament no estem, sinó que, simplement, ens hi movem, de tal manera que l'encreuament de trajectòries té més de topada que de trobada? On és l'àgora o el fòrum en què, a més de comprar, vendre i negociar, conversàvem, ens informàvem, discutíem, arribàvem a acords o resolíem desacords; en definitiva, ens humanitzàvem?

La ciutat medieval, tan diferent en molts aspectes de la polis clàssica, conservava el tret fonamental d'aquesta, és a dir, la funció d'integració alhora que d'alliberament; no deba-

© Prisma

La ciutat és per natura anterior a la casa i a cadascun de nosaltres, perquè el tot és necessàriament anterior a la part; en efecte, destruït el tot, no hi haurà peu ni mà, si no és equívocament; com es pot anomenar mà a una de pedra: una mà morta serà alguna cosa semblant. Totes les coses es defineixen per la seva funció i les seves facultats, i quan aquestes deixen de ser el que eren no s'ha de dir que les coses són les mateixes, sinó del mateix nom. És evident, doncs, que la ciutat és per naturalesa anterior a l'individu, perquè si l'individu separat no es basta a si mateix serà semblant a les altres parts en relació amb el tot, i el que no pot viure en societat, o no necessita res per la seva pròpia suficiència, no és membre de la ciutat, sinó una bèstia o un déu. **(Aristòtil, Política I 2, 1253a19-29)**

des era el lloc d'acollida dels qui s'emancipaven del jou feudal. Una condició, doncs, de plena realització de l'individu que, mentrestant, ja havia aflorat com a categoria ontològica primordial, una vegada saldada l'antiga querella dels universals amb el triomf de les diverses formes de conceptualisme o nominalisme.

Es podria pensar que la crisi de les funcions integradores-alliberadores de la ciutat és una simple crisi de creixement, que el problema de la ciutat moderna és que s'ha fet massa gran i que, a partir d'una certa massa crítica, la socialització esdevé impossible i degenera en el seu oposat: l'estranyament mutu de les multituds de solitaris.

Segurament això és cert en part, però no del tot. No hi ha una correlació estricta entre dimensions i hostilitat de l'espai urbà. Les antigues ciutats gregues i romanes variaven molt en dimensions i nombre d'habitants, però aquestes diferències quantitatives no es traduïen en diferències de tipus qualitatiu quant a les seves funcions socialitzadores.

La dispersió com a llibertat

L'essencial per caracteritzar un tot no és el nombre de les parts, sinó la seva mútua disposició. La ciutat moderna, al contrari que l'antiga i la medieval, concentra les masses durant el temps de *negotium* (l'activitat productiva no lliure) i les dispersa durant l'*otium*. No tant perquè ofereix només oci individualitzat (encara que la televisió contribueix enormement que aquesta sigui la forma d'oci predominant), sinó perquè, com que concentra la gent per a activitats no lliures,

indueix a cercar la llibertat en la dispersió. És, doncs, el mode de producció industrial el responsable de la mutació de la polis integradora en la metròpolis desintegradora portada al cinema per Fritz Lang. No solament (encara que també) expliquen la natura esquizoide de l'experiència urbana moderna les relacions capitalistes que regeixen avui gairebé sense discussió el nostre mode de producció, sinó també la substància industrial mateixa, la producció i l'intercanvi a gran escala, sigui quina sigui la forma social i política que revesteixi. Al cap i a la fi, les metròpolis del "socialisme real" i les urbs de l'anomenat "Occident" capitalista no es diferenciaven gaire quant a capacitat de lliure integració.

Com diu Aristòtil en la cita inicial, la ciutat és l'espai constitutiu dels éssers humans en la mesura que es necessiten els uns als altres. Ara bé, com explica Protàgores en el diàleg platònic que porta el seu nom, els humans neixen més febles que les bèsties i menys assenyats que els déus. La seva indigència innata és el que els obliga a unir esforços, a erigir-se col·lectivament en polis. I, encara que etimològicament aquest terme hel·lènic designava reduïtes o ciutadelles fortificades, els antics van acabar significant-hi, certamentament, el nucli i la quinta essència del que avui anomenem societat.

Doncs bé, la ciutat moderna disposa de mecanismes que proveeixen formalment (almenys en part) aquesta necessitat d'ajuda mútua en allò estrictament material. Però la disposició donada a les peces de la maquinària social dissipa la percepció de l'entramat solidari que sosté la vida urbana, fins al punt de convertir, si més no subjectivament, els llaços en cadenes. I això és així per més que el discurs imperant insisteixi una vegada i una altra en el caràcter humanament positiu dels nexes que uneixen els individus-ciudadans. Encara més, podríem dir que aquest discurs gairebé és universalment percebut com un exercici d'hipocresia descomunal.

Donant per descomptat el caràcter alienant de la ciutat moderna com a centre d'activitat productiva a escala "no humana", la seva natura opressiva consisteix, a més, en l'absència d'un altre tret essencial de la polis, a saber: la previsibilitat de les interaccions. En l'àmbit col·lectiu que el sociòleg Zygmunt Bauman ha denominat, d'una manera aclaridora,

“societat líquida”, hom no sap mai a què s’ha d’atenir respecte del comportament dels altres. És el que els poders rectors del planeta, creient que d’aquesta manera blinden la seva legitimació com un modern Leviatan, exploten afavorint l’aparició l’anomenada “psicosi d’inseguretat”, de la qual una gran majoria creu que es podrà curar empassant-se lleis antiterroristes draconianes i altres retallades desmesurades de les llibertats públiques (retallades que, diguem-ho de passada, no eviten la voladura d’avions, trens o autobusos, però sí que permeten l’execució sumària de “sospitosos” in situ, en una cínica aplicació del lema “dispara primer, pregunta després”).

Aquest comportament caòtic dels àtoms socials és conseqüència justament de la pressió a què es veuen sotmesos en la caldera de la producció alienada i alienant. Com si es tractés d’una simple aplicació de les lleis de la termodinàmica clàssica, observem com aquest augment de pressió sense augment de volum (marge de lliure decisió) es tradueix inevitablement en un augment de temperatura. I després, quan la pressió desapareix (en el temps d’oci), s’esdevé la brusca dissipació que deixa en res tota l’energia acumulada.

Recuperar solidesa

Si hi ha cap possibilitat d’invertir el funcionament de les ciutats modernes com a fàbriques d’entropia social, això passa per recuperar el caràcter “sòlid” de les relacions humanes, característic (amb totes les excepcions que es vulgui) de la polis antiga. És clar que la ciutat moderna tracta, a la seva manera, de crear espais sòlids de relació, però només sap fer-ho fragmentant-se en guetos, on el fluid social general es congela en forma de rutines rígides i sense horitzó. I la vida del gueto, com és natural, lluny de donar calor als seus membres, exacerba la seva sensació de fred social, pel contrast que ofereix aquesta vida clausurada amb l’entorn general, desolat però obert, i prometedor, per tant, d’experiències diferents i presumptament alliberadores. Perquè un espai sòlid de relació tingui calidesa i no convidi permanentment a la fugida, ha de ser un espai total, un espai que permeti la llibertat de moviments sense disminuir la seva mútua compatibilitat i complementarietat.

Que quedi clar que la polis clàssica no va arribar mai a aquest punt d’equilibri (ens ho confirmen les reflexions crítiques de Soló, Plató i Aristòtil, així com les actituds “apolítiques” d’epicuris i cínics, a més del cosmopolitisme dels estoics). Però, sens dubte, sempre va tendir a l’assoliment d’una certa “proporció àuria” entre integració i llibertat, comunitat i privacitat (sense que s’hagi d’entendre, per l’ordre del nostre enunciat, que integració només té a veure amb comunitat i llibertat amb privacitat: la correspondència es dona en ambdós sentits).

És una tasca ben difícil restaurar aquesta dinàmica a les ciutats modernes, que algun Lenin de barri podria, exagerant només una mica, anomenar “presons de pobles”. Amb tota probabilitat (seria més exacte dir “amb tota seguretat”, però l’esperança és l’últim que es perd), caldrà passar primer per importants convulsions socials que obliguin a redimensionar els espais de convivència. El que es pugui construir en la nova etapa (si mai arriba) no serà resultat d’una clonació de la vella polis, per descomptat. Però estarà animat per un esperit semblant, un esperit que ens permeti considerar-nos més que bèsties i molt menys que déus, a diferència, crec (i demano perdó per involuntàries al·lusions), de com molts de nosaltres ens considerem d’un temps ençà.

El sistema tecnològic que ha possibilitat l’emergència i el desenvolupament de les actuals societats de la informació genera un nou espai social, el tercer entorn, en el qual s’està construint Telèpolis durant les tres últimes dècades, i que permet una nova modalitat d’acció humana.

Telèpolis: concepte i construcció

Text **Javier Echeverría** Filòsof

Des d’una perspectiva arquitectònica i urbanística, una metròpolis està composta per un conjunt d’edificis, places, carrers, habitatges, botigues, oficines, monuments i mitjans de transport que permeten desplaçar-se cada dia per l’espai urbà, on conviuen milers o milions de persones. Hi ha homes i dones, nens, joves, adults i persones grans, ciutadans i forasters, que desenvolupen diverses activitats en àmbits públics, privats i íntims. Igual que les aldees i els pobles, una ciutat és un espai en què coexisteixen diversos tipus de persones al llarg del temps i desenvolupen les seves activitats respectives. A més del component urbanístic, les ciutats també poden ser considerades un àmbit que acull d’una manera duradora una gran diversitat d’activitats humanes i relacions socials.

Aquesta segona perspectiva és la que permet concebre Telèpolis, la ciutat electrònica global on es desenvolupa avui dia una nova modalitat de societat, la societat de la informació. Ningú no hi resideix físicament, però sí mentalment. Pels seus “carrers” i “places” no circulen persones de carn i ossos, ni cotxes, sinó representacions digitalitzades de tota mena d’objectes i coses: imatges de persones, animals, objectes i llocs, veus i sons pronunciats en qualsevol llengua, melodies, dades, logotips, mercaderies i diners; tot en format electrònic. Perquè aquests fluxos vertiginosos circulin pels vials de Telèpolis, actualment de banda ampla, cal que diversos artefactes tecnològics digitalitzin, informatitzin i distribueixin a través de les xarxes telemàtiques totes aquestes entitats. El sistema tecnològic que ha possibilitat l’emergència i el desenvolupament de les societats de la informació actuals genera un nou espai social, el tercer entorn, en el qual s’està construint Telèpolis al llarg de les tres últimes dècades. Les diverses tecnologies de la informació i la comunicació (TIC) han anat convergint i integrant-se en un sistema tecnològic d’àmplia difusió, la consolidació del qual ha generat com a propietat emergent ni més ni menys que un nou espai-temps social, que ara es tracta d’urbanitzar i civilitzar. El projecte de construir una ciutat digitalitzada i virtual en l’espai electrònic rep el nom de Telèpolis.

El primer i el segon entorn són el camp (*physis*) i la ciutat (*pòlis*). Tots dos tenen una estructura euclidiana, que possibilita les relacions humanes quan aquestes es basen en la pro-

ximitat i en la presència comuna en un mateix recinte o territori, que pot ser més o menys extens. En canvi, les interrelacions humanes i socials en el tercer entorn es produeixen a distància i en xarxa, d'acord amb una mètrica no euclidiana que no requereix la presència física ni la proximitat dels actors per intervenir en els àmbits públics, privats o íntims. El sistema tecnològic TIC no solament transforma la informació i la comunicació; abans de tot, possibilita una nova modalitat d'acció humana, a distància i en xarxa. Aquesta transformació radical de les capacitats humanes d'acció és a la base de l'emergència de la societat de la informació.

Els "carrers" de Telèpolis són les diverses xarxes telemàtiques per les quals flueixen aquestes representacions digitals. S'hi accedeix a través de diverses "portes" o interfícies: pantalles d'ordinador, caixers automàtics, consoles de videojoc, telèfons mòbils, auriculars, micròfons i càmeres web. Les seves "places" congreguen l'atenció de milions de persones a través dels televisors. La vida ciutadana es desenvolupa en un nou espai social, l'espai electrònic, o tercer entorn. Com es pot concebre una ciutat en un espai-temps amb una estructura topològica i mètrica tan diferent de la dels espais urbans tradicionals?

“ S'està generant una nova forma d'organització social, telemàtica i en xarxa, que pot ser concebuda com una ciutat global, a distància i electrònica. És una *pólis* per a la convivència mental”.

No és el mateix construir una ciutat que concebre-la. El primer que va escometre aquesta empresa va ser Plató al seu llibre *La República*. El filòsof-arquitecte va ser Sòcrates. El seu propòsit era molt clar: "Edifiquem amb paraules una ciutat des dels seus fonaments" (*República*, 369 c). Per dur-ho a terme, en cap moment no va parlar d'edificis, carrers ni places. Tampoc no va fer referència al sòl ni a l'entorn. El seu plantejament es va centrar en la pregunta següent: quins oficis o professions són indispensables perquè hi hagi una *pólis*?

Plató va ser conscient de la tendència d'una ciutat a expandir-se, tant geogràficament com per la diversitat d'activitats humanes que s'hi anirien incorporant. Es va interessar per aquesta segona ampliació, segons la qual una *pólis* està constituïda per una pluralitat d'activitats diverses que s'imbriquen entre si i creen un vincle social específic, el qual va anomenar "república". Per concebre Telèpolis convé seguir una estratègia semblant. Com que els éssers humans podem interrelacionar-nos i fer diverses coses a distància i en xarxa, quines són les activitats humanes i socials que es poden desenvolupar en l'espai electrònic? Sobretot: com organitzar aquesta vida social de manera que el tercer entorn es converteixi en un espai urbà durador i sostenible?

Plató va fundar la seva República en el principi "cap ésser humà no es basta a si mateix" (369 b). Per satisfer les nostres necessitats bàsiques (aliment, habitació, vestit, etc.), necessitem el concurs d'altres persones. Un pagès, un paleta, un teixidor i un sabater són oficis ineludibles: "Una ciutat constarà, com a mínim indispensable, de quatre o cinc homes" (369 d). El segon principi organitzatiu va ser la divisió del treball: cadascú ha de tenir un ofici, ja que la polis integra una plura-

litat d'activitats que afavoreixen mútuament els seus ciutadans. El tercer va ser la proliferació de les arts necessàries per a la vida urbana: "Aniran formant part de la nostra petita ciutat els fusters, els ferrers i molts altres artesans d'aquesta mena, i la seva població creixerà" (370 d). Sòcrates hi va afegir immediatament bouers, ovellers i pastors. A continuació, van caldre comerciants que portessin productes no disponibles al territori on se situava la ciutat. S'hi va incloure el comerç marítim, que integrava navegants, faroners, treballadors portuaris, etc. Aquesta creixent pluralitat d'oficis va generar la necessitat d'un mercat i l'ús de diners per intercanviar allò que et sobrava per allò que no tenies. També es van requerir carreters i transportistes, així com carregadors i descarregadors, que no tenien un ofici com a tal, però sí força física per realitzar treballs feixucs: els assalariats també componen la ciutat. Després va venir la necessitat d'ornament, tant per a les persones com per a la mateixa urbs: pintors, brodadors, perfumistes, actors, dansaires, etc. Finalment, a la *pólis* platònica va emergir una cultura urbana: van sorgir tanques, fronteres i límits territorials. En el seu relat fundacional de la *pólis*, Plató descrivia un fenomen social que s'ha esdevingut mil vegades al llarg de la història, de maneres diferents segons les diverses cultures.

Passa el mateix en el tercer entorn, però en format electrònic, a distància i en xarxa. La interdependència dels telepolites encara és més gran, ja que tot l'entramat urbà és estrictament artificial. El "sòl" sobre el qual es construeix Telèpolis són les ciutats prèviament existents, a les quals se superposa una plèiade de xarxes telemàtiques i informacionals que possibiliten els fluxos electrònics en què es plasma la vida civil de la ciutat digital. L'espai i el temps són l'àmbit on es desplega la *pólis*. Es tracta d'una concepció típicament filosòfica, no d'una construcció arquitectònica. Una ciutat pot ser pensada com una pluralitat d'oficis i activitats que proporciona un benefici mutu als seus ciutadans. Com se sap, la indagació platònica va concloure que a qualsevol *pólis* racional ha d'haver-hi guerrers, governants i filòsofs, si pot ser estretament vinculats entre si. Després de demostrar que cal que hi hagi una professió l'única missió de la qual sigui governar els seus conciutadans, Plató va culminar la seva "edificació amb paraules d'una ciutat des dels seus fonaments". Dit en termes molt senzills: una ciutat és un ajuntament de persones i oficis amb una professió que encarna la societat civil, el govern.

Fins aquí la nostra breu evocació de Plató. Reinterpretem aquestes passatges prenent com a referència l'espai electrònic, que té una estructura topològica, mètrica i física molt diferent de la dels espais establerts al sòl i configurats en territoris. En comptes de sortir al carrer, ens connectem a Internet. Per veure un espectacle a la plaça pública, busquem un canal de televisió. Per fer operacions financeres, anem a un caixer automàtic o ens donem d'alta en algun banc electrònic. Els nostres interlocutors no estan presents, sinó a distància. Però podem interactuar-hi sempre que sapiguem moure'ns per l'espai electrònic.

Una ciutat en expansió

Telèpolis també tendeix a créixer, com qualsevol ciutat, però la seva dinàmica expansiva no implica una expansió territorial, sinó un increment de les xarxes que connecten els seus ciutadans entre si. Els pobladors de Telèpolis són els usuaris de les tecnologies de la informació i les telecomunicacions, és a dir, els internautes, televidents, telefonants, etc. Les persones continuen vivint als seus pobles, ciutats i territoris, prè-

viament existents i urbanitzats. Però, a més d'habitar en els nuclis urbans, els telepolites passem diverses hores cada dia amb la ment posada en un nou espai social, possibilitat per un sistema tecnològic molt diferent del de l'arquitectura tradicional. Telèpolis se superposa a les urbs, viles i aldees, en el sentit literal del terme "superposar-se". Les seves grans infraestructures no les construeixen paletes ni fusters, sinó enginyers informàtics i de telecomunicacions. Són els satèl·lits, les xarxes telemàtiques, la fibra òptica, les antenes de telefonia mòbil, els repetidors de televisió, els caixers automàtics, els ordinadors connectats a Internet, les televisions, els telèfons fixos i mòbils, els mòdems, els ports USB, els discs durs, els CD, els DVD, etc. Tot i que l'espai electrònic no és una juxtaposició de territoris, sinó de xarxes, la vida ciutadana és possible en el món digital. Telèpolis s'expandeix a les ments humanes, no en l'espai físic.

Els éssers humans no es basten a si mateixos sols en el nou espai electrònic i generen una diversitat de professions. Els e-artesans operen amb intangibles o, si es prefereix, amb informació i coneixement. Un pagès electrònic no llaura els camps, perquè a Telèpolis no hi ha terra, per això es converteix en un processador d'informació, en un gestor d'una base de dades, en un editor digital. No es tracta d'alimentar el cos amb aliments sòlids i begudes, sinó de nodrir la ment amb informació i, en el millor dels casos, amb coneixement. Els nous agricultors són els proveïdors de continguts. Quant als edificis, un paleta electrònic construeix pàgines web, és a dir, telecases (e-cases). A la pàgina web personal, pots posar-hi el mobiliari electrònic que t'agrada: textos, música, fotos, dibuixos animats, pel·lícules, etc. Els artesans que construeixen aquests e-mobles renoven la decoració de tant en tant. Actualitzar una pàgina web equival a renovar la telecasa; instal·lar una contrasenya és com posar un pany, utilitzar un antivirus suposa posar un gos o un gat que defensi l'espai domèstic d'intrusos. Un sastre electrònic dissenya avatars a Internet o cuida la imatge del polític, cantant, esportista o presentador que surt a la televisió. Gairebé totes les professions i formes de vida social típiques d'una ciutat són possibles i viables en el món digital, incloent-hi els arquitectes i urbanistes, que dissenyen els edificis i els plans urbanístics mitjançant ordinadors i simulacions informàtiques tridimensionals.

Múltiples arguments contribueixen a afirmar que ja des de la fi del segle XX s'està generant una nova forma d'organització social, telemàtica i en xarxa, que pot ser concebuda com una ciutat global, a distància i electrònica. No és una polis per a la cohabitació física i corporal, però sí per a la convivència mental. No cal esmentar Internet per dir-ho: la televisió és una prova suficient que milions de teleespectadors de tot el món poden tenir la ment en un mateix lloc: en un teleestadi, un teleespectacle, un debat telepolític, una teleguerra o un teleatemptat terrorista. Si entenem la ciutat com un complex estructurat i durador d'activitats humanes que impliquen un benefici mutu, en l'espai electrònic s'està construint una ciutat telemàtica. **M**

Notes

- 1 Vegeu J. Echevarría, *Telèpolis* (Barcelona, Destino, 1994) i *Los señores del aire: Telèpolis y el tercer entorno* (Barcelona, Destino, 1999) per a un desenvolupament més ampli d'aquestes propostes.

Interpretant el segle XX Totalitarisme o biopolítica?

Text **Roberto Esposito** Filòsof

La vida humana entrellaça l'esfera pública amb la privada, el que és natural amb el que és artificial, l'àmbit teològic amb el polític, en un vincle que no pot desfer cap decisió de la majoria. La insurrecció de la vida en els dispositius del poder assenyala l'eclipsi de la democràcia, almenys de la que havíem imaginat fins ara.

“Més encara que el petroli, les armes, la democràcia, l’aposta metafísica que el present conflicte ha posat en joc és la definició del sentit de la història contemporània”.

1. Per a una interpretació política del segle XX. Què vol dir “interpretar”? Quin significat atorgar-hi? És possible respondre de dues maneres diferents, i en cert sentit oposades. La primera és la solució clàssica: consisteix a llegir els fets de la història d’acord amb una clau interpretativa proveïda per la filosofia. Aquesta ha estat la pràctica dels grans filòsofs del segle XX, com ara Husserl, Heidegger, Sartre –per citar-ne només els més cèlebres–, que va ser considerada l’única que permetia comprendre l’essència de la història. Allò que Husserl va identificar amb la crisi de les ciències europees, Heidegger amb el desenvolupament del nihilisme i Sartre amb l’alliberament dels pobles oprimits. En tot cas, el segle XX es va interpretar segons les exigències internes d’una filosofia entestada a donar-li un sentit i a ordenar els esdeveniments en una sola direcció d’avanç. Així, doncs, entre filosofia i història es determina una relació externa, i d’alguna manera, impositiva. Solament competeix a la filosofia la funció d’atribuir un significat de conjunt a una sèrie d’esdeveniments que sense ella resultarien insensats.

Aquesta primera resposta, que va afavorir anàlisis que van fer època, és qüestionada o contestada per una altra que suprimeix o deroga la lògica. És la segona, que relaciona filosofia i història en una funció diferent, ja no encaminada a subordinar la dinàmica històrica a les raons del pensament, sinó a descobrir en certs esdeveniments elements o caràcters en si mateixos filosòfics. Així, doncs, el sentit dels esdeveniments ja no serà imprès des de l’exterior, segons el punt de vista, o d’acord amb la perspectiva filosòfica de qui observa, sinó que el sentit semblarà fluir dels successos mateixos, o establir-se per ells –per la seva novetat, pel seu abast, pel seu efecte. Potser aquest canvi del punt de vista també està en correspondència amb allò que la gran filosofia del segle XX –des de Heidegger fins a Wittgenstein, però amb Kojève inclòs– va definir, d’una banda, com “el final de la filosofia” i, d’una altra, com “el final de la història”. El que de veritat finalitzava era una manera d’observar la història com a objecte d’exercici filosòfic. Es pot dir que a partir de llavors la història ja no ha estat objecte sinó subjecte de filosofia, de la mateixa manera que aquesta va deixar de ser la forma per convertir-se en el contingut de la història. Com que també els esdeveniments del nostre present són en si mateixos càrregues d’una certa densitat filosòfica, d’ara endavant l’objectiu de la reflexió ja no consistirà a atribuir a la història un sentit que s’adeqüi a les hipòtesis i desenvolupaments d’aquella, sinó a confrontar-se amb el significat que va estar present en els esdeveniments que s’estudien, des dels orígens. I això –compte!– no a causa que la història estigui proveïda d’un sentit únic previ; aquesta era precisament la pretensió de totes les filosofies de la història, tant si eren progressistes com regressives, ascendents com descendents. Al contrari, aquest sentit és la resultat de la confrontació, del conflicte entre nombrosos vectors d’alta densitat en recíproca competició. Els esdeveniments amb més càrrega de sentit –per exemple, l’atac a les Torres Bessones– justament són aquells que determinen un sorpre-

nent enfonsament del significat precedent, i de manera imprevista obren una altra nova font de significació.

D’aquesta manera radical es comprèn l’expressió que postula que la història contemporània és eminentment filosòfica. No pretén dir que la història només es pot comprendre en la seva essència des del punt de vista de la filosofia i no des d’altres més reduccionistes, com els de l’economia, la sociologia o la politologia, com sostenia Augusto del Noce (A. del Noce, 1982), d’una manera precoç i desatesa, sinó també que els esdeveniments decisius –guerres mundials, esdeveniments tècnics, globalització, terrorisme, etc.– són potències filosòfiques en lluita per la presa i el domini del món; que competeixen per la conquesta de la interpretació dominant, és a dir, del seu significat definitiu. Per això, més encara que el petroli, les armes, la democràcia, l’aposta metafísica que el present conflicte ha posat en joc és la definició del sentit de la història contemporània.

Dos models interpretatius

2. Intentaré relacionar aquestes dues modalitats de comprendre la història contemporània –la corresponent a la filosofia de la història més tradicional i la de la història com a filosofia– amb dos paradigmes hermenèutics bastant confusos i superposats, i que, no obstant això, resulten radicalment alternatius, en oposició, per les seves hipòtesis i efectes. Els dits paradigmes són el del totalitarisme i el de la biopolítica. Tot i les temptatives de reunir-los en un marc que faci de cadascun d’ells la continuació o confirmació de l’altre –ja en el sentit d’un totalitarisme biopolític o en el d’una biopolítica totalitària–, es tracta de models interpretatius divergents en el pla lògic i, a més, destinats a excloure’s l’un a l’altre, perquè, en el fons, més encara que en determinats continguts, es contraposen en postulats que concerneixen a les relacions entre filosofia i història, i en la manera en què es pensa la història de la i en la filosofia.

En la representació gràfica (eix de coordenades) de la categoria de totalitarisme, la història s’inscriu al llarg del cicle cronològic, que és tallat per una escissió fonamental entre dues opcions, la democràtica i la totalitària, les quals se succeeixen o es relleven, alternant-se en el temps. A un llarg període de desenvolupament complet de la democràcia liberal, en els decennis centrals del segle passat, li succeeix un altre de totalitari, tant a Occident com a Orient, cadascun superat en dues continuacions, els anys 1945 i el 1989, en el transcurs de les quals es produeix la victòria del model liberal democràtic, que en l’actualitat ja és hegemònic a Occident.

El que en resulta és una doble configuració històrico-filosòfica. La història moderna se situa al llarg d’una única línia vertical, en primer lloc ascendent i progressiva, i després, a partir dels anys vint del passat segle, regressiva i degradant, i per fi, en la segona meitat de la centúria, és retornada o reconduïda una altra vegada a la bona direcció. Això és d’aquesta manera, tot i que actualment afloren riscs d’involució, sobretot en el món islàmic. A aquesta fractura sobre l’eix ver-

tical de coordenades hi correspon, sobre l'horitzontal, una profunda homogeneïtat de les formes, continguts, llenguatges, que semblen molt diferents no sols dels del nazisme i comunisme, superposats en un sol bloc conceptual, sinó també dels del liberalisme i la democràcia, homologats sense gaires problemes amb les exigències d'una filosofia de la història més procliu a l'assimilació que a la diferenciació. De fet, perquè el paradigma de totalitarisme pugui atribuir-se a una filosofia de la història més aviat tradicional, es recorre d'una manera constant i contradictòria a la categoria d'"origen". No és casual que aquest vocable aparegui en els títols de dos dels textos més significatius: *Los orígenes del totalitarismo*, d'Arendt (H. Arendt, 1998), i *Los orígenes de la democracia totalitaria*, de Talmon (J. L. Talmon, 1956). Vet aquí un signe evident de la inherència d'aquesta categoria que es vol nova, ni més ni

menys que la de "totalitarisme", en un marc filosòfic ben clàssic. En tots els assajos filosòfics sobre totalitarisme, la mirada de l'interpret cerca l'origen, i resulta absorbida per la seva investigació: On neix, quina cosa l'ha engendrat, quin és el germen de tot allò que el totalitarisme del segle XX ha portat al món?

Ja en aquesta interrogació sobre l'origen es fa palesa la primera antinòmia del paradigma en la seva totalitat: com trobar la gènesi del fenomen totalitari, quan aquest es declara inassimilable a tota altra forma de govern, sigui quina sigui, com fa Hannah Arendt, i per això, en conseqüència, aliè a tota seqüència genètica de tipus causal? Per què cercar l'origen d'allò que sembla no tenir origen? Com conciliar discontinuïtat de principi –l'absoluta novetat de l'esdeveniment totalitari– i continuïtat de fet, la seva procedència d'un origen?

El 9 de novembre de 1989 va començar l'obertura de la frontera interalemanya de Berlín amb l'ensorrament de part del mur, símbol de la divisió d'Europa i del món en dos blocs antagònics. A la imatge, joves enderrocant-lo.

A la primera pàgina, desfilada de les SS l'any 1938.

© Prisma

Desfilada militar a la plaça Roja de Moscou, el 7 de novembre de 1990.

Les estratègies de resposta possibles són dues, totes típiques del model historicista. La primera és l'adoptada per Hannah Arendt, que fa remuntar tota la tradició política occidental a una pèrdua original, la de la polis grega. Segons la teoria arendtiana, aquesta pèrdua determina en el període següent una despolitització que confluirà en la desviació antipolítica del domini totalitari. El totalitarisme del segle XX, comprès com una dinàmica i com una lògica unitària en si mateixa, acaba semblant una resultant que, tot i que d'entrada no era inexorable, es va fer inevitable de fet, quan van coincidir certes condicions o circumstàncies, d'una lògica semblant a la que condueix a la modernitat en el seu conjunt¹. És veritat que per a Arendt entre ambdós segments sempre es determina una imprevista acceleració que diferencia els connotats, que se situen sobre una sola línia de desenvolupament, per precipitar-se al final a l'abisme d'Auschwitz i de Kolyma. També se sosté, amb malaptesa, que va ser Hobbes qui "va proporcionar al pensament polític la hipòtesi de totes les teories racials" (H. Arendt, 1998).

En canvi, l'altre camí, recorregut per Talmon i després, encara que d'una altra manera, també per François Furet (F. Furet, 1995), és el que consisteix a cercar l'origen del totalitarisme a l'interior de la pròpia tradició democràtica a la qual s'ha d'oposar. També en aquest cas el totalitarisme es caracteritza com una malaltia originària situada, si no en Hobbes² o en Rousseau, en l'esdeveniment decisiu i connotant de la modernitat: en la Revolució Francesa. D'aquesta manera, el paradigma en qüestió queda tancat en una segona antinòmia no menys rellevant que la primera: si la referència a la Revolució Francesa, és a dir, a l'experiment de la democratit-

zació política més radical, va poder valdre per al comunisme, com explicar també al nazisme amb ella?

Una dificultat, una fallada lògica, de la qual ni tan sols va aconseguir escapar-se el gran assaig de H. Arendt, que està dividit en dues parts: la primera, una magistral reconstrucció genealògica de l'antisemitisme nazi que es remunta als anys de la guerra, i la segona, una part més pobra, on es compara el nazisme amb el comunisme estalinista, sens dubte, influïda per l'atmosfera de la incipient guerra freda. El motiu d'aquesta deformitat, potser relacionada amb la clausura dels arxius soviètics, concerneix al punt crític del model interpretatiu en el seu conjunt: la dificultat de trobar les arrels del comunisme soviètic en la mateixa desviació del procés crític degeneratiu que va convertir l'Estat nació en imperialisme colonial, fins a l'explosió del racisme biològic que va conduir al nazisme. Com incloure en un mateix marc, en un horitzó únic de categories, una concepció hipernaturalista, com és la nazi, i el paroxisme historicista del comunisme? Què tenen a veure, des del punt de vista filosòfic, una teoria de la igualtat absoluta –com ho és, almenys segons els seus principis, el comunisme– i una teoria i, més encara, una pràctica de la diferència absoluta com ha estat el nazisme?

Un dibuix monocrom basat en una oposició vertical única entre el període de la democràcia i el període del totalitarisme sembla que preval sobre les grans cesures lògiques, categoriales i lingüístiques, que tallen la història moderna dibuixant el paradigma del totalitarisme com una atapeïda trama d'inescrutable complexitat. No és per atzar, sinó justament per aquesta dificultat lògico-històrica, que l'obra de H. Arendt continua sent un gran llibre sobre el nazisme, així com els

© Prisma

La presa de Berlín per l'exèrcit soviètic, el 2 de maig de 1945. Imatge del soldat Militon Kantarija hissant la bandera soviètica a l'edifici del Reichstag.

d'Aron, Talmon i Furet seran només llibres sobre el comunisme. El motiu de tal elecció –de fet, de tal necessitat– que aparta del discurs l'altre pol del paradigma ja l'assenyalava Aron al seu assaig sobre *Démocratie et totalitarisme* (Democràcia i totalitarisme), és el fet que l'interpret s'interessa només en els règims que es declaren democràtics, quan, al contrari, més aviat van acabar sent desviacions perverses de la democràcia (R. Aron, 1973). Tant Talmon com Furet, però també Gauchet (M. Gauchet, 1976) i Lefort (C. Lefort, 1990), convaliden aquesta tesi d'Aron: el totalitarisme d'esquerres neix d'una costella malalta de la democràcia, i no de l'exterior d'aquesta. Més encara, el règim totalitari no procedeix d'un defecte, sinó del contrari, d'un excés, d'una sobreabundància de democràcia –d'una democràcia tan radical, extrema, absoluta, tan plena de substància igualitària, com per trencar els propis límits formals i fer implosió, transmutar-se en el seu propi oposat. El comunisme –segons postula la tesi de Gauchet– s'institueix mitjançant una inversió perversa del model democràtic, els trets del qual deforma de manera fantasmal, però sempre des de l'interior, des dels pressupostos d'aquest model. Allí s'uneixen i confonen el somni utòpic i el dimoni de la democràcia posseïda. En aquest punt, la cadena d'apories del paradigma del totalitarisme resulta evident. Si el comunisme no solament se situa a l'horitzó conceptual de la democràcia heretada de la Revolució Francesa, sinó que, a més, en certa manera, condueix a aquesta fins a la seva culminació³, i només d'aquesta manera a la seva dissolució; si està lligat a aquesta revolució en la seva gènesi i en la seva excedència igualitària, com es pot sostenir la discriminació entre totalitarisme i democràcia, sobre la qual es funda la totalitat del discurs? Es

pot, de la mateixa manera que el totalitarisme ha estat capaç de convertir-se en l'oposat d'allò que li va donar origen. En segon lloc, si tal relació antinòmica amb la democràcia va servir per al comunisme, no serveix per al nazisme pel fet de ser cert, que de manera coherent ha estat exclòs del quadre analític per tots aquests autors. Però a aquest cas s'hi adiu menys la pròpia consistència lògica de la categoria de totalitarisme. Ja vacil·lant en el pla històric, també s'ensorra sobre les hipòtesis filosòfiques de les quals semblava extreure la seva última garantia.

Partir dels esdeveniments concrets

3. A diferència del paradigma del totalitarisme, el de la biopolítica no parteix d'una hipòtesi filosòfica –d'una forma qualsevol de filosofia de la història–, sinó dels esdeveniments concrets. No sols dels fets, sinó també dels llenguatges efectius que els fan comprensibles. Encara més que l'anàlisi de Foucault (cf. M. Foucault, 2006) i la genealogia de Nietzsche, i en particular la deconstrucció del concepte d'origen d'aquest –aquell origen que encara buscaven els teòrics del totalitarisme–, cal canviar el punt de vista per trobar la perspectiva que s'adeqüi a aquesta nova mirada. Si no hi ha un origen unívoc del procés històric, si aquest no és únic, perquè es duplica o multiplica en molts, de manera que aquests ja no són definibles com a tals –com explica Nietzsche, oposant-se a totes les formes d'historicisme filosòfic–, tots els esdeveniments històrics d'Occident resultaran en aparença irreductibles a la linealitat de la perspectiva única. Tota la interpretació de la modernitat en resulta profundament alterada i, en conseqüència, cauen totes les possibilitats de lectura unificada, qualssevol

“El segle XX resumeix el transcurs complet de la modernitat, no determinada ni decidida per l’antítesi entre totalitarisme i democràcia, sinó per aquella molt més profunda entre història i natura”.

que fossin, en favor d’un quadre dividit per talls horitzontals i verticals que trenquen amb tot postulat continuista. A més, aquella lectura que en el paradigma precedent es configurava com un fet completament consumat –com un saber adquirit– del singular llenguatge de la política, ara es dilata en una relació més àmplia, que és una resultant de l’encontre, del des-acord o de la juxtaposició amb altres lèxics disciplinaris que interactuen i es contaminen entre si amb efectes inèdits. La irrupció en l’escena de la vida biològica, en comptes de predisposar el conjunt de la filosofia moderna cap a una sola desviació despolititzadora –tal com passa en el model arendtí–, descompon l’escena reordenant-la d’acord amb diferents vectors

de sentit que s’acumulen o compenetren sense confondre’s o unificar-se en una sola direcció de flux. La força de la perspectiva biopolítica resideix, de fet, en la capacitat de llegir aquesta trampa i aquest conflicte, aquesta desviació i aquesta implicació; el resultat poderosament antinòmic de l’encreuament entre llenguatges heterogenis a l’origen, com són el polític i el biològic. Què passa quan un “a fora” –la vida– irromp en l’esfera política i fa esclatar la pretesa autonomia, desplaçant el discurs a un terreny irreductible als termes tradicionals –democràcia, poder, ideologia– de la filosofia política moderna?

El fenomen del nazisme se situa en aquest marc, en el qual també s’estudia la seva radical heterogeneïtat. Sense necessi-

Sessió de control
dels parlamentaris
al Govern espanyol.

tat d'arribar a interpretacions més recents, un testimoni lliure de tota sospita de simpaties esquerranes, com el d'Ernst Nolte, caracteritzava la fal·làcia teòrica de situar en el mateix pla lèxic una ideologia com és la comunista –en veritat catàstrofica per les seves conseqüències polítiques– i quelcom com el nazisme, que, per descomptat, no pot entrar en la mateixa categoria des de cap punt de vista (E. Nolte, 1995). En contra del que pensava H. Arendt, el nazisme no és una “ideologia”, perquè pertany a una dimensió inferior i diferent de la que conté les “idees”, en la qual neix, en canvi, el comunisme marxista. El nazisme no és una espècie diferent al si d'un mateix gènere, el d'allò totalitari, perquè se situa a l'exterior de la tradició occidental, que inclou com el seu últim contrafort també la filosofia del comunisme. En contra d'aquestes tradicions, unificades més enllà de les seves diferències internes, a causa d'una referència comuna a una idea universal de tipus transcendent, el nazisme elabora una concepció radicalment diferent que ja no té necessitat de legitimar-se amb una idea, qualsevol que sigui, perquè troba el fonament intrínsec en la mera força material. Aquesta, al seu torn, no és el producte –contingent o necessari– d'una història que defineix la relació entre els homes basant-se en les seves lliures decisions o, com considera la doctrina comunista, en les seves condicions socials, sinó un dada absolutament natural que s'até a la sola esfera biològica. Reconèixer en el nazisme la temptativa, única en el seu gènere, d'alliberar els trets naturals de l'existència de la seva peculiaritat històrica, significa derrocar la tesi arendtiana de la juxtaposició totalitària de la filosofia de la natura amb la de la història. I més encara: identificar el punt cec en el seu caràcter inassimilable i, per tant, la impracticabilitat filosòfica de la noció de totalitarisme.

El segle XX, examinat des del punt de vista biopolític, resumeix el transcurs complet de la modernitat, no determinada ni decidida per l'antitesi superficial i contradictòria entre totalitarisme i democràcia, sinó per aquella molt més profunda –ja que es refereix a l'àmbit de la conservació de la vida– entre història i natura, entre historització de la natura i naturalització de la història. Molt més profunda, vull dir, perquè no es pot referir a una bipolaritat simètrica, pel fet que aquesta natura –compresa en sentit biològic, com ho ha fet el nazisme– no és una antihistòria, una filosofia o una ideologia oposada a la de la història, sinó una no-filosofia i una no-ideologia. No una filosofia política, sinó una biologia política, una política de la vida i sobre la vida, invertida en el seu contrari i, en conseqüència, productora de mort. Com ja escrivia Levinas els anys trenta del segle passat, en el nazisme “el que és biològic, amb tota la facilitat que això comporta, es converteix en molt més que un objecte de la vida espiritual, es transforma en el cor” (E. Levinas, 1996, p. 31). I aquest element immediatament bio, és a dir, tanatopolític, del nazisme –i no el nombre de les seves víctimes, que és menor que el de les produïdes per l'estalinisme comunista– és el que fa històricament i teòricament inservible la categoria de totalitarisme.

Intensificació del conflicte

4. La implosió del sistema comunista que va posar fi a la guerra freda i la posterior explosió del terrorisme ⁴ han gestat la il·lusió del retorn a l'antic lèxic polític anterior als anomenats totalitarismes. No obstant això, en l'actualitat el conflicte de la biopolítica se'ns presenta encara amb més cruesa. Des d'aquesta òptica, el final de la Segona Guerra Mundial no indica en el pla del llenguatge ni en el de la pràctica material la victòria de l'aliança entre democràcia i comunisme, sinó la d'un

liberalisme situat en el mateix règim biopolític, que, en decaure en la seva modalitat oposada, havia donat lloc al nazisme. És a dir, el nazisme, en això bastant més nou que el comunisme, surt de la guerra definitivament derrotat en els plans militar i polític, però no del tot en el cultural i el lingüístic, ja que la centralitat del bios com a objecte i subjecte de la política resulta confirmada, encara que metamorfosada en clau liberal, la qual cosa significa apropiacions i possibles modificacions del cos no solament per part de l'Estat, sinó també de l'individu propietari de si mateix. Si per al nazisme l'home és el mer cos, i només això, per al liberalisme, a partir de Locke, l'home té el seu propi cos, el posseeix, i per tant pot usar-lo, transformar-lo, vendre'l com un esclau interior. En aquest sentit, el liberalisme –em refereixo a les seves categories conceptuales– inverteix la perspectiva nazi, transferint la propietat del cos de l'Estat a l'individu, però a l'interior del mateix lèxic biopolític. El caràcter biopolític del liberalisme és just el que el diferencia de la democràcia. Amb una exageració no del tot injustificada, podem dir que el motiu pel qual després dels anomenats totalitarismes no és possible retornar al liberalisme democràtic, resideix en el fet que aquest últim no ha existit mai com a tal. De la mateixa manera que es va deconstruir l'assimilació de nazisme i comunisme en la categoria de totalitarisme, amb la mateixa claredat es qüestiona la noció de liberalisme democràtic. La ideologia del liberalisme, en la seva lògica, hipòtesi i llenguatge conceptual –particularista, contraigualitari i de vegades també naturalista–, si bé no és la negació de la democràcia, que tendeix a la universalitat i és igualitarista, és molt diferent d'aquesta, com assenyala Carl Schmitt en un gran assaig dels anys vint del segle passat sobre parlamentarisme i democràcia (C. Schmitt, 2002). Si adoptem una representació de la modernitat que no sigui de tipus historicista, en altres paraules, si rebutgem la idea d'una successió cronològica entre règims demoliberals i totalitaris, en favor d'una representació diferent, diguem-ne, genealògica o topològica, veurem que el veritable tall, la discriminació conceptualment significativa, no és la vertical entre totalitarisme i demoliberalisme, sinó l'horitzontal i transversal, entre democràcia i comunisme, d'una banda –el comunisme com a consumació paroxística de l'igualitarisme democràtic–, i biopolítica, de l'altra, bifurcada en dues formes antitètiques, encara que no inconnexes, que són nazisme i liberalisme: biopolítica d'Estat i biopolítica individual.

A més, el mateix Foucault va advertir el caràcter biopolític del liberalisme (M. Foucault, 1999), situant-lo en el pla del govern de la vida, i com a tal, oposat, o almenys estrany, als procediments universalistes de la democràcia. La democràcia, si més no aquella que s'autodeclara com a tal –fundada sobre la primacia de les lleis abstractes i la igualtat de drets dels individus dotats de raó i voluntat–, es va acabar en els anys vint i trenta del segle passat, i ja no és reconstruïble, i molt menys exportable. Si el règim democràtic es redueix només a la presència de més partits en competència formal i al mètode electoral per formar majories de govern, sempre es pot sostenir, com s'ha fet fa poc, que el nombre de les democràcies en el món augmenta constantment. Però així es perd de vista la transformació radical que la va investir, arrossegant-la a una òrbita semàntica irreductible a tot allò que pressuposa el concepte de democràcia. Compte: quan sostinc aquesta tesi no em refereixo a disfuncions, defectes, límits, contradiccions per si mateixes implícites en tota forma política de govern, imperfecta i incompleta per necessitat, sinó que al·ludeixo a un profund esquinç en el mateix horitzó democràtic. Això es veu tan

“Al·ludeixo a un profund esquinçament en el mateix horitzó democràtic. Això es veu tan aviat com ens desplaçem del pla formal al material dels actuals règims polítics”.

aviat com ens desplaçem del pla formal al material dels actuals règims polítics. És veritat que la democràcia com a tal no té “continguts”: és una tècnica, un conjunt de normes destinades a distribuir el poder de manera proporcional a la voluntat dels electors. Però és justament per això que fa explosió o implosió en el moment en què s’omple d’una substància que no pot contenir sense transformar-se en una altra cosa radicalment diferent.

És la vida biològica, individual i de la població, el que s’instal·la al centre de totes les decisions polítiques significatives. Això no significa que en la confrontació i el xoc entre les forces polítiques no estiguin en joc també altres opcions que concenexen a les relacions internacionals, ordre intern, model de desenvolupament econòmic, definicions dels drets civils, etc., però l’element detonant en relació amb el marc democràtic tradicional consisteix en el fet que totes aquestes opcions es refereixen sense cap mediació al cos dels ciutadans.

Una dimensió exterior a la democràcia

Si es considera que al nostre propi país les normes que més han interessat a l’opinió pública són les relacionades amb la prohibició de fumar, les drogues, la seguretat vial, la immigració, la fecundació artificial, es pot apreciar el volum i també la direcció d’aquest canvi de paradigma: el model de la curació sanitària s’ha convertit no solament en l’objecte privilegiat, sinó també en la pròpia forma de la vida política; i a més, d’una política que troba l’única font de legitimació possible solament en la vida. I tot allò que mou a interpel·lar els ciutadans –o que, en tot cas, els interessa– són temes relatius a la conservació, els límits o l’exclusió del propi cos. Però vet aquí el punt decisiu: en el moment en què el cos viu, o moribund, es converteix en l’epicentre simbòlic i material de les dinàmiques i conflictes polítics, s’entra en una dimensió que no es troba “després” o “més enllà” de la democràcia, com se sol dir, sinó decididament fora d’ella. No sols pel que fa als procediments, sinó també al llenguatge i l’estructura conceptual. Es tracta sempre de rebel·lió contra un conjunt de subjectes igualats justament pel fet d’estar separats del propi cos, és a dir, considerats purs àtoms lògics dotats de voluntat racional. Aquest element d’abstracció o despullament del cos ressona en les propostes que volen la persona al centre de la pràctica democràtica. En elles, la paraula “persona”, d’acord amb l’abast original del vocable, significa una subjectivitat desencarnada, quelcom que és diferent del conjunt d’impulsos, necessitats i desitjos congregats en la dimensió corporal (cf. R. Esposito, 2007). Quan amb el viratge biopolític que ressenyem, fins i tot aquesta mateixa dimensió corpòria es converteix en un interlocutor real del govern –subjecte i objecte alhora–, es posa en dubte abans de tot el principi d’igualtat, inaplicable a quelcom com els cossos –cadascun diferent dels altres–, segons criteris que es redefeixen i modifiquen de tant en tant. Però, a més del principi d’igualtat, es qüestionen tota una sèrie de diferències o oposicions en les quals es basa, més encara que la democràcia, tota la concepció política de la

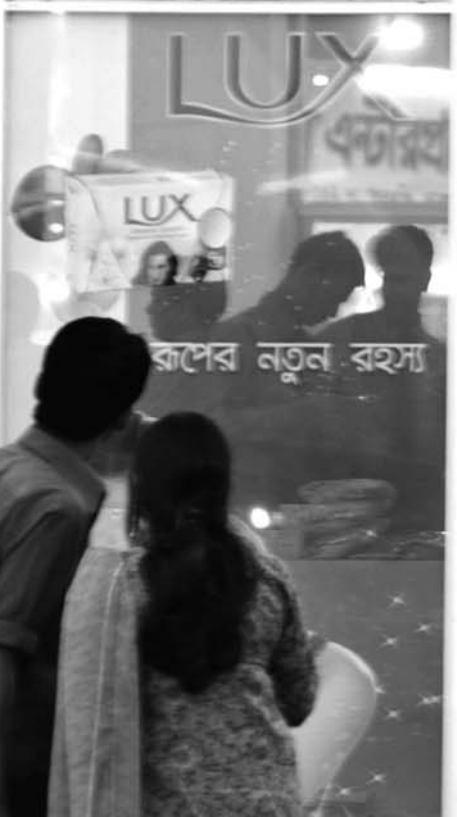
modernitat, així com tot allò que aquesta genera en els plans públic, privat, cultural i natural, jurídic, teològic, etc.

En el moment en què el cos substitueix o “omple” la subjectivitat abstracta de la persona jurídica, es fa difícil, si no impossible, diferenciar el que concerneix a les esferes pública o privada. I també, en general, tot allò que pertany a l’ordre natural i que depèn de la intervenció tècnica, amb totes les implicacions ètiques i religioses que aquesta opció comporta.

El motiu d’aquestes imprecisions, i les incorregibles molèsties que determinen, és que la vida humana entrellaça l’esfera pública amb la privada, el que és natural amb el que és artificial, l’àmbit teològic amb el polític, en un vincle que no pot desfer cap decisió de la majoria. És per això que la seva centralitat no resulta pas compatible amb el lèxic conceptual de la democràcia. En contra del que es podria imaginar, la insurrecció de la vida en els dispositius del poder assenyala l’eclipsi de la democràcia, almenys de la que havíem imaginat fins ara. Això no vol dir que no se’n pugui imaginar un altre tipus, compatible amb la ja irreversible emergència biopolítica en curs. Però, on cercar, com pensar el que significa avui una democràcia biopolítica o una biopolítica democràtica, capaç d’exercitar-se, si no en els cossos, almenys a favor d’aquests? És difícil aconsellar un model definit? De moment, només és possible albirar-lo. El cert és que per activar un corrent de pensament en aquesta direcció, és necessari desempallegar-se de totes les velles filosofies de la història i de tots els paradigmes conceptuals que ens hi tornen. **M**

Notes del traductor

- 1 Als seus llibres *Immunitas. Protezione e negazione della vita* (Einaudi, Torí, 2002) i *Bios. Biopolítica e filosofia* (Einaudi, Torí, 2004), l’autor sosté justament que el bios és la lògica política de la modernitat.
- 2 Thomas Hobbes (Anglaterra, 1588-1679) és el filòsof que instal·la el tema de la protecció, conservació i reproducció de la vida en el centre de la teoria i de la pràctica política (cf. *Leviathan*, 1651, *De corpore*, 1655). Per a R. Esposito, les categories de l’autor i els qui el succeeixen (cf. “sobirania”, “individu”), de fet solament encobreixen l’objectiu biopolític de protecció de la vida humana contra les amenaces violentes.
- 3 El comunisme es va proposar sempre com a cim de la igualtat, fraternitat i llibertat.
- 4 La tranquil·la i sobtada caiguda del bloc soviètic és implosiva, els atemptats islamistes de l’11/3/2001 i l’ofensiva posterior, explosius.

Obres citades

H. Arendt: *Los orígenes del totalitarismo*, 1998, Madrid, Taurus Ediciones.

R. Aron: *Teoria dei regimi politici*, 1973, Milà, Ed. Comunità.

A. del Noce: *L'interpretazione transpolitica della storia contemporanea*, 1982, Nàpols, Ed. Guida.

R. Esposito: *Terza persona. Politica della vita e filosofia dell'impersonale*, 2007, Torí, Ed. Einaudi.

M. Foucault: *Seguridad, territorio, población*, 2006, Buenos Aires, FCE.

M. Foucault: *Nacimiento de la biopolítica, en Obras esenciales III. Estética, ética y hermenéutica*, 1999, Barcelona, Paidós.

F. Furet: *El pasado de una ilusión*, 1995, Madrid, FCE España.

M. Gauchet: "L'expérience totalitaire et la pensée de la politique", 1976, a la revista *Esprit*, números 7 i 8.

C. Lefort: *La invención democrática*, 1990, Buenos Aires, Nueva Visión.

E. Levinas: *Alcune riflessioni sulla filosofia dell'hitlerismo*, 1996, Macerata, Ed. Quodlibet.

E. Nolte, *La guerra civil europea 1917-1945: nacionalsocialismo y bolchevismo*, 1995, Madrid, FCE.

C. Schmitt: *Sobre el parlamentarismo*, 2002, Madrid, Ed. Tecnos.

J. Talmon: *Los orígenes de la democracia totalitaria*, 1956, Madrid, Aguilar de Ediciones.

(Mal)viure a Barcelona

Quatre cales en el malestar social

(Mal)viure a Barcelona

Immigració

Aprendre a valorar la diversitat que aporta la immigració és un procés lent. Els estrangers extracomunitaris malviuen en una societat que veuen estranya i que els considera com uns estranys.

Una passejada pels barris de població immigrant

Text **Gabriel Pernau** Periodista

Qualsevol persona que deixa el seu país a la recerca d'un futur millor recorre als mitjans que facin falta per arribar al seu destí. Quan per fi trepitja la terra desitjada, la realitat no sempre coincideix amb el que havia imaginat. S'ha d'enfrontar a un munt de problemes nous per als quals sovint no està preparat. Després de realitzar un viatge de milers de quilòmetres, ple de dificultats, descobreix el que suposa canviar de societat: problemes per entendre's amb la gent, dificultats per regularitzar la seva situació, per trobar un lloc on dormir, per treballar... Una llarga passejada per Barcelona ens portarà per alguns dels infinits i canviants escenaris on viuen, treballen o es diverteixen aquells homes i dones els quals anomenem immigrants.

La ruta comença en una estació, que és on gairebé sempre comencen o acaben els camins de la immigració. Al voltant de l'estació d'autobusos de Sants el vent bufa amb ràbia, aquest matí. Falten pocs minuts perquè l'autocar de la companyia Eurolines amb destinació a Roma es posi en marxa. Una quinzena de passatgers esperen que s'obrin les portes per ocupar el seu seient. El grup és multinacional. Hi ha una parella jove d'andins, que miren als que els envolten amb cara de temor. A la seva dreta, cinc homes de l'est d'Europa, vestits amb caçadores texanes i xandalls, que fumen una cigarreta darrere l'altra. Assegut a la barana, un subsaharià negríssim mou el cap endavant i endarrere de forma sincopada al ritme que li marca la música que sent a través d'uns auriculars. Entre tots ells, uns quants joves europeus, catalans o italians, que van o tornen de vacances o de veure els seus. I una mica apartades del grup, dues noies magribines, de pell molt clara, que xerren contínuament en veu baixa.

Darrere del rostre de cada extracomunitari s'hi amaga una història lligada a la immigració. Uns viuen a Barcelona, els altres a Roma i uns tercers possiblement ni aquí ni allà; senzillament, van d'una banda a l'altra, buscant, sense acabar de trobar-ho, el seu somiat Eldorado. I ho fan amb autobús, perquè és barat i per-

què, a diferència del tren o de l'avió, en els desplaçaments per carretera no cal donar gaire explicacions.

I el vent que segueix bufant. Una ratxa huracanada s'abat de sobte al damunt del grup que espera l'autobús, i les persones que l'integren fan pinya de forma instintiva, com si tractessin de trobar una mica d'escalf els uns amb els altres.

L'estació és el símbol del que són, avui, els països de la nova Europa que s'està configurant. Una Europa que es transforma a tota velocitat i que quan es mira al mirall a penes es reconeix. Però també una Europa que aprèn, de forma accelerada, a viure i valorar la diversitat.

El procés és lent, de tota manera. Els estrangers extracomunitaris malviuen en una societat que veuen estranya i que al mateix temps els veu a ells com uns estranys. Especialment per a aquells que acaben d'arribar, els problemes s'acumulen. Javier Bonomi, president de Fedelatina, una federació d'entitats llatinoamericanes, relativitza aquestes dificultats: "Malviure a Barcelona és ben viure en un altre lloc".

Bonomi posa l'exemple del bolivià marginal que subsisteix amb un sou de 500 euros. Aquesta persona passa el mes amb 300 euros: dorm en una habitació compartida amb altres persones en la seva mateixa situació, que li costa 150 o 200 euros, va a peu a la feina, menja en els menjadors assistencials i no té absolutament cap despesa supèrflua. Així estalvia 200 euros cada mes, que envia sens falta al seu país. I aquesta quantitat, d'un valor considerable a la Bolívia actual, serveix perquè el seu fill tingui material escolar o unes sabatilles de marca o per pagar les medicines d'un familiar malalt. "El que al primer món és pobresa, al tercer món és riquesa", assegura Bonomi.

El nostre itinerari continua carrer de Rocafort avall. A l'alçada de Diputació, ens aturem davant del consolat del Marroc. Com cada matí, la cantonada és plena de magribins que han vingut a renovar el passaport o el document d'identitat. A l'interior de la legació consolar, unes desenes d'homes fan cua davant del taulell. Hi ha

© Juan Miguel Morales

cares de submissió i paciència forçades. La majoria ha hagut de demanar festa per poder ser aquí avui. És una de tantes cues que ha de fer l'immigrant. Per regularitzar la situació cal aconseguir papers, i per disposar de papers, cal fer moltes cues: cues per empadronar-se, cues per aconseguir la targeta de residència, cues per aconseguir un permís de treball, cues per no perdre la ciutadania del teu país de procedència o, senzillament, per anar de vacances.

Al carrer, un noi ens dona publicitat del restaurant Marràqueix i ens explica, en àrab, totes les delícies marroquines que hi podem tastar. Just davant del consolat ha obert un gabinet de traduccions jurades les fotocopiadores del qual treuen fum, a aquesta hora del matí.

“Passeig de l'Havana”

Hassan Jaili, de 26 anys, es troba enmig d'aquest bellugueig de gent. Movent-se en una cadira de rodes, espera que els passavolants li deixin unes monedes. El Hassan no té feina, papers ni la possibilitat d'aconseguir cap de les dues coses. Pateix una malaltia degenerativa que li afecta la circulació i que l'està deixant sense cames. Fa vuit anys que el noi és a Espanya. Explica que va estar treballant a Canàries, en la recollida del plàtan, fins que li van detectar la malaltia. D'això ja fa quatre anys. Va decidir venir a Barcelona, on l'han operat dues vegades. Però el seu mal és incurable, i ho sap.

L'assistència sanitària la té assegurada, però és l'únic amb què pot comptar. Sense pensió de cap mena ni familiars al seu costat, ha de viure de la caritat pública. Quan es queda sense diners, s'acosta al consolat a veure què cau. Ho fa dos o tres cops cada setmana. Fins que els funcionaris marroquins el criden perquè marxi. No el volen veure per allà. Dona una mala imatge del seu país.

El Hassan viu en una casa de segona mà de la Zona Franca.

–Hi estàs bé? –li preguntem.

–Sí –respon poc convençut–, però hi fa fred.

–I els barcelonins, t'ajuden?

Just en aquest moment una senyora que ha baixat a passejar el gos li deixa un euro a la mà, i el Hassan esbossa, per primer cop, un lluminós somriure d'agraïment.

Seguim Rocafort avall, creuem el Paral·lel i en cinc minuts arribem al carrer de Blai, al Poble Sec. El barri ha experimentat una gran transformació, els últims anys. Pakistanesos, marroquins, dominicans... El Poble Sec s'està convertint en un aiguabarreig de nacionalitats. I els veïns, que també tenen moltes històries a explicar relacionades amb la immigració de fa trenta, quaranta o cinquanta anys, han batejat el carrer de Blai amb un sobrenom afectuós: Passeig de l'Havana.

El Passeig de l'Havana és per a vianants, i a tothora hi regna una animació espontània i multicolor. Els jocs de pilota infantils són multirracials, ací i allà hi trobem pakistanesos que xerren molt seriosament i en qualsevol moment apareix una caribenya que llueix molt orgullosa la seva obesitat sota unes malles blanques ajustades.

La vida és al carrer. Els comerços en mans de persones d'origen immigrant són majoria. Les carnisseries halal i els locutoris conviuen amb els restaurants gallecs O'Caballino o La Villa, amb la fruiteria Rosita o la botiga de mascotes El Desig de la Maria. Pakistanesos (1.326 persones), marroquins (995), equatorians (902), filipins (703) i dominicans (689) són els col·lectius més nombrosos del barri.

I precisament en mans pakistaneses estan molts dels negocis del carrer de Blai. Mohamed Akram Baig (quaranta anys), d'Islamabad, va arribar a Barcelona fa sis anys. Va començar

“El percentatge de població d’origen estranger al Poble Sec és del 27%. El sector creix ràpidament, i entre els lectors de la Biblioteca hi ha 83 nacionalitats diferents”.

repartint publicitat, però al cap de quatre mesos ja tenia una botiga d’alimentació al carrer del Poeta Cabanyes. Després va obrir un establiment que ven shawarmes i pizzes al Passeig de l’Havana número 11; dos anys més tard un locutori just al davant, al número 13, i no va passar gaire temps que va inaugurar una carnisseria al número 12 bis.

El Mohamed està fet un *businessman*. La seva última iniciativa és una empresa constructora, de manera que no té temps per a altres coses. La seva vida són els negocis. Hi dedica més de dotze hores diàries, i està encantat. Diu que no és difícil viure a Catalunya, que hi té molts amics, que la gent és amable i que té bona relació amb tothom. L’idioma? Cap problema. Aquest home de mans immenses i gest bondadosos defuig les dificultats. Prefereix dedicar el temps a relacionar-se amb la gent i a formar-se. Va aprendre castellà en sis mesos, en una escola d’adults. “Tens gana? Vine, que et convido a dinar?”.

Mirca Baig (29 anys) també és pakistanès i fa un any que va arribar a Catalunya. Passa la major part del temps a l’agència de viatges on treballa, Chaudhry Travels, on tots els clients són compatriotes seus. Així que gairebé no entén el castellà. Viu amb altres pakistanesos en un pis del Poble Sec. L’habitació li costa 200 euros cada mes, als quals ha de sumar 150 més per a la manutenció. El transport, el gimnàs i el tabac –“el meu vici”– li suposen 200 euros extres mensuals, i encara li sobren alguns diners per estalviar o per enviar al seu país.

Pis compartit

L’oficina del Mirca és fosca i despullada de tot ornament. Té una taula, unes cadires i un ordinador. I poca cosa més. Es diria que es troba tal com la va deixar l’anterior llogater. El noi fuma sense parar, amb el cendrer ocult de mirades indiscretas. Aquí, tot sol, passa sis dies a la setmana, atenent el telèfon i les visites. I els diumenges descobreix com n’arriben a ser d’estranyos els catalans. Hi ha dues coses que, des que va arribar, el Mirca no aconsegueix entendre: l’una, que un desconegut li demani una cigarreta pel carrer –li passa sovint, i ho considera un senyal d’incivilització–, la segona, que al metro la gent jove no cedeixi el seient als ancians.

Els dies de festa són poc especials per a ell. Dorm més que els altres dies. Es lleva a les nou o les deu del matí en lloc de fer-ho a les sis, cuina per als seus companys de pis –cada dia de la setmana ho fa un diferent– i surt al carrer perquè li toqui l’aire.

Bertrand Ezeema és senegalès i regenta el locutori Global Intercom al número 41 del carrer de Blai. “El negoci ja no és el que era –diu–; hi ha molta competència”. I té raó, perquè en el mateix carrer n’hi ha quatre o cinc més. Tots anuncien les seves tarifes i les targetes que venen per telefonar a més de mig món globalit-

zat: World Call, Philippines Card, Globalia, Africa Call, Latino Link...

Però el Bertrand va tirant. Fa nou anys que és a Espanya i abans havia viscut a Ucraïna, un país no especialment ric. “Com qualsevol altre”, aclareix, desmenjat, l’home. I quan s’adona que li pregunten massa detalls sobre la seva vida, dona per acabada la conversa.

L’enviament de diners dels immigrants als seus països d’origen s’ha convertit en un gran negoci per a moltes entitats bancàries. Al Passeig de l’Havana cantonada Blasco de Garay hi ha una oficina de Dinero Express, una filial del BBVA. Els quatre treballadors de l’oficina són peruà, equatorià, marroquí i dominicà, i fan torns per cobrir tot l’horari comercial. La presència de treballadors d’origen estranger garanteix a la clientela un tracte més proper. “Tenen por d’anar als bancs –revela un dels operaris–, sobretot aquells que acaben d’arribar”.

Com en tots els llocs que han rebut una gran allau de població forana, els que van arribar primer es miren amb recel els nousvinguts. Els veïns del barri on va néixer Joan Manuel Serrat no veuen avantatges en tot el que està passant. Senten que s’està perdent l’entorn que ells van conèixer, com si de cop i volta els arrenquessin una part del seu passat.

“El barri ha perdut molt; les botigues no són iguals. En els pisos s’hi posa molta gent. Entre pakis, moros i romanesos, això és can seixanta”, es queixa un client del Forn Blesa, a Nou de la Rambla. La propietària, Carolina Fernández, assegura que els immigrants no li han fet res de dolent, però que tampoc no han aportat res de bo: “Aquí gairebé no vénen; van a les seves botigues. Però quan ve algun romanès he de vigilar que no s’emporti res sense pagar”.

A l’oficina municipal de l’habitatge del carrer de Blai, Mari Carmen Cayetano explica les dificultats que té el col·lectiu per trobar un lloc per viure. Diu que els propietaris es neguen a llogar-los pisos, la qual cosa en part explica per què s’arriba a amuntegar una gran quantitat de persones al mateix pis. I referent al rumor que assegura que els immigrants s’emporten la major part de pisos protegits, Cayetano ho desmenteix: “Aquí almenys, se n’han donat més a espanyols. No discriminem ningú en cap sentit. Hi ha unes condicions, que són iguals per a tothom. Qui les compleix, i té sort en el sorteig, s’emporta el pis”.

Convivència

Anna Saumell, directora de la Biblioteca del Poble Sec, desmenteix un altre tòpic, aquell que diu que els immigrants col·lapsen els serveis municipals. El percentatge de població d’origen estranger al barri és del 27%, mentre que els usuaris amb carnet del centre només representen el 19%. Això sí, aquest sector creix

ràpidament, i entre els lectors de la Biblioteca del Poble Sec s'hi compten 83 nacionalitats diferents. "Els nens xinesos comencen a venir, tenim molts pakistanesos, alguns amb dues carreres universitàries, i llatins, que a poc a poc comencen a interessar-se pels llibres en català", explica Saumell.

Nou de la Rambla avall, passem per la sala de ball Apolo, que els caps de setmana s'omple de centenars d'autòctons i caribenys amb ganes de moure l'esquelet al ritme de melodies llatines.

L'emissora estrella dels llatinoamericans és Radio Gladys Palmera, que s'anuncia com "el sabor latino de Barcelona". La música és la protagonista absoluta de la sintonia. Cada col·lectiu sud-americà hi troba el seu gènere preferit: els colombians, el ballenato; els dominicans, la bachata; els equatorians, la tecnocumbia, però també s'hi radia salsa, reggaeton, boleros...

"Som la referència dels llatins que viuen a Barcelona. El primer que fan en arribar és preguntar pel seu consolat, i el segon, a quina sintonia poden sentir Radio Gladys Palmera", explica Benito Bueno, el director. A més de la música, l'emissora també ofereix espais que poden ser d'utilitat per als immigrants: assessorament jurídic, un mercat de compravenda de productes, classes de català, notícies, un programa per donar a conèixer Catalunya, normes de comportament o radionovel·les.

Benito Bueno és català de naixement, i encara se sorprèn de la rapidesa amb què s'ha produït l'arribada del col·lectiu llatí a la ciutat: "Ara s'està acabant el procés d'adaptació i ja comencem a parlar de l'arrelament, perquè estan naixent els primers fills. Ha anat tot tan ràpid! I s'ha fet bé. Nosaltres intentem aportar el nostre granet de sorra. Per això ens diuen que som la Radio Tele Taxi dels llatins. Però tot just estem començant".

L'emissora no disposa de dades d'audiència a causa de la situació d'alegalitat en què es troben, però un estudi realitzat fa

quatre anys assenyalava que tenia 80.000 oients. Bueno calcula que des de llavors aquesta xifra s'ha duplicat. Del que no hi ha dubte és que l'emissora se sent, i molt. S'anuncia en moltes de les publicacions adreçades a la comunitat que han proliferat aquests últims anys. I en l'última festa que han organitzat, Tibidabo al Ritmo Latino, van aplegar 8.000 persones, que és un nombre de persones semblant al que acudia a les primeres convocatòries de Justo Molinero.

"Rawal"

Fem quatre passes més, creuem el Paral·lel i ja som al Raval, rebatejat popularment com Rawal, pel que aquest barri representa de fusió d'ètnies, religions i cultures. Gairebé la meitat de les 40.000 persones que hi viuen ha nascut a l'estranger. Van instal·lar-se en aquesta zona de la ciutat perquè aquí és on vivien els seus compatriotes o per la simple raó que era l'únic lloc on trobaven habitatge assequible.

Lita Alvarez dirigeix el Servei d'Acollida als Infants i Famílies (SAIF) Quatre Vents, del carrer de l'Om. És un centre únic a Espanya. En aparença funciona com una escola bressol, però està reservat per a nens de famílies en situació de precarietat extrema. Això vol dir que es cuida dels fills de famílies sense cap ingrés econòmic o sense papers, però que també té cura de les famílies.

El SAIF Quatre Vents és una iniciativa privada que es va posar en marxa el 1987 i que s'adreçava a les prostitutes del Raval, per atendre els seus fills. Des de llavors, la clientela ha canviat de forma radical i, avui, la immensa majoria de les famílies que rep és d'origen immigrant. Per atendre aquesta població, el centre funciona les 24 hores del dia els dotze mesos de l'any. Obre de dilluns a dissabte i, si és necessari, fins i tot diumenges. En casos extrems, les mares han pogut deixar els seus fills dos o

© Cristhian Maury

tres dies interns, fins que han aconseguit sortir del mal pas en què es trobaven.

Alvarez ha tingut temps de veure l'evolució que ha experimentat el Raval en dues dècades. Al principi, la gent més necessitada eren les famílies immigrants espanyoles. "Ara, la problemàtica de les famílies magribines, senegaleses o de l'Europa de l'Est és bastant similar: no tenen res i, en canvi, tenen molts fills. La principal diferència és la seva situació legal. Abans els costava trobar feina per la manca d'hàbits laborals. Ara això no falta, però costa que els empresaris els contractin. I els que ho fan s'aprofiten d'ells amb la promesa que a la llarga podran aconseguir els papers. Per això aguanten, en condicions precàries. I jo em pregunto, quan es diu que en aquest país falta mà d'obra: realment en falta o el que volen és mà d'obra barata?", reflexiona Lita Alvarez.

-I el barri, ha canviat gaire en tot aquest temps?

-Urbanísticament, sí; a nivell social, no. El Raval segueix sent una gran concentració de persones amb problemes greus, com l'habitatge. S'han tancat els pisos que tenien llits calents (lloguer del mateix llit a diferents persones al llarg d'un mateix dia), però han proliferat les habitacions compartides. I la problemàtica del Raval s'estén pels barris veïns, pel Poble Sec i l'Eixample.

Ben a prop d'aquí, treballa Manel Anoro, metge de família al Centre d'Assistència Primària Raval Sud. Anoro explica que, des del punt de vista sanitari, només algunes patologies específiques diferencien el col·lectiu immigrant de la resta de la població. La dificultat arriba a l'hora de comunicar-se amb el pacient. L'ambulatori només disposa d'un traductor en urdú (la llengua més parlada al Pakistan) i d'un altre en àrab, i aquests intèrprets encara s'han de compartir amb els altres CAP que hi ha a Ciutat Vella. "I només fa un any que els tenim -es queixa Anoro-, de

manera que ja et pots imaginar les converses que de vegades tinc amb els pacients: 'tu mal de cap?'. De bojos! I això genera més dificultat per realitzar la visita, més despesa, haver de fer més proves..."

Manel Onoro diu que, després de quatre anys al Raval, "si alguna cosa descobreixes, és que les persones som molt iguals". Per això denuncia: "Els immigrants són un col·lectiu sense veu, que no es pot queixar per res. Seria importantíssim que tinguessin dret a vot. El dia que puguin votar, moltes coses canviaran. Mentre no en tinguin, és com envair un país sense petroli: no interessen a ningú".

Al carrer de Sant Pau ens espera Fàtima Ahmed, portaveu de l'associació Ibn Batuta. Aquesta entitat dóna cada any suport a més d'un miler d'immigrants musulmans, tant a aquell que acaba d'arribar i necessita saber on passarà les primeres nits a Barcelona com al que busca assistència jurídica o vol aprendre català.

Ahmed es mostra preocupada per la convivència entre els catalans de naixement i els que fa poc temps que són aquí: "No hem notat que el clima hagi empitjorat, però tampoc no ha millorat. Encara hi ha por i desconeixement, i el missatge que rep la gent des dels mitjans de comunicació ho fomenta. Pensen en els immigrants com a mà d'obra que ajuden que l'economia tiri endavant. No tenen en compte que al darrere hi ha famílies, vides, emocions. Es pensa que l'immigrant ve a treballar i que un dia tornarà al seu país. I quan comencem a parlar de l'immigrant amb el seu context, la gent té por. Es diu que col·lapsaran els serveis socials, les beques, els pisos protegits... Sovint oblidem que hi ha famílies marroquines que fins i tot han tingut els seus nets aquí".

La portaveu de l'associació Ibn Batuta creu que és necessari reduir la pressió que sovint es carrega sobre els immigrants per-

© Pere Virgili

què s'integrin, "sense tenir en compte les dificultats que impedeixen aquesta integració. Ara s'estan fent plans d'acollida i plans de ciutadania, però només des de fa un any, i els polítics ja volen veure si estan integrats! Això es veurà a la llarga, d'aquí a vint o trenta anys".

Mohamed Halhouli treballa a la pròspera botiga de roba que el seu pare regenta al carrer de Sant Pau. L'establiment és un continu entrar i sortir de marroquins, pakistanesos o indis que volen comprar pijames, flassades, roba interior o boniques teles de colors mentre per la ràdio sona la sintonia de Catalunya Informació.

La síndrome d'Ulisses

Halhouli és portaveu del Consell Islàmic i Cultural de Catalunya. Afirmar que, transcorregut un temps des de la seva arribada, l'immigrant pateix la síndrome d'Ulisses, l'estrès crònic que afecta les persones quan es veuen obligades a adaptar tots els aspectes de la seva vida per acoblar-se a una societat del tot diferent de la seva. "I les barreres són tantes...", es lamenta Halhouli.

El Mohamed va néixer a Tànger fa quaranta anys, i abans de complir el primer any de vida, el seu pare va creuar l'estret de Gibraltar i es va instal·lar a Barcelona. Era l'any 1968. L'home va començar fent de paleta, fins que l'empresa on treballava va anar malament i va muntar un negoci. En Mohamed i els seus germans van ser educats per la mare i, gràcies als diners que arribaven periòdicament d'Europa, el noi va poder anar a la universitat. Va començar estudis de filologia hispanoamericana, que als 25 anys va abandonar per retrobar-se amb el pare.

La distància, el fet de no poder veure el seu pare quan el necessitava, va resultar difícil durant la seva joventut: "Recordo... la falta d'un pare, l'altra part d'un matrimoni. Va ser dur, eh!, perquè només veia el pare un cop l'any. La mare s'havia de fer càrrec

de tot, de la nostra educació, de la casa... I de vegades se li descontrolaven les coses, però els estic agraït, a ella i a Déu, per haver sabut superar les dificultats".

El 1992 el Mohamed va arribar a Barcelona i va reprendre els estudis. Es va matricular a l'EUTI per ser intèrpret d'àrab-castellà i de francès, i això explica que s'expressi perfectament en català i que utilitzi expressions que en la llengua col·loquial de Barcelona gairebé s'han perdut, com "a corre-cuita". Però, de nou, va abandonar la universitat, i ara compagina la feina amb l'activitat, sempre inabastable, que li suposa pertànyer al Consell Islàmic.

-Com veus Barcelona d'aquí a vint anys?

-Caminem cap a aquesta barreja d'ètnies que veiem tant pel carrer. Hi ha unes necessitats humanes, i per això ens desplaçem. Ho hem de veure com un intercanvi. Hem de sensibilitzar la gent que aquesta serà la realitat i que l'hem de viure sense traumes. Hem de donar cabuda a un futur més pròsper. Hem de gaudir del futur i viure'l tots, però amb una immigració menys massiva de la que hem tingut fins ara. I per a això cal tenir paciència i plantejar polítiques a llarg termini. Tenim l'exemple dels Estats Units, que és el país més avançat, tot i que el seu vessant militar és allò que es veu més.

Al carrer, el dia continua ventós. Els vianants caminen a pas viu. Passem per l'encara intimidant carrer d'en Robador, on la prostitució d'edat avançada o addicta a les drogues s'alterna amb proxenetes, camells i homes de pinta sospitosa. Entre tots ells s'hi passegen immigrants que tracten de fer la seva vida al barri. En un bar de cites, petit i fosc, desenes de pakistanesos s'apilonen per veure un partit de criquet que emet un canal de televisió via satèl·lit. Una mica més enllà trobem una perruqueria gambiana, la bugaderia Amin, un menjador comunitari i els locals de la Unió d'Indis a Catalunya i de l'Associació de Treballadors Pakistanesos.

© Pere Virgili

Al carrer de l'Hospital hi ha la pastisseria Ayub. A l'aparador s'exposen dolçíssimes especialitats orientals, com una delícia elaborada a partir de pasta de cigró, pistatxo i glucosa que enamora la seva clientela occidental. Nadim Ayub va treballar uns anys a l'Asador de Aranda abans d'obrir la pastisseria. Avui, molts dels seus compradors són musulmans que busquen un producte de la seva terra per celebrar alguna data especial: un bateig, un casament, l'obtenció de papers...

Ens dirigim ara cap a la passarel·la de vida que és la Rambla a qualsevol hora del dia, i ens aturem a la Boqueria. Llorenç Petràs, propietari d'una de les parades amb més renom, explica que els immigrants han revitalitzat el mercat, que l'oferta de productes és ara molt més àmplia que fa uns anys i que alguns establiments s'han salvat gràcies a ells: "Els de menuts, per exemple, estaven amenaçats de tancament per la crisi de les vaques boges, i ara tenen més compradors que mai".

L'enyorança

En un altre mercat, el de Santa Caterina, hi trobem el Luis Silié, de l'Associació de Professionals Dominicans. Silié ens acompanya a fer un volt pel barri dels dominicans de Barcelona, un territori de fronteres imprecises que delimiten els carrers dels Corders i de Sant Pere Més Alt. Silié és reconegut dins la comunitat dominicana. Des d'una botiga, un home el saluda de forma afectuosa, una dona li llença un petó...

Silié té cinquanta anys i va abandonar el seu país en fa cinc a causa de problemes econòmics i familiars, deixant enrere una separació i vuit fills. Ara treballa en una empresa que ofereix serveis als locutoris, explica assegut en una taula del molt caribeny restaurant Puerto Plata.

Les principals dificultats del col·lectiu són trobar feina i la joventut, assenyalant: "Molts pares vénen aquí pensant que serà

només per una temporada i prefereixen que els fills es quedin allà, amb els avis. Però els nens tenen la sensació que els han abandonat, que no els estimen, i al cap d'un temps els pares decideixen que vinguin ells també. En aquest moment, la relació ja està intoxicada. Els costa integrar-se a l'escola, busquen els seus i d'aquí sorgeix el problema de les bandes".

-I l'enyorança?

-Ah..., això, això -respon de forma laconica, introduint per primera vegada un llarg parèntesi en el seu accelerat discurs-. El 5 de març vam celebrar la festa nacional del nostre país i em va tocar parlar davant de 3.000 persones al Parc de les Tres Xemeneies. Va sonar l'himne nacional i, no ho vaig poder evitar, em vaig posar a plorar... El Malecón, les grans avingudes de la capital, els anys de la universitat..., tot em va passar pel cap en aquell moment.

-Tornar?

-Tots volem tornar, i sempre pensem a tenir una casa allà quan ens retirem. La distància és dolorosa. L'emigrant ha hagut de deixar-ho tot, la casa, els amics, els records... Però quan marxés no hi penses. L'únic que vols és superar la situació en què et trobes. Vens tot el que tens per un visat i un bitllet d'avió. Arribes aquí motivat, però quan t'adones de tot contra el que has de lluitar... Això és una altra cosa. Si a la República Dominicana anem a la platja a les vuit del vespre, ha, ha!

Sortim de Ciutat Vella pel carrer de Trafalgar i, de cop i volta, passem de la calidesa caribenya a la fredor xinesa, del barri dominicà a l'anomenat Chinatown de Barcelona. A la part baixa de l'Esquerra de l'Eixample els xinesos han obert els últims anys més de 300 comerços. Majoritàriament són botigues que venen roba a l'engròs, però també n'hi ha que es dediquen a les sabates, les bosses de mà, els telèfons mòbils, restaurants, bars i perruqueries.

“Al cap d’un temps de la seva arribada, l’immigrant pateix la síndrome d’Ulisses, l’estrès crònic que afecta les persones quan es veuen obligades a adaptar tots els aspectes de la seva vida a una societat completament diferent”.

A la cantonada del passeig de Sant Joan amb el carrer de Vilanova hi ha una botiga xinesa eclèctica. De fora, sembla un comerç de mòbils, amb les característiques de cada model escrites en castellà i amb ideogrames orientals. La porta d’entrada a l’establiment és plena de papers que anuncien, sempre en xinès, perruqueries, una assessoria jurídica o l’oficina del RACC del carrer de València. Un cop a dins, hi trobem una sorprenent diversitat de productes, que donen pistes de com s’entretenen els xinesos: una cinquantena de revistes a les portades de les quals apareixen rostres femenins amb les faccions occidentalitzades, pel·lícules d’acció amb Jackie Chan com a protagonista, novel·les roses de mida minúscula i il·lustrades amb colors pastel, biografies de Mao Zedong, guies de Barcelona, ofertes de viatges a l’Extrem Orient...

Es fa tard. Són ja les sis de la tarda. A Arc de Triomf agafem la línia vermella del metro en direcció a Santa Coloma de Gramenet. Aquest municipi veí de la capital catalana tenia 3.463 habitants d’origen estranger el 2000, que representaven el 2,9% del padró de la ciutat. Sis anys més tard, ja eren 20.568, el 17% del total. I això és el que reflecteixen les estadístiques oficials. La realitat deu ser molt superior.

El futur

És l’hora de plegar i els vagons van plens. A mesura que ens acostem a Santa Coloma, la proporció entre els ciutadans que han nascut amb la nacionalitat espanyola i aquells que han arribat després es comença a invertir. Si a l’inici del viatge era de vint o trenta a un, en arribar a l’estació de Fondo és d’un a un.

Ja hi som. S’obren les portes del comboi i una riuada de gent corre cap a l’exterior, delerosos per arribar a casa després d’una llarga jornada laboral. Des del carrer, la contemplació de les onades de persones que surten de la boca del metro ofereix una imatge espectacular. La presència d’homes i dones del país es confon amb una multitud de rostres de les procedències més diverses: magribins, subsaharians, xinesos, pakistanesos, indis, europeus de l’est, sud-americans... Pot semblar que som en un suburbi de Londres o d’Islamabad, però ens trobem a Santa Coloma.

El fotògraf Joan Guerrero apareix puntual a la cita. Ell també va ser emigrant. Va arribar a Catalunya l’any 1964 i coneix prou bé les misèries i esperances de la persona que deixa la seva terra a la recerca d’un futur millor. Es va instal·lar a Santa Coloma i de seguida es va involucrar en la lluita per la democràcia i la millora de les condicions de vida de la classe treballadora. El primer any va treballar fent de manobre a la carretera de la Rabassada i després en una fusteria, i a poc a poc es va anar introduint en la seva vocació, el fotoperiodisme, fet que li valdria el reconeixement

general com un dels millors professionals de Barcelona als anys vuitanta i noranta.

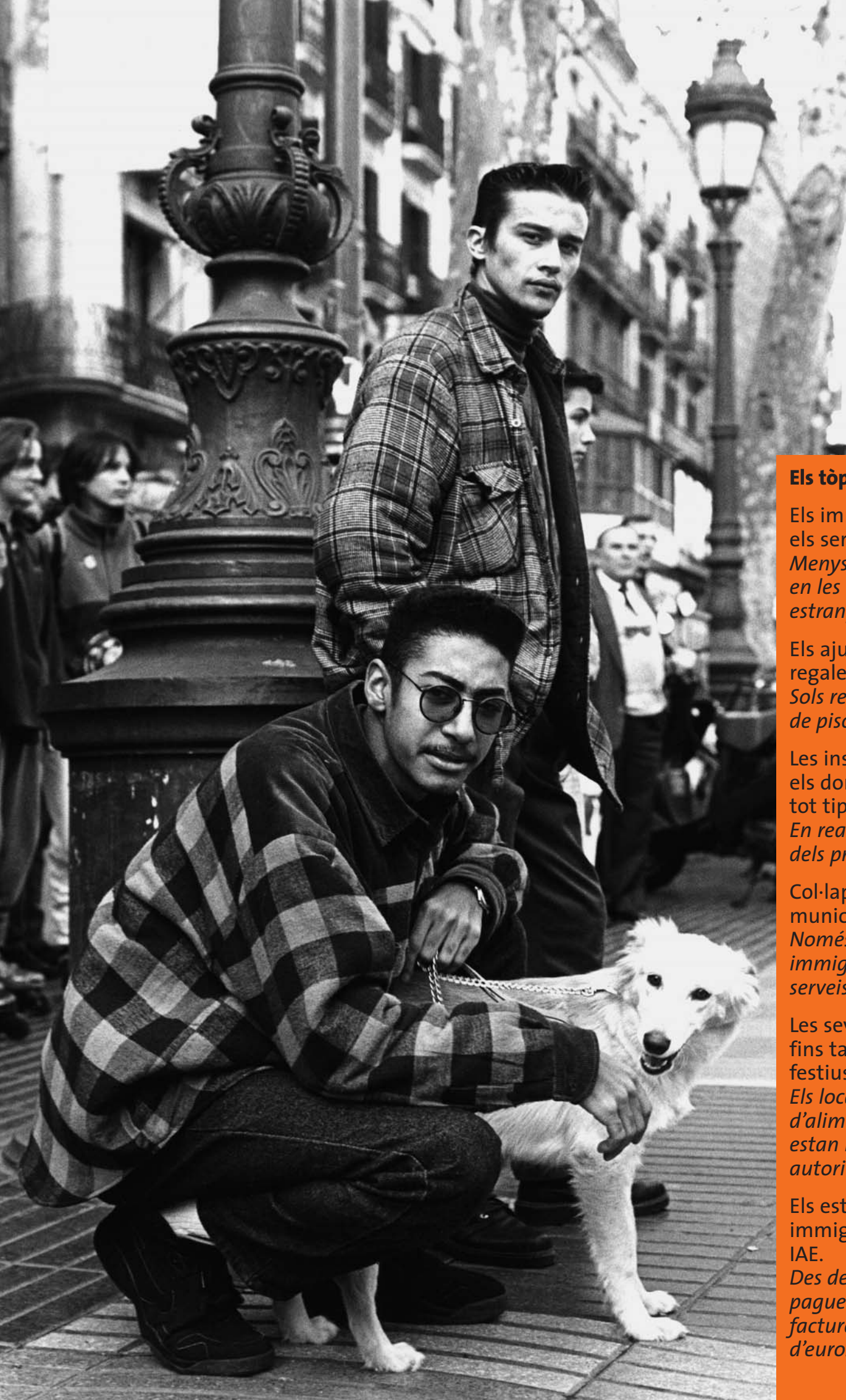
Guerrero ens acompanya a fer un volt pel barri de Fondo. Ens ensenya la plaça del Rellotge, que els caps de setmana s’omple de xinesos que prenen la fresca, i mentre pugem per un carrer costerut ens mostra la increïble diversitat de botigues que han obert al barri.

Quan arribem al capdamunt del carrer, ens asseiem en uns bancs que trobem en una placeta. En un costat hi ha uns homes de procedència andalusa amb boina, en companyia d’unes gábies amb ocells. A l’altre, dues famílies d’aspecte asiàtic.

Contemplant la gent que ens envolta, Guerrero explica que a Santa Coloma no hi ha hagut cap enfrontament entre les dues comunitats: “Només se’n va produir un conat fa un parell d’anys, perquè els musulmans volien obrir una mesquita a sota d’un bloc de pisos. El graciós del cas és que aquells que es queixaven també havien estat immigrants els anys seixanta i setanta”.

Guerrero afirma que Catalunya ha estat “mestra en convivència” i no pot evitar traçar paral·lelismes entre el que ell va viure fa quatre dècades –“també es deia que els andalusos érem escandalosos”– amb el que passa ara: “És exactament el mateix. Nosaltres també la vam passar magra, també veníem d’una situació fotuda. Al principi teníem aquella nostàlgia de tornar a la nostra terra, però passa el temps i no tornes. T’adones que, si hi tornessis, tindries nostàlgia de Catalunya, on hem passat els millors anys de la nostra vida. Aquí has conegut la teva dona, has viscut la caiguda de la dictadura, has vist néixer els teus fills i els teus néts. Tornar-hi? Per què, si aquesta també és la meua terra, el meu paisatge? D’allà queda el record, la infantesa. I això els passarà a ells també. Trobaran una feina millor, es compraran el piset i s’aniran obrint camí. Afortunadament. I la societat catalana s’enriquirà amb aquest mestissatge. Jo ho comparo amb la natura. Catalunya és un gran riu, que s’enriqueix amb la imprevista aparició de noves rieres. Tots hi sortim guanyant”.

Són les vuit del vespre tocades. A aquesta hora, el vent sembla més dolç al barri de Fondo.

Els tòpics

Els immigrants saturen els serveis sanitaris.
Menys del 10% d'inscrits en les llistes d'espera són estrangers.

Els ajuntaments els regalen pisos.
Sols reben el 7% del total de pisos protegits.

Les institucions públiques els donen ajuts socials de tot tipus.
En realitat, reben el 18% dels pressupostos.

Col·lapsen els serveis municipals.
Només el 3,5% dels immigrants han usat els serveis municipals.

Les seves botigues obren fins tard a la nit i els dies festius.
Els locals petits d'alimentació i drogueria estan legalment autoritzats a fer-ho.

Els establiments dels immigrants no paguen IAE.
Des del 2003, només en paguen els negocis que facturen més d'un milió d'euros l'any.

(Mal)viure a Barcelona

Mileuristes

© Eva Guillaumet

© Elisa González

Els mileuristes han permès que siguin altres els qui els defineixin: passius, conformistes, mandrosos, immadurs. No han tingut veu. El poder i l'atenció són en un altre lloc.

I si almenys fossin mil euros

Text **Espido Freire** Escriptora

Qui, en aquest país, si preguntéssim, ens parlaria de la pobresa passada, de la realitat de la ciutat i el camp fa vint, trenta, quaranta anys, quan la generació mileurista naixia, o veien la llum els seus germans grans? Qui recorda, en una terra de memòria fugissera i d'excuses fàcils, què passava abans que la televisió, l'enllumenat elèctric, les assistents socials, es consideressin una cosa normal, al si de les cases tot just instal·lades, dels èxodes urbans, en els nous rics que tornaven d'Alemanya o de França, els que muntaven una cafeteria amb un nom estranger i explicaven meravelles dels avanços europeus? Qui parla dels ulls enlluernats davant el descobriment que també podíem ser turistes, de les caravanes inacabables cap a Llevant, de l'oli o les patates comprades a granel, dels jerséis de llana teixits a casa, de les iogurteres, de les màquines de marcianets al bar de l'aperitiu, de l'admiració dels pares, encara joves, davant els llibres de text coberts d'imatges i colors dels fills?

Només els vells, i escoltem poc els vells. Només els documentals, i malgrat la nostra insistent mentida en les estadístiques, veiem pocs documentals. Hem passat, en a penes vint anys (jo en tenia dotze, al col·legi havia passat al passadís dels grans, estudiava cinquè de solfeig, veia la tele en blanc i negre, avergonyida que els meus pares no en compressin una en color), de sentir-nos orgullosos de pertànyer a una classe obrera modesta i honorada a considerar-nos burgesos, classe mitjana, sense diferències de diners, educació o oportunitats. Hem cregut, de manera immediata, badoca, en les promeses polítiques. El canvi va ser possible. Almenys, cert canvi, en certa manera.

Els pares, els *babyboomers*, aquesta generació nodrida i enèrgica que va néixer en la postguerra, de bona fe, van voler protegir els fills nascuts als setanta de la duresa de la vida, de les opcions més crues. Amb el silenci amb què dissimulaven tràngols durs, van ocultar ensenyaments de vida i d'eleccions. Una majoria elevada dels mileuristes de trenta anys són néts de pagesos, de petits propietaris o arrendataris de terres. Són fills d'obrers o d'empleats o funcionaris de poc escalafó, que van aconseguir tot

el que hi havia al seu abast tenint en compte el seu origen i la seva educació i considerant l'entorn classista i antidemocràtic en què es movien. Aquests joves mileuristes coneixen de lluny com era aquella vida. Els han arribat històries entremesclades amb fam de guerra, amb venjances i amb tradicions rurals, que són tan lluny d'ells com les llegendes medievals. No sabrien matar un conill, escorxar una gallina, llaurar un camp, recollir l'herba. Alguns ho van veure; esperaven amb paciència sota l'ombra que els pares ajudessin els avis, durant les vacances, perquè les eternes vacances d'un mes sencer s'aprofitaven per donar un cop de mà, perquè el camp es morís més lentament. D'altres van perdre aquest accés al camp per herència, per malentesos, per mandra o per distància. Sigui com vulgui, es van quedar sense arrels. Van aprendre a reconèixer les bones verdures pels ensenyaments dels cuiners de la televisió.

Les mares mileuristes

Durant la infància dels mileuristes, poques mares rebien un sou per la seva feina; moltes ajudaven amb oficis que podien fer-se a casa, d'altres anaven a les fàbriques en les hores en què els fills estudiaven al col·legi. Les que ho feien combinaven com podien els menjars casolans, l'atenció als deures dels nens i la costura, o les espanyoles, l'atenció d'altres nens. Moltes havien somiat de ser mestres, o secretàries, o fins i tot hostesses. A la immensa majoria de les dones nascudes en els quaranta i cinquanta no els resultava senzill estudiar: estudiaven els afavorits o els nois de la família, o les que, per tossuderia, pel suport decidit dels pares o dels marits, quan encara eren joves, s'hi veien amb prou forces.

Les mares preparaven el berenar, de quatre pessetes en feien un duro, cosien genolleres als xandalls encara nous, vigilaven pel balcó que tot estigués en ordre a la zona de jocs. Sabien què era rentar a mà, i algunes d'elles no van posar bolquers d'un sol ús als seus fills, ni van utilitzar mocadors de paper durant anys, perquè eren massa cars. Mentrestant, pensaven sempre, amb la mirada molt fixa en un futur obstinat, en dos èxits aconseguits: els

© Eva Guillamet

seus fills, les seves filles, estudiarien a la universitat; les seves filles, els seus fills, elegirien quan tenir descendents. Educació i control de la fertilitat: els objectius pels quals lluitaven les *baby-boomers* que no eren com elles, que procedien d'un altre entorn, les que havien estat *hippies* o *progres*, les que havien anat a la universitat i corrien com gaseles davant els grisos (va haver-hi algú que no digués que ho va fer?). Elles ja no ho veurien, van decidir gairebé totes, amb la resignació de qui ha decidit la seva vida massa aviat. Els *mileuristes*, que jugàvem a nines i cotxets que ells no van tenir mai, sí.

(Les mares, aquestes grans víctimes, les que no van tenir res de nenes i poca cosa de grans, sempre amb feina, amb la seva veneració per la tele, tant se val el que hi feien, mai ocioses, amb tanta pressió sobre les espatlles, amb por de ser abandonades o divorciar-se de sobte i perdre el que tenien, o haver de netejar escales, el pas últim abans de la misèria. Les mares *babyboomers*, encara atrapades pels costums franquistes i titllades de fresques si eren modernes i de carques si no ho eren. Moltes d'elles encara protegeixen el fill baró, li exigeixen menys, el malcrien més, li preparen el plat preferit quan va a menjar a casa seva davant la protesta de les seves germanes, que, a més, desapararan la taula... Les que enganyaven de bona fe el marit estalviant una mica més que no pas li deien per als estudis dels nens, per a l'assegurança, per a les lletres del pis, aquell pis, el pis...)

El pis de maó

Gairebé tots eren de maó vist, vermellós o groguenc, amb uns balconets simbòlics, i sense ascensor, encara que amb un previsor buit, per si mai en volien... Les mares regaven geranis de colors i, si procedien d'Andalusia, convertien el balconet en pati. De vegades hi havia un canari, de vegades alguns plats de ceràmica, la bici dels nens, una banqueta per al pare, que fumava. Havien donat l'entrada després d'estalviar durant anys i pagaven unes quantitats prestades a preu d'usura, com més aviat millor: si arribava una herència, per al pis; si tocava la loteria, per al pis.

Els *mileuristes* vam viure en aquests pisos, compartimentats, no gaire grans, amb només un bany i una habitació compartida amb el germà. Però, mentrestant, somniàvem. Alguns vam tenir una habitació per estudiar, que de vegades era la cambra de la planxa o de costura, o l'habitació del germà que ja s'havia anat de casa. Seríem advocats, metges, empresaris. Periodistes, publicistes. El món seria més gran i més just; de sobte, els russos ja no eren dolents i va deixar d'haver-hi fam a Etiòpia.

Érem nens uniformes, gairebé tots iguals. Dos, tres germans. Catòlics, blancs, espanyols. Els mateixos llibres, les mateixes activitats extraescolars. Començava a haver-hi algun divorci, a alguns els enlletgia un collar ortopèdic o una ortodòncia. Pintàvem les

“Són fills d’obrers o d’empleats o funcionaris de poc escalafó, que van aconseguir tot el que hi havia al seu abast, tenint en compte el seu origen i la seva educació i considerant l’entorn classista i antidemocràtic en què es movien”.

escaioles dels membres trencats i col·leccionàvem els mateixos cromos. Fins i tot la televisió era homogènia. Compartíem, els dels pisos dels eixamples burgesos i els dels apartaments de maó, el mateix llenguatge, l’amor per la natura, una fe imparable en el futur.

Llavors va passar alguna cosa. Va ser durant la transició dels vuitanta als noranta, potser una mica després. L’optimisme va deixar pas a una realitat freda, desencisada, a la certesa que les coses no eren com ens les havien explicat, que tocàvem la universitat amb els dits, però que ni el Dret, ni l’Economia, ni el Periodisme no ens projectarien a on somniàvem. La vida no seria com la imaginàvem. Encara no pensàvem en la nostra pobresa futura (ja en teníem prou de negar la paterna), però una exhala-
ció freda acariciava els clatells.

Potser va ser durant l’Expo 92, quan la nau Victoria va sotso-
brar, i en Curro, aquella mascota tan lletja però tan simpàtica, va haver de sortir-ne nedant. L’AVE unia Madrid i Sevilla en un temps rècord, o això se suposava, però entre les vies treien el cap la corrupció i els escàndols socialistes. Antonio Rebollo, l’atleta paralímpic, va llançar la fletxa que va encendre la torxa, les veus de Freddy Mercury i Montserrat Caballé s’unien en un experi-
ment desigual, i mentrestant, els mileuristes, amb la mirada fixa en la televisió d’aquell estiu tan calorós, ens fèiem adults, i descobríem que la crisi econòmica amb què havíem nascut, la del petroli, estava a punt de repetir-se l’any 93.

Kavafis sabia de què parlava...

Els mileuristes van estudiar a classes superpoblades, amb beques o sense, de continu, des de petits, dins de la classe, fora de la classe. Els pares, encara educats en el respecte a les persones grans i l’autoritat, donaven suport als professors. No rebien pallisses, però sí mastegots.

Els pares semblaven competir en un programa delirant d’acti-
vitats formatives que no permetia que els nens juguessin o dedi-
quessin temps a res que no fos de profit. Aquests mateixos pares que no van saber el que eren els Reis Mags, que no van tenir joguines, o que van començar a treballar en una edat encara infantil, a penes valoraven el joc: ni les carantines, ni les mos-
tres d’afecte excessives. Els nens havien de preparar-se, preparar-se per competir, perquè eren molts, i molt iguals.

A banda de les activitats extraescolars, hi havia la catequesi, imprescindible abans de la Primera Comunió i que algunes famí-
lies creients prolongaven diversos anys més. Tot, qualsevol cosa, abans que passar les hores mortes davant de la televisió, o que vagaregessin pel carrer; l’enemic interior, l’enemic exterior. Al seu voltant, els joves més perduts queien víctimes de la sida o de les addiccions. Es veien com vicis. L’homosexualitat, sense ser

una perversió, era motiu de vergonya i de rialles.

Sobrecarregats, aclaparats de vegades per l’escala de les notes, conscients que una dècima de nota podia condicionar-los la vida a la universitat, els mileuristes es trobaven cansats molt abans que la lluita comencés. No tenien el vigor, ni l’energia constant, ni els estímuls, ni l’ambició de la generació anterior. Comptaven amb la seva formació, amb la seva joventut i amb els coneixements de noves tecnologies; però sembla que no n’hi havia prou. Deien, amb Kavafis:

*Són els nostres, esforços de desventurats,
són els nostres esforços com els dels troians.
així que una mica d’èxit ens arriba,
així que ens redrecem una mica,
ja comencem a tenir coratge i belles esperances.*

(Els Troians, K. Kavafis, traducció d’Alexis Eudald Solà)

Qui s’ha endut el nostre formatge?

Si cada generació escull les paraules que la defineixen, els mileuristes, com en gairebé tot, han permès que siguin altres els que se les adjudiquin. Passius, conformistes, mandrosos, immadurs. No han tingut veu. Els mateixos adults que havien aconseguit el poder quan eren nens continuen en llocs semblants. Als trenta anys, adquirida ja la maduresa, no s’han trobat amb col·legues de la seva generació en llocs de responsabilitat. No bramen, no es manifesten, no criden l’atenció sense motiu. No van ser rebels adolescents, no van crear pànica a les aules, van ser bons nois i han arribat a ser adults fugissers, discrets, desenganyats i rondinaires.

El poder, l’atenció, són en un altre lloc: a la generació anterior (aquests *babyboomers* tenaços, amb una voluntat de ferro i una set de diners vampírica) o a la següent (la generació Y, cridaners, segurs de si mateixos, ràpids de ment, voraçs en atenció i ansiosos de fama). Als mileuristes la vida se’ls va esmunyir mentre estudiaven, mentre veien a la televisió com vivien els *brokers* escollits, els ambiciosos que arriscaven.

Si poguessin escollir la seva pròpia paraula, la seva definició, escollirien “nostàlgics”. O, potser, per als més pessimistes: “derrotats”.

Qui vol treballar, treballa

Gairebé tots van acabar la carrera que havien escollit: els uns en més temps, els altres en més anys. Els va afectar, pel camí, la reforma estudiantil: la de sempre, les de sempre: primària, secundària, universitària. Però, davant la sorpresa dels pares, que creien que la universitat escollida, i l’expedient, i els títols de postgrau, puntuarien davant els competidors, quan els joves van sortir a

“Impossible que un jove acabat de llicenciar posseís experiència, o que aquesta s’acredités a través de diversos contractes brevíssims, o del treball submergit. Per què, llavors, demanaven experiència? A què jugaven?”

buscar feina, la feina del futur, les empreses semblaven valorar de sobte una qualitat amb què ningú no comptava: l’experiència.

Impossible que un jove acabat de llicenciar posseís experiència, o que aquesta s’acredités a través de diversos contractes brevíssims, o del treball submergit. Per què, llavors, demanaven experiència? A què jugaven?

No, no jugaven. Era la vida real. Senzillament, no hi estaven preparats.

Les empreses es queixaven de diverses mancances mileuristes: el primer pecat era la falta d’humilitat; eren vanitosos, perdonavides. Reivindicaven drets. Havien absorbit per osmosi els principis sindicalistes. No coneixien com funcionaven les coses, ho volien tot, i de seguida. Els joves arribaven de la universitat, segons sembla, amb la convicció que tindrien un càrrec directiu o, si més no, d’acord amb la seva llicenciatura: això no era així per antiguitat, i també perquè calia formar-los en l’organització de l’empresa.

(Però... Qui els ho havia dit, això? S’ho van inventar? No pot ser.) Les seves expectatives errònies feien que de vegades abandonessin el lloc de treball, perquè no es corresponia amb el que esperaven.

Ningú no va qüestionar l’empresa, ni els directius. Convertits en mà d’obra barata, tot i que professionals, es van enfrontar a la competència amb Europa amb l’única possibilitat que tenien de guanyar: enginyers i professionals a meitat de preu.

I les noies, les filles d’aquelles *babyboomers* incansables, les noves dones del nou país? Van estudiar com ells, es van independitzar abans que els seus germans i els seus xicots. Van aprendre, després, a cuinar, a enfrontar-se amb les feines de la casa. No totes van sortir de casa, com les seves mares, sabent cuinar, portant una casa. Els nois, gairebé cap; continuen recolzant-se en els consells, les atencions i la generositat femenines.

Hi ha una hipocresia cruel respecte de la feminitat, una expressió que cada vegada se sent més, “el món és de les dones”, que oculta com n’està de lluny, això, de convertir-se en realitat: la ficció admiració per la capacitat de les dones per combinar feines, o per conservar un bon aspecte malgrat l’estrès, per la seva intel·ligència o sensibilitat, emmascara discriminacions i assetjaments laborals.

Treballa qui vol treballar? Sí, possiblement. Però, en què? L’esforç dels pares, dels fills, el motiu d’autoestima i d’orgull de tres generacions es doblega davant la realitat. Els sous són petits, les condicions, molt inferiors a les esperades. No es regala res. No ha estat mai així, però aquesta vegada semblava que sí...

Els de fora, els de dins

Els *babyboomers* van tornar d’Europa quan la crisi del petroli va fer els espanyols prescindibles. Ja no resultaven rendibles. Al cap de poc temps, gairebé sense interrupció, arribarien els turcs, els afri-

cans, els llatinoamericans. A la Península, encara no; l’èxode rural continuava, imparable, però intern. Madrid, Bilbao, Barcelona, van créixer, es van omplir d’andalusos, gallecs, extremenys. Els seus fills aprenien llengües noves per integrar-se com més aviat millor. No es tractava de l’origen, sinó de la delatora empremta de la pobresa.

Després van arribar els altres. Els de fora. Parlaven castellà, o no.

Els immigrants han ocupat els llocs de treball que els joves espanyols no consideren adequats, bé perquè estan sobrequalificats o bé perquè les condicions són tan pobres que es neguen a acceptar-los. Per desgràcia, els problemes no resolts pels espanyols no han millorat per als immigrants: la precarietat temporal, els sous baixos, la falta de drets, s’uneixen a les circumstàncies de molts immigrants il·legals, que no solament no estan en condicions d’escollir, sinó que tampoc no poden denunciar-les, per por de ser extradits.

I, per desgràcia per als mileuristes, ja no són necessaris ni tan sols als llocs de baixa qualificació: els immigrants, que formen unitats familiars molt menors, amb una consciència de drets molt menor, i disposats a vendre la seva mà d’obra més barata, els han substituït. A ells, i a moltes dones espanyoles, també poc qualificades, que de sobte resulten cares.

No es tracta de queixar-se, o de negar-ho. No és ni bo, ni dolent. És. No serveix de res mirar cap a una altra banda.

I ara, què?

Intel·ligents, formats, irònics, ràpids per jutjar, lents per reaccionar... És estrany que una generació a la qual li importen tan poc els diners s’hi vegi tan condicionada.

No els serveix l’educació vigent, ni l’economia immobiliària, ni la contractació vigent. No els serveix, però fan poca cosa per posar-hi remei. Senten que vindrà algú per arreglar-ho. Com sempre.

El model capitalista ha deixat endarrere la cultura del benestar i l’ha substituït per la importància del consumidor. El mileurista, pobre i consumidor al mateix temps, veu com es justifica la importància de l’aprenentatge i la innovació com una manera d’incrementar els guanys de les empreses, i assenteix. Sol, sense poder, i amb un sistema econòmic que no ha escollit però que comparteix, es dirigeix cap a la ratificació d’aquest sistema, tret que abans alguna cosa el detingui i l’obligui a canviar-lo.

No ho farà pas.

“Treballem per a ser pobres”: informe sobre el mileurisme a Catalunya

© Eva Guillaumet

La meitat de la població laboral catalana d'entre 20 i 29 anys, uns 375.000 joves, tenen sous que no superen els 1.000 euros bruts mensuals (comptant 14 mensualitats), segons un informe d'Avalot, l'organització juvenil de la UGT de Catalunya, elaborat a partir de dades oficials de l'any 2005.

L'informe, presentat l'any passat sota el títol *Treballem per a ser pobres. Informe sobre la precarietat salarial del jovent català*, afirma que “el mercat de treball actual condemna els joves, en cas de voler tenir accés al món laboral, a fer-ho necessàriament en condicions de precarietat i, significativament, en condicions de precarietat salarial”. Aquesta precarietat afecta amb més força, lògicament, el sector d'edat comprès entre els 16 i els 20 anys (que globalment té un salari brut anual inferior als 10.000 euros), però també es troben importants bosses de mileurisme en franges de més edat, en concret entre els treballadors de 25 a 44 anys de l'agricultura i la pesca.

Avalot estableix com a perfil més estès del mileurista el d'un jove d'entre 25 i 29 anys, autòcton o immigrant, del sector serveis, amb estudis inferiors a la secundària del segon cicle. Com a menys que mileurista, hi hauria el jove d'entre 16 i 25 anys, de la indústria, la construcció o els serveis, i de qualsevol nivell d'estudis. Dins d'aquest grup, el més mal situat seria el jove de menys de 25 anys que fa de guàrdia de seguretat, amb un sou mitjà inferior als 600 euros mensuals. La situació s'agreuja en el cas de les dones, habitualment amb sous més baixos que els homes. Els casos més extrems de precarietat salarial correspondrien a la dona del sector serveis de menys de 20 anys (amb un sou mensual de 598 euros) i a la dona d'entre 20 i 29 anys amb estudis de formació professional de grau superior (497 euros).

Pel que fa a la influència del nivell d'estudis, l'informe d'Avalot estableix “que l'acabament dels estudis de secundària o de formació professional no condiciona per res el sou a què es podrà tenir accés si es busca una feina al voltant dels 20 anys”. Les dades fins i tot contradiuen el que seria lògic esperar, ja que els joves que han cursat la secundària de segon cicle o qualsevol dels dos cicles de formació professional cobren menys que els que han cursat la primària (762 euros/mes). Avalot resumeix la situació afirmant que “els menors de 20 anys que es posen a treballar després d'haver acabat el seus estudis de secundària o d'FP es veuen abocats a cobrar salaris que superen de ben poc el salari mínim interprofessional. I, en tot cas, les petites variacions tindran més a veure amb la idiosincràsia del sector triat (sobretot si és un sector amb forta demanda de mà d'obra i poca oferta) que no pas amb el nivell d'estudis cursats”. El salt retributiu en la franja de la vintena sí que és apreciable quan es tenen estudis universitaris. Pel que fa a l'augment de sous que es registra en edats superiors, s'explica fonamentalment per l'adquisició d'experiència.

La principal conclusió és que “un treballador jove només pot elegir entre l'atur o treballar a canvi d'uns ingressos que no cobreixen les necessitats de consum mínimes”, amb la conseqüència que “en molts casos els joves han d'eliminar com a bé de primera necessitat l'accés a l'habitatge, la qual cosa els condemna a retardar la seva emancipació efectiva”. L'organització sindical denuncia la discriminació salarial que pateixen les dones i el fet que no es valori la formació dels treballadors i especialment de les treballadores. **Jordi Casanovas**

(Mal)viure a Barcelona

Prostitució

L'evolució històrica de la prostitució barcelonina ha estat marcada per la intervenció dels diferents poders públics. En funció d'aquesta, les dones prostitutes han anat mapant la ciutat, inaugurant nous espais de comerç sexual.

Unes relacions ve(i)nals sempre difícils

Text **Isabel Holgado Fernández** Antropòloga

"Higienitzar és governar"

Joan Giné i Partagàs, s. XIX

Barcelona, 1350: el rei Pere IV el Cerimoniós prohibeix que els prostíbuls veïns a la Rambla de Barcelona estiguin situats a menys de quaranta passes de les esglésies. Barcelona, 2006: el Consistori, a través de l'Ordenança de mesures per fomentar i garantir la convivència ciutadana en l'espai públic de Barcelona, restringeix, a més d'altres usos, el comerç sexual al carrer i sanciona, entre altres conductes, l'oferta i demanda de serveis sexuals en llocs situats a menys de 200 metres dels centres educatius.

L'evolució urbana de la prostitució barcelonina ha estat marcada, al llarg de la història, per la intervenció dels diferents poders públics. En funció d'aquesta, les dones prostitutes han anat mapant la ciutat, inaugurant nous espais de comerç sexual que, fins un altre avís, quedaran al marge del control oficial. Des de la Corona, el Consell de Cent, l'Estat central o l'Ajuntament, el comerç sexual ha estat puntualment prohibit, majoritàriament regulat i tolerat, però invariablement objecte de polítiques de control, sobretot la prostitució en espais públics i, com a col·lectiu predilecte, les nombroses dones clandestines que, en tots els temps, han tractat de treballar "per lliure" i evitar ser inscrites en els registres municipals. La gestió pública de la prostitució ha estat una font constant d'ingressos per a l'erari públic, des que Alfons X el Savi va consolidar el sistema de bordells públics, a través de la concessió de llicències *ad usum meretricale* -en exclusiva als homes.

Una altra constant en la història de la prostitució ha estat la infinitat de restriccions sobre les dones prostitutes que no els ha permès de tenir una vida normalitzada i ser persones socialment acceptades. A banda de les dramàtiques conseqüències derivades de l'estigma social persistent, i obviant èpoques i càstigs de gran brutalitat (rapada de cabells amb escarni públic, tallada d'orelles,

fuetades, mort...), la majoria de les prohibicions s'han referit a l'ús de l'espai públic i l'aspecte en la manera de vestir, buscant mantenir diàfana la diferència crucial per a l'ordre social entre les dones decents i les dones no castes. Alfons X, per exemple, va imposar a les dones prostitutes el color bru -"pardo", en castellà; d'aquí ve l'expressió "*irse de picos pardos*" - o la prohibició de portar joies, a més de la clausura durant la Setmana Santa. Des de 1446, les dones públiques havien de quedar-se tancades als seus bordells. Més tard, se'ls va imposar la clausura de Quaresma en els convents de dones "penedides". El primer a Barcelona va ser el convent de les Magdalenes, i ja el segle XV, el més freqüentat va ser el del carrer de les Egípciaques, nom derivat d'una prostituta bíblica penedida i convertida en màrtir. Encara avui es pot sentir l'expressió "ser més pobre que les putes en Quaresma".

Itinerari històric i humà

Les cròniques expliquen que durant l'edat mitjana la Barcelona extramurs -per exemple, l'actual zona de Canaletes i el carrer de Tallers- va ser l'escenari habitual de la prostitució de la classe pobra, un espai compartit amb captaires i altres grups marginats socialment. A partir de 1400, a la prostitució de carrer s'hi van unir els bordells -o "bons llocs"-, tolerats pel Govern. Tallat a la pedra de l'edifici, un cap gran amb una expressió molt impactant, denominada carassa, anunciava la proximitat d'un bordell.

A partir del segle XVI, la prostitució com a mitjà de vida prolifera a ambdós costats de la Rambla. Coneguda com a Raval o Districte V fins al 1981, aquest és un districte populós, ric en eferescència cultural i política, però també molt pobre, amb grans problemes d'habitatge, socials i sanitaris, i que rep sense treva nova població a la recerca de millors oportunitats a la ciutat. La prostitució es converteix en una opció econòmica per poder fer front a la misèria endèmica i buscar marges més amplis d'autonomia en un context d'exclusió sociolaboral normalitzada per a la població femenina.

© AHCB-AF

© AHCB-AF

A finals del segle XIX la prostitució de carrer es localitzava principalment a la part baixa de la Rambla, al marge dret. Coneguda com “els baixos fons”, va ser rebatejada com “el barri xino” els anys vint. Aquest espai de prostitució, protagonitzat per dones de classe pobra i homes amb un poder adquisitiu baix o mitjà, convivia amb els bordells més *chic* que començaven a aparèixer a començaments del segle XX. Destinats a un públic masculí “selecte” i cosmopolita, hi treballaven dones espanyoles i franceses, i alguns destacaven pel nivell dels serveis que oferien, com ara el Chalet del Moro, al Passatge de la Pau, o Madame Petit, situat al carrer Arc del Teatre, famós per ser el primer a Europa a incorporar el bidet en el ritual higiènic.

La faràndula i la intel·lectualitat europea, juntament amb la població masculina autòctona i els marins que visitaven regularment Barcelona, van assegurar la bona salut del treball sexual i l'esplendor del Xino. Les dones prostitutes es van erigir en el motor del teixit socioeconòmic del Raval durant més d'un segle. La Rosa, una dona prostituta i veïna durant trenta anys del Xino, es lamentava, en evocar aquesta època: “Nosaltres vam donar una vida increïble a aquest barri. Tothom guanyava diners amb nosaltres: però mira, ni una trista estàtua. Als bagassers, sí; a ells els posen fins i tot una plaça”.¹

Fins l'any 1935, quan el govern dretà espanyol va suprimir la prostitució com a “mitjà lícit de vida”, la política municipal es basava en la ideologia higienista clàssica (dones prostitutes com a primeres responsables de les malalties venèries) i d'ordre públic, centrant la seva política en el cens i control higiènic de les dones prostitutes. Després de la guerra civil, es va reprendre la

reglamentació i es van reobrir els bordells de la ciutat, mentre es reforçava la persecució a la nombrosa i autònoma prostitució de carrer, multiplicada per la gran penúria econòmica que va portar la postguerra. Les dones prostitutes havien d'exercir en prostíbuls públics, inscriure's en el Registre i complir amb les restriccions i les revisions higièniques setmanals estipulades per la Secció d'Higiene Especial.

La tolerància reglamentada s'acaba el 1956, quan Espanya signa el conveni abolicionista de les Nacions Unides (1949) i la prostitució torna a considerar-se com a “tràfic il·lícit”, seguint el corrent abolicionista mundial, i en coherència amb la mentalitat ultraconservadora franquista sobre la virtut i la respectabilitat de les dones. L'impacte en el mercat del sexe de pagament és demolidor: només a Barcelona es tanquen 98 prostíbuls i 42 cases clandestines, i es disparen la persecució i el confinament de les dones prostitutes.

Però ni els prostíbuls, ni les dones que recorrien a la prostitució per intentar fer front a la vida, ni la demanda masculina de sexe de pagament van desaparèixer de la coreografia social. Bona part dels bordells es van reconvertir en bars, barres americanes, snack bars... Les professionals del sexe es van transformar en cambres, van emigrar a altres països o van engrossir la prostitució clandestina de carrer, i d'aquesta manera van assumir més riscos davant la contundent persecució oficial. Amb l'auge de les barres americanes i els *meublés*, un nou Barri Xino, anomenat “perfumat”, es va conformar en l'Eixample esquerre, als voltants del carrer d'Urgell i de l'avinguda de Sarrià. La popularitat del cotxe també va facilitar nous llocs de prostitució del carrer.

“La faràndula i la intel·lectualitat europea, juntament amb la població masculina autòctona i els marins, van assegurar la bona salut del treball sexual i l’esplendor del Xino”.

El 1962 Espanya va ratificar la convenció internacional que identificava prostitució amb tràfic i explotació. Deu anys després, el Govern va clausurar la majoria de *meublés* de Barcelona i va reactivar una campanya de “neteja” i repressió de dones que exercien la prostitució. La zona del “Barri Xino perfumat”, Rambla Catalunya i la Ronda de Sant Antoni van ser les més sancionades. Segons l’oficialitat, l’objectiu principal era desarticlar les organitzacions de proxenetes estrangers i “evitar la proliferació de drogues, del tràfic de menors i de la delinqüència en general”. El resultat van ser alguns presumptes proxenetes detinguts i una actuació duríssima contra les dones, moltes de les quals van ser detingudes, multades per “escàndol públic” i confinades en centres de reeducació de tot el país.

Malgrat la persistent pressió i les batudes habituals, les dones meretrius van continuar buscant nous escenaris i usant l’espai públic per oferir els seus serveis, especialment a la Rambla, durant 24 hores al dia. Es van ampliar les zones de treball sexual a la ciutat i va augmentar el nombre de dones, com il·lustren les protestes veïnals documentades aquells anys. Després del canvi social i polític dels anys setanta, es va diversificar la procedència de les dones (es van començar a veure persones transvestides i transsexuals) i l’oferta de serveis sexuals remunerats: l’ús d’anuncis a la premsa de cases de massatge, call-girls, serveis a domicili o hotel, etc., coexistien amb la prostitució de carrer, l’epicentre de la qual era el carrer d’en Robador. Carandell assenyala que el 1982 en aquest carrer hi havia gairebé trenta bars, algun *sex-shop* i una dotzena de *meublés*. Draper calcula que hi havia entre 40.000 i 45.000 prostitutes “de tota mena” a Barcelona ³.

Arran dels Jocs Olímpics de 1992, el Barri Xino i la resta de Ciutat Vella es van convertir en prioritat de la política renovadora de la ciutat. Es va endegar un ambiciós pla urbanístic i el 1999 es va aprovar un nou Pla d’usos del Districte I. La nova normativa va implicar el tancament progressiu de nombroses pensions i *meublés*, així com la desaparició de carrers on s’exercia la prostitució. Aquesta intervenció municipal va provocar que les dones prostitutes fossin més visibles, i també les primeres protestes de les dones professionals, secundades per alguns amos de locals, que van buscar l’empara del Síndic de Greuges per vindicar el seu dret a treballar.

A partir de 1997, es produeix un canvi significatiu en el perfil de les dones. Com a conseqüència de les noves dinàmiques globals i laborals, el nombre de dones immigrants extracomunitàries en el sexe comercial no ha deixat d’augmentar, i avui dia representa entre el 60% i el 90% segons els espais. Procedents de Llatinoamèrica, l’Europa de l’Est i l’Àfrica principalment, però també de països occidentals, aquesta nova realitat ha modificat les polítiques públiques i la valoració social del fenomen. Cal dir,

en aquest punt, que sempre hi ha hagut persones estrangeres en el sexe comercial de Barcelona, tant als carrers com als espais tancats. A més de la seva presència als prostíbuls de luxe al llarg del segle XX, Barcelona acollia regularment les dones estrangeres, denominades “gavines”, que seguien els marines nord-americans pels ports mediterranis. A més d’estades temporals de dones de diferents procedències, les protestes veïnals en els anys setanta eren provocades sobretot pels conflictes presumptament ocasionats per la presència de dones llatinoamericanes.

Actualment, després de l’aplicació de l’ordenança municipal –molt criticada per diferents sectors de la societat civil, alguns polítics, prestigiosos juristes i les mateixes persones prostitutes– i la macrobatuda realitzada al novembre de 2006 contra presumptes xarxes delictives de prostitució romana, la fisonomia de la prostitució barcelonina de carrer ha canviat substancialment, sobretot al centre de la ciutat. Tot i que les seves condicions de treball són molt precàries i la situació administrativa les fa més vulnerables, les dones i transsexuals (albaneses, romaneses, xineses, llatines, espanyoles, etc.) busquen llocs urbans on poder gestionar la seva feina sense provocar conflictes veïnals. Una dificultat afegida és la caiguda de la demanda per part dels homes en espais oberts, ja que, per primera vegada, ells també són objecte de sanció administrativa. Mentrestant, es consolida la indústria del sexe en els espais ocults a la ciutadania. Barcelona despunta com un dels llocs predilectes de sexe a la carta a Europa. La prostitució és només una de les múltiples maneres englobades en la mercantilització de la sexualitat. L’oferta de perfils, espais i experiències de sexe de pagament és extraordinàriament diversa i, més que mai, a l’abast de totes les butxaques.

Perspectives i polítiques

Com ens recorda Ordóñez ⁴, la Unió Europea va consensuar la política respecte del tràfic de persones amb fins d’explotació sexual a partir de la Convenció de Palerm de 2000. Però l’abordatge legal del fenomen de la prostitució difereix en cada país. I en aquest sentit, les posicions ideològiques entorn de la sexualitat i la migració, entre d’altres, cristal·litzen en normes i abordatges jurídics concrets. El que sí que comparteixen tots els models és la consideració delictiva del proxenetisme. A Espanya, partint de l’ordenament jurídic, la prostitució és una activitat permesa, perquè cap precepte constitucional ni legal no la prohibeix expressament. Una altra qüestió és la pràctica legal i judicial, sobretot quan es tracta de dones immigrants i espais oberts.

Hi ha, bàsicament, tres perspectives: la penalització (que es tradueix en prohibicionisme i abolició), la reglamentació (en la seva versió clàssica i la seva versió postmoderna) i la despenalització o legalització.

© Cristhian Maury

© Cristhian Maury

“Barcelona despunta com un dels llocs predilectes de sexe a la carta a Europa. L’oferta de perfils, espais i experiències de sexe de pagament és extraordinàriament diversa i a l’abast de totes les butxaques”.

El prohibicionisme es va iniciar amb l'emperador Justinià, que va establir càstigs severos per a totes les persones que intervinguessin en la prostitució. Amb un component religiós ultraconservador, que considera pecat tota activitat sexual fora del matrimoni, contempla l'intercanvi de sexe per diners com un delictes en si mateix i les persones que exerceixen la prostitució com a éssers “delinqüents i depravats”. La història, de fet, ens mostra les dones com les principals perseguides. Els Estats Units i Irlanda són exemples d'aquest posicionament.

L'abolicionisme parteix de l'axioma que tota activitat sexual realitzada mitjançant un pagament, sigui pactada o no, és una violència contra totes les dones, un reducte de dominació patriarcal que cal abolir. Afirma que les dones són sempre víctimes d'un home, una xarxa de tràfic o la compulsió de misèria, i que els clients homes són sempre culpables, perquè busquen sadollar el seu domini sobre les dones a través de “la compra del cos d'una dona”. Les mesures que cal prendre se centren en la sanció i persecució de l'“home prostituïdor”, a més de la lluita contra les xarxes de proxenetes. Suècia és el país que ha adoptat l'abolicionisme com a política d'Estat. Des de 1999 penalitza la compra de serveis sexuals i els homes clients són multats i exposats a penes de fins a sis mesos de presó. A l'Estat espanyol, el feminisme institucional aposta per seguir l'exemple suec.

La reglamentació o regulació de la prostitució, en la seva versió clàssica, parteix de la consideració de la prostitució com un “mal necessari”. Les tesis de Sant Agustí d'Hipona van estipular la tolerància i el control ferri de la prostitució fins al segle XIX, com una manera de prevenir “pecats pitjors” i de salvaguardar la castedat femenina de les dones núbils. A partir del segle XIX, i davant la creixent preocupació pels problemes sanitaris de la població masculina, el reglamentarisme s'estén a tot l'Estat. Les accions principals de la regulació són la persecució de la prostitució independent, el cens de les dones prostitutes, l'obligació de controls sanitaris periòdics, així com l'acotació de zones i horaris i les obligacions tributàries.

Des dels anys noranta, la reglamentació, en la seva versió actual, és un dels abordatges més utilitzats a escala municipal, i de vegades s'assimila als preceptes del prohibicionisme. Ara l'èmfasi es posa a restringir l'ús de l'espai públic, a més de la zonificació dels clubs i la implantació de mesures de control higiènic i sanitari.

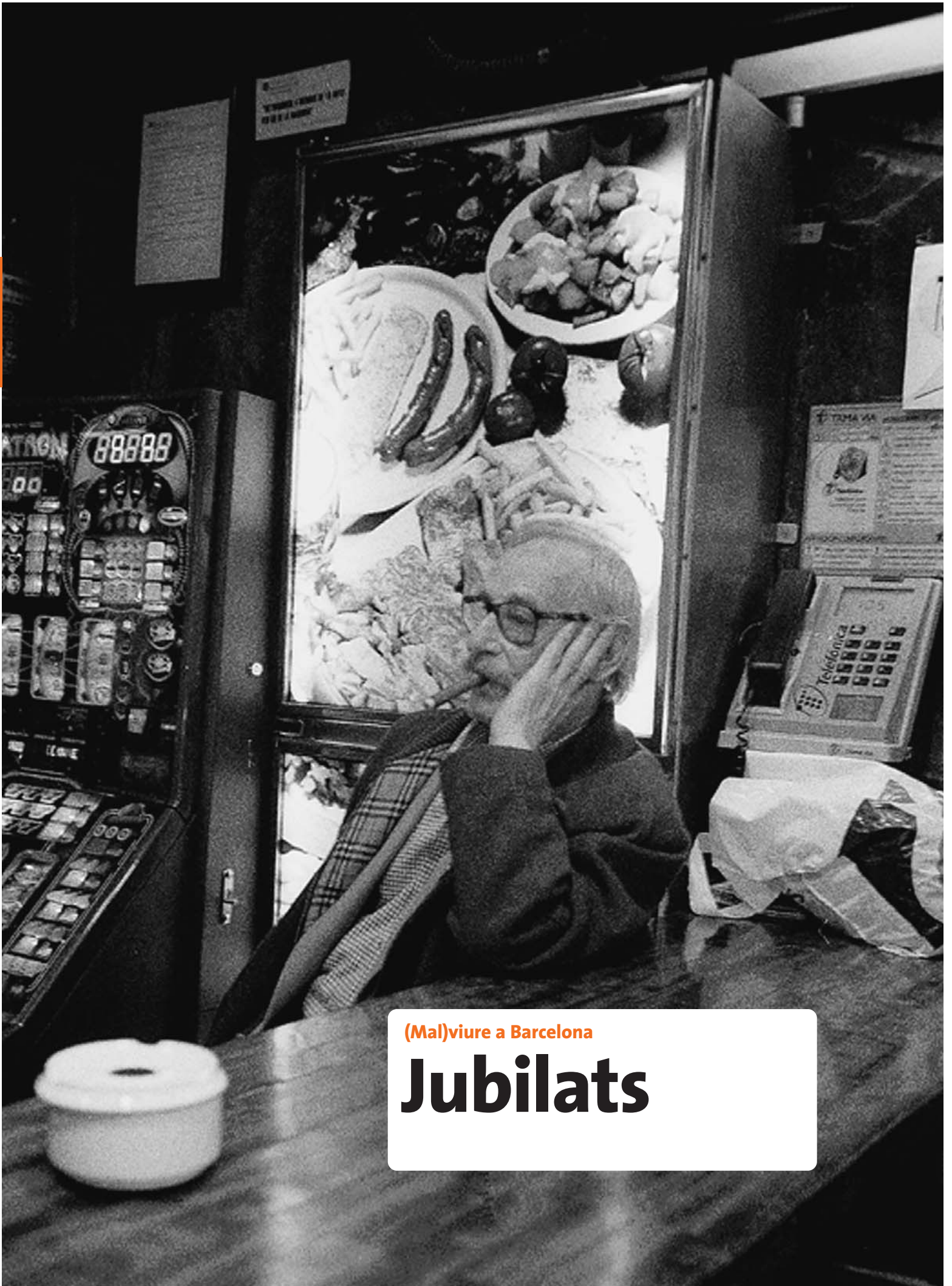
L'altre àmbit d'acció, inèdit fins ara, són les normatives municipals que inclouen els homes clients i hi intervenen. A Madrid l'any passat es va impulsar la campanya: “Porque tú pagas existe la prostitución”, juntament amb mesures dissuasòries i sancionadores per als homes que acudeixen als espais oberts de prostitució. La normativa barcelonina de 2006 i l'elaborada per l'Ajuntament

de Reus el 2007 també amplien l'objectiu en sancionar els usuaris de sexe de pagament.

La legalització de la prostitució com a activitat laboral i econòmica, amb els seus drets i deures inherents, és la resposta jurídica que han adoptat Holanda (2000) i Alemanya (2002) i parcialment països com Suïssa i Austràlia. Va ser a l'Europa occidental i als Estats Units on es va iniciar, en els anys setanta, un moviment pro-drets, liderat per les mateixes professionals del sexe i reforçat per les seves aliades feministes. El 1985 va tenir lloc el primer Congrés Mundial de Putes, celebrat a Brussel·les, on van denunciar el maltractament social i legal i van reivindicar els seus drets com a *sex workers*. Aquest moviment pro-drets té, avui dia, un abast planetari, i són nombroses les organitzacions de professionals del sexe que s'organitzen per defensar, en primera persona, els seus interessos. El 1997, a Calcuta es van manifestar més de mil dones prostitutes, que van denunciar la pràctica paternalista i repressiva que les considerava sempre objecte d'intervenció i mai subjectes de drets. Entitats com el Fil Vermell d'Holanda, la Net Work Sex Worker Project, d'incidència global, Empower a Tailàndia, el Movimiento Autónomo de Trabajadoras del Sexo a l'Equador, Hetaira a Espanya, etc., treballen per l'enfortiment polític del col·lectiu de treballadores del sexe. L'última fita va ser la celebració a Brussel·les del Congrés Internacional pels Drets Humans i Laborals de les Persones Professionals del Sexe, a la tardor de 2005. Un dels aspectes centrals de les demandes del moviment pro-drets és la distinció urgent entre les persones que opten, conscientment i deliberadament, pel treball sexual, i aquelles que pateixen violència i coacció en un context de prostitució i tràfic. Realitats radicalment distintes que requereixen intervencions igualment diferents. **M**

Notes

- 1 Es refereix a l'escriptor francès Pierre de Mandiargues, autor de la novel·la *La Marge* i homenatjat amb una plaça a l'epicentre del Xino.
- 2 Carandell cita la presència de “prostituts”, homes que oferien serveis sexuals i de companyia per a dones. A Carandell, J.M. (1982), *Nueva guía secreta de Barcelona*, Martínez Roca, Barcelona.
- 3 Draper Miralles, R. (1981), *La guía de la prostitución en Barcelona*, Martínez Roca.
- 4 Ordóñez, A.L. (2006), *Feminismo y prostitución. Fundamentos del debate actual en España*, Trabe, Lleó.

(Mal)viure a Barcelona

Jubilats

Espanya serà el país més envellit de la Unió Europea l'any 2050. Tot i que hi ha molta gent gran que gaudeix d'una salut excel·lent, el repte és arribar a aquestes edats en bones condicions d'autonomia. I superar la por al tedi.

Un territori situat més enllà de l'abandó

Text **Núria Escur** Periodista

La primera vegada que vaig veure la Maria va ser en una fotografia de premsa. Tenia 83 anys i estava malalta d'Alzheimer. Semblava ben cuidada. No era una anciana abandonada, ni un ésser desprotegit; no deambulava sola pels carrers ni demanava almoïna. Era una dona que sortia de la dutxa, perduda en la seva pròpia foscor; ara bé, allí, en una cantonada de la foto, hi havia una mà que l'agafava amb força, una mà manifestament més jove que la guiava. Aquesta era la diferència; amb prou feines un detall en una cantonada, que la separava d'altres persones grans.

No va ser fins més tard que vaig saber que aquella foto formava part de la sèrie que havia rebut un dels premis Foto Press de 2007. La Maria era l'àvia de l'autora del reportatge, Elisa González Miralles, guardonada per les instantànies que n'havia fet. Vaig sentir, fins i tot, alguna queixa de professionals del mitjà perquè allò no era, estrictament, una foto de premsa convencional. Tenien raó: ni tan sols era arriscada; el fotògraf no havia posat la seva vida en perill ni es tractava d'una instantània bèl·lica o d'una terrible imatge tercermundista. Tanmateix, hi havia dolor. En tot cas, tant és: va complir la seva funció, la funció d'obligar-nos a reflexionar sobre agonies que tenim més a prop, petits però profunds pous de dolor quotidià, de neguitejar, de despertar, d'alertar a qualsevol que nosaltres podem ser, un dia, Maria Canelo.

La mort dels amics

Com la Maria, hi ha altres persones grans que formen part d'aquest sector de la tercera edat que viu l'abandó d'una societat que hi pensa poc. No són els més necessitats. No els falten recursos econòmics, ni medicines, ni menjar, ni roba, ni sostre. Mantenen prou llaços familiars perquè els seus fills se n'encarreguin o paguin a qui els puguin ajudar. Però tampoc no s'escapen de la soledat, d'una soledat que va una mica més enllà de la misèria econòmica, la pròpia d'aquest miracle científic que ara ens permet viure tants anys; la soledat de tenir moltes hores al davant i gairebé res per omplir-les. N'hi ha que mantenen la

memòria gairebé intacta, mentre que d'altres, com la Maria, es van perdre en el camí. Com explicava la seva néta, "la miro i em pregunto com és aquell món en què ella viu. És un lloc que jo no conec i al qual no puc viatjar per acompanyar-la".

Hi ha, doncs, ancians tan significatius com el periodista Carles Sentís que conserven la memòria. Fa poc, el nonagenari reflexionava en una entrevista: "Sap què és el pitjor? El pitjor d'envellir és que se t'han anat morint els teus. Els que han viscut el mateix que tu. Els amics, la família. De vegades em sento sol, realment sol, però no per falta de persones al meu voltant, sinó per falta de persones de la meua edat. Oi que m'entén? Amb qui vol que recordi, que rememori, si ja no queda ningú que hagi viscut el mateix que jo?"

Jubilar-se d'algunes coses

"Haig de recórrer repetidament al vademècum, com el meu pare, que va ser metge, perquè m'oblido de les dosis i del nom dels medicaments. Camino per casa buscant les claus i m'oblido què era el que buscava. Un dia, de sobte, ficaré les ulleres al congelador, com li va passar a un pacient meu, en les seves alteracions mentals". Així explicava la seva entrada a la vellesa el doctor Javier Gutiérrez, professor de medicina interna de la Universidad del Valle i president del Comitè d'Ètica Mèdica a la Clínica de la Fundación Valle del Lili.

El seu text *Mis primeros setenta años* constitueix una reflexió molt lúcida sobre la vellesa, aquesta vellesa dels qui a la frontera de la jubilació veuen com va canviant la seva vida. Les xacres, la pèrdua de memòria, el descontentament, fins i tot la poca confiança en els éssers humans que els envolten. La soledat. Una cosa que va més enllà de la precarietat. De vegades, ni tan sols hi té res a veure. Gent benestant, professionals liberals que han evolucionat des d'una sòlida i segura existència, veuen com el seu trajecte es va escurçant i se senten envaïts per l'abandó. "Quina dificultat per als noms propis, els tinc a la punta de la llengua i no

© Elisa González

els puc recordar! Confonc els noms dels meus fills i els meus néts. De vegades, crido un resident amb el nom d'un altre. Quan estic amb la família, explico les anècdotes de la meua vida i ells, amb afecte i retret, em diuen: 'Papà, això ja ens ho has explicat'".

La vellesa comença quan els records pesen més que les esperances. Espanya serà el país més envellit de la UE l'any 2050, segons dades recents de l'Oficina d'Estadística Europea (Eurostat), facilitades per l'Institut d'Estudis Econòmics. Prop de 10.000 espanyols tenen cent anys o més i alguns d'ells tenen millor salut que els seus fills, gairebé octogenaris. Les dones són les més longeves d'Europa, amb una esperança de vida de 83,8 anys (per als homes és de 77,2). Però el 36,7% de la població espanyola superarà els 65 anys l'any 2050 i gairebé el 30% de la Unió Europea pertanyerà a la tercera edat. Potser això obligarà les administracions a treballar més i millor per a aquest sector. Espanya serà la població més envellida del segle, seguida de Grècia, Portugal, Dinamarca, Alemanya, Eslovènia, República Txeca i Àustria.

Arribar al segle a la ciutat

Hi ha centenaris que gaudeixen d'unes condicions de salut especialment bones, però "(...) la pèrdua d'autonomia i la dependència, la necessitat d'una persona que els ajudi a mantenir una mínima qualitat de vida, és molt alta", explica el geriatre Leocadio Rodríguez Mañas. El repte, doncs, és arribar a la vellesa en bones condicions d'autonomia. Prevenir aquesta dependència a la qual gairebé sempre, al principi, es resisteixen.

El cos humà aguanta més de cent anys, però el declivi físic i mental comença abans a manifestar-se clínicament. El deteriorament funcional comença molt abans que ens n'adonem. "La

memòria real no es pot perdre -explica des de l'humor el doctor Javier Gutiérrez-, perquè diversos cops l'any els jubilats hem de signar el document de supervivència per poder rebre la jubilació. Ja m'han declarat mort en vida dues vegades perquè m'he endarrerit a signar l'odiat document. De tant en tant, l'Estat ens recorda que devem ser vius o que ens acostem ràpidament a la mort".

Molt sovint han de demanar que els repeteixin les preguntes. A casa els critiquen perquè posen massa alt el volum del televisor, perquè triguin massa a arreglar-se, perquè comproven moltes vegades si el gas és tancat, perquè trenquen de tant en tant un got. "Quan llegeixo la premsa, haig d'allunyar el diari i posar-lo gairebé a nivell dels peus". Tracten d'agradar i no molestar: "Aquest és un altre turment: no molestar els familiars, aquesta sensació que no vols ser un destorb". Amb els anys, continua en Javier, ens tornem més sentimentals: "No entenia els meus pacients d'edat quan els feia una pregunta sobre la seva història personal que arribava a l'íntim de la seva ànima i es posaven a plorar. Ara els entenc, perquè ploro pel mateix. Metge que no entén l'ànima, no entén el cos, va dir Hipòcrates".

Dormen menys hores i els en queden massa per omplir. De vegades no n'hi ha prou ni amb l'espiritualitat per evitar la por a la mort. I, ara com ara, la por al tedi, a l'avorriment, a aquesta rutina infinita de fer cada dia les mateixes, poques, coses, de la mateixa manera, a la mateixa hora. Sovint, aquest sentiment és molt més palès a les ciutats que en l'àmbit rural. L'ancià de la ciutat és un anònim; de vegades ni tan sols el saluden a l'ascensor. "Hi ha dies -explica la Rosa- en què no parlo amb ningú, absolutament amb ningú, des que em llevo fins que me'n vaig a dormir".

Rosa Foixà viu al barri de la Sagrada Família, on ha viscut tota la seva vida. Ara, a prop dels noranta anys, es troba en una situa-

© Elisa González

ció difícil. Primer va morir el seu marit, malalt del pulmó durant diverses dècades; després, la seva mare, i fa un parell de mesos, la seva germana, amb la qual vivia des que es va quedar vídua. No té fills. No té a ningú més. Continua aquí, en un sisè sense ascensor. M'explica que li fan mal les cames, i l'esquena, i les espatlles. I els records, em penso: "Crec que els últims deu anys no he passat cap hora sense un mal o un altre". Surt poc de casa, només per anar al metge i comprar l'imprescindible "i els dimarts i dijous al vespre, perquè cada dia no em veig capaç de pujar i baixar les escales", per anar a prendre un suís o una magdalena a la granja de l'avinguda de Gaudí, on la trobo.

Sentir-se útil és viure

La Rosa va tenir una joventut esperançadora, va treballar com a tècnica en un laboratori químic, va viure una maduresa econòmicament folgada i ara, ara és una anciana més a la qual la soledat abraça. El que has estalviat serveix de poca cosa si no tens amb qui compartir-ho. El doctor també recordava un pacient la dona del qual explicava: "No li agrada res. No veu la televisió, no llegeix, no escolta música. Quina pena! La seva ment només dóna voltes constantment a les seves limitacions i als seus mals".

Sentir-se útil és viure. "Quants pacients nostres veuen com se'ls accelera la mort –apunta en Javier– quan deixen de fer coses, quan ja no es consideren útils. Per això, ara que sóc jubilat, treballa i produeixo més que abans". Com Picasso, "quan em diuen que sóc massa vell per fer una cosa, procuro fer-la de seguida". Penso en aquesta frase mentre la Rosa m'explica que, amb els anys, s'ha tornat malhumorada, intransigent, irascible: "Veu aquesta taula de l'entrada? Volia seure al costat, però he vist que hi havia una mare amb el seu fill petit que ploriquejava i me n'he

apartat. No suporto com són de pesades les criatures. Els seus crits, les seves exigències, que no parin de moure's. Em resulta tan trist tenir aquest sentiment..., tant que m'agradaven els nens!". I la Rosa segueix amb el seu ritual de cada dijous. La deixo aquí, asseguda a taula, amb el seu suís al davant i un pa de pessic indefinible, que no acaba mai perquè no la facin fora del local.

Quan m'aixeco em diu: "Ja ho sap, seré aquí cada dijous". I em ve a la ment la frase de García Márquez "el secret d'una bona vellesa no és altra cosa que un pacte honrat amb la soledat". La Rosa, com molts altres ancians d'aquesta ciutat, ja no espera gaire dels polítics. Només del pròxim. Cada dia s'asseuen als bancs d'aquesta avinguda avis que s'expliquen les seves vides. De vegades no es coneixen de res, però així dilueixen els seus fantasmes. Perquè el silenci és terrible, el silenci és l'estrès dels ancians: els consumeix, els desespera, els anul·la. Miro el seu anar i venir a prop del temple de Gaudí. No tenen greus problemes econòmics, tot i que viuen d'una manera senzilla. Van nets i polits, amb la roba ben cuidada. N'hi ha que van sols, i molts, acompanyats de dones llatinoamericanes que els atenen. D'altres es mouen manejant una cadira de rodes.

Els experts en gerontologia coincideixen a afirmar que s'ha perdut el respecte a la tercera edat. Que s'abandona la gent gran amb una jubilació mínima amb la qual no en tenen prou i que els obliga a dependre d'un grup familiar amb qui no vivien mentre eren independents, o d'un ajudant a sou. "De vegades les persones grans prefereixen una vida de privacions per mantenir el que per a ells era la imatge de la seva pròpia independència", escriu Eleonora Lotersztejn a *La vejez: ¿fuente de sabiduría o abandono?*

Pacients amb malalties terminals insisteixen als seus metges que volen deixar en bones mans el seu testament vital. D'altres

“Gent benestant, professionals liberals que han evolucionat des d’una sòlida i segura existència, veuen com el seu trajecte es va escurçant i se senten envaïts per l’abandó”.

manifesten als fills la seva voluntat de ser ingressats en residències abans que esdevenir una càrrega diària per a ells. Ho fan tot i saber que això comportarà la pèrdua de la seva llibertat, perquè “quan són dipositats en un geriàtric han de complir horaris, normes i activitats. Tornen a l’escola, se’ls exigeix respecte i obediència. Se senten nens”. És aquesta cadena de desesperances, de dubtes pensats una vegada i una altra, que els tenalla.

Urgència de respostes

L’1 de gener d’aquest any va entrar en vigor la llei que crea el Sistema d’Autonomia i Atenció a la Dependència (SAAD), aprovada al Congrés per una àmplia majoria (només hi van votar en contra CIU, PNB, EA i Nafarroa Bai). D’aquesta manera neix un nou dret universal de ciutadania que garanteix l’atenció del milió i mig de persones que, a Espanya, no poden valer-se per si mateixes. Ha estat considerat com el quart pilar de l’Estat del benestar, després de la salut, l’educació i les pensions, i una resposta a la crisi del model de solidaritat familiar. Aquesta iniquitat és particularment dolorosa en els serveis socials, el grau de cobertura dels quals és un dels més baixos d’Europa.

Un estudi recent de la Fundació BBVA assenyalava que, a partir dels 65 anys, prop d’un terç del sector requerirà el suport de tercers. Des de l’entrada en vigor de la llei, l’ajuda a persones dependents ha deixat de ser un problema d’àmbit familiar per convertir-se en una responsabilitat social. Però hi ha exemples millors: a Alemanya o a Àustria aquest sistema d’ajudes s’integra en la Seguretat Social.

Recolliré un d’aquests qüestionaris que cal emplenar per sol·licitar ajuda a domicili i el portaré a la Rosa. Però crec que encara m’agrairà més que parli amb ella alguns dijous. **M**

Benviure o malviure la vellesa: aquesta és la qüestió

Text **Cristóbal Pera** Cirurgia

“El cuerpo se derrumba / desde encima / de sí / como ciudad roída / corroída / muerta”¹. José Ángel Valente

Benviure la vellesa, com a tram final d'una llarga vida, més o menys afortunada, es pot convertir en un malviure. De fet, la vellesa és malviscudada per massa gent, en qualsevol lloc del món. Però, quan això passa en una ciutat tan lluminosa, temperada i plena de vitalitat com Barcelona, resulta encara més dolorós per als qui ho pateixen amb la consciència encara lúcida. Es viu malament en la vellesa quan s'està massa lluny d'aquesta harmònica i difícil conjunció entre el benestar físic, mental i social que fa que la vida, mentre duri, valgui la pena viure-la.

A la ciutat de Barcelona, segons les estadístiques de població publicades per l'Ajuntament l'any 2006, d'una població total d'1.629.537 habitants empadronats, hi vivien 334.101 persones majors de 65 anys, de les quals 130.090 eren homes i 204.011 eren dones. Segons dades de l'informe La salut a Barcelona 2005, l'esperança de vida és de 77,5 anys per als homes i de 84,3 anys per a les dones.

El Consell Assessor de la Gent Gran de la ciutat de Barcelona aposta per unes condicions que permetin viure una vellesa satisfactòria. Què entenem per una vellesa viscuda amb satisfacció?

Qualsevol reflexió sobre el que pot ser una vellesa satisfactòria és més fàcil si s'accepta que els cossos humans -entitats biològiques molt complexes amb una història i una consciència personals- són vulnerables, deteriorables i caducables². En l'ineludible procés biològic que condueix a l'envelliment del cos, augmenta la vulnerabilitat davant les agressions de tota mena i s'acumula un deteriorament biològic progressiu que afecta, amb preferència, els sistemes nerviós, cardiovascular i locomotor, mentre que la caducitat, sense data fixa, s'apropa. Les malalties cròniques més rellevants són les que afecten els ancians: malalties cardiovasculars, diabetis, càncer, malaltia respiratòria obstructiva crònica, artrosi i osteoporosi, problemes de visió, depressió, malaltia de Parkinson i demències, com la malaltia d'Alzheimer. L'esperança de vida i la qualitat d'aquesta vida en la vellesa depenen de les conseqüències negatives acumulades pel deteriorament biològic i per una accentuada vulnerabilitat.

Ciceró, al seu *Diàleg sobre la vellesa* ³, enumera les quatre raons que addueixen els que la troben miserable: “L’una, perquè debilita el cos; l’altra, perquè ens aparta dels negocis; la tercera, perquè ens priva de quasi tots els plaers, i la quarta, perquè no dista gaire de la mort”. La debilitat del cos envellit es deu al fet que aquest perd progressivament fermesa fins que, al final, amb prou feines arrossega la seva feixuguesa, lent i inestable, i ensopega, topa i cau amb facilitat, amb les consegüents lesions traumàtiques. La dura fàbrica del cos -coll, esquena- es corba a poc a poc cap a terra.

Però el cas és que cada persona envellaix a la seva manera. En absència d’una malaltia crònica rellevant, el procés d’envelliment es desenvolupa amb una gran variabilitat personal, pel que fa a intensitat i ritme, cosa que suggereix la conjunció de factors genètics, sexuals, geogràfics, ètnics, culturals, a més de l’estil de vida seguit a les edats prèvies a la senectut.

L’apartament dels negocis, segons l’expressió ciceroniana, és alguna cosa més que la jubilació administrativa, ja que implica la seva inclusió en l’estatus social de ciutadà passiu, només utilitzat, de vegades, en activitats complementàries, familiars o socials. La pèrdua de l’espai laboral sol anar associada a la reducció progressiva de l’espai personal en el qual viu, del seu habitatge, i a una marginalització social incipient, i fins i tot familiar. Aquesta retracció constant de l’espai del món on assenta el cos envellit seria –per a Elaine Scarry ⁴– gairebé una representació de la vellesa.

Escurçament de l’horitzó vital

Des d’aquesta perspectiva, la vellesa suposa, per a qui la malviu així, un dolorós procés associat a un escurçament progressiu de l’horitzó vital immediat, del perímetre dels seus plaers, cada dia més tancada en soledat, si molt abans no s’han procurat solucions alternatives que li permetin viure una vellesa activa.

La persona que, ja retirada, es veu obligada a viure sumida totalment en la seva vellesa, sense espais alternatius en els quals pugui desenvolupar una vellesa activa, queda fora dels circuits de l’activitat física, mental i social, i entra en l’opac territori de la passivitat, on, en absència d’un entorn familiar acollidor, pot acabar els seus dies marginada i solitària en un espai personal, deteriorat i insegur, o bé en un espai comunitari en el qual compartirà molts altres envelliments, i on la precarietat d’estímul vitals potenciarà el seu progressiu desànim.

En qualsevol d’aquests escenaris possibles per a l’últim acte, si la consciència del seu jo encara està lúcida, sobreviure en soledat, amb penúria física, econòmica i emocional [*“La soledad./ El miedo./ Hay un lugar/ vacío, una estancia que no tiene salida?”* ⁵], és, sens dubte, un malviure. Perquè en la vellesa, la soledat provoca no solament un impacte emocional, sinó també físic, la qual cosa accelera l’ensorrament definitiu de l’estat de salut.

La dependència progressiva del cos envellit –entesa com la incapacitat per realitzar per un mateix les accions necessàries per viure cada dia– va retallant a poc a poc les possibilitats de viure una vellesa activa. La dependència pot ser des de moderada fins a greu, i fins i tot absoluta; en aquest cas, tenir cura dels ancians esdevé una tasca molt difícil, ja que a la pèrdua de l’autonomia física s’hi afegeix la dependència lligada a la pèrdua de la capacitat cognitiva, com passa en la demència senil, quan la mirada, absent, ja no reconeix els seus éssers estimats.

Una dependència que afecta totes les activitats quotidianes relacionades amb el funcionament i manteniment bàsics d’aquest cos, ja molt deteriorat pel seu ús tan prolongat: aixecar-se del llit o de la cadira, mantenir-se dempeus, caminar unes passes

sense ensopegar i caure, seure, realitzar la higiene corporal i fer servir amb seguretat instruments d’ús quotidià per alimentar-se, per entretenir-se i passejar per l’entorn de casa seva.

El cas és que per aspirar a viure una vellesa satisfactòria cal preparar-se en les edats prèvies, i en aquesta prevenció ha de jugar un paper molt important l’aposta de la societat del benestar per una cultura de la salut. Una vellesa activa el benviure de la qual s’ha de propiciar al si de la societat del benestar, mitjançant la “participació continuada de les persones que envelleixen en els assumptes socials, econòmics, culturals, religiosos i cívics, i no solament en la promoció de la seva activitat física” (Organització Mundial de la Salut).

Per benviure la vellesa, quan s’inicia gradualment el camí de certa dependència, cal un habitatge saludable, segur i accessible amb facilitat, preparat per prevenir les caigudes, evitar les manipulacions feixugues que provoquen incendis i altres accidents casolans, amb una assistència apropiada al grau de dependència –incloent-hi teleassistència quan calgui per a la seguretat de l’ancià que viu sol–, una convivència familiar i social que eviti el desconsol de la soledat no desitjada, un entorn de l’habitatge amb espais lliures i segurs per passejar, lliures de violència, que no atemoreixi l’ancià i que el tanqui, per por, a casa seva. Si aquestes condicions no són possibles en un espai personal propi, és preferible la vida en una residència geriàtrica en què es compleixin aquestes mínimes exigències.

Malviure la vellesa és sobreviure en soledat, amb penúria física econòmica i emocional, passant els dies i les nits en un habitatge insalubre i insegur, de difícil accés per al grau de la seva dependència física, sense l’assistència necessària, sense el suport de la seva comunitat, en un espai personal “progressivament retret per por de la inseguretat i la violència de l’entorn. Un malviure encara més dramàtic quan el cos envellit, ja enterbolida la consciència del seu jo, es comporta com si acollís “pensaments d’un cervell sec en una estació seca” ⁶.

Malgrat tot, davant la visió sistemàticament negativa de l’envelliment del cos, la que condueix avui dia a la cerca compulsiva d’una presumpta joventut aparential, cal apostar, personalment i socialment, per crear les condicions més propícies per mantenir, tot i els anys acumulats, prou benestar físic, mental i social, com a conseqüència d’haver optat, al seu dia, per l’estil de vida més apropiat per fer més lent l’includible deteriorament biològic. Per benviure una vellesa que, assumint la decadència natural, sigui viscuda sense gaire soroll i, sempre que sigui possible, amb curiositat i dignitat. **M**

Notes

- 1 Valente, José Ángel, *Obra poética 2: Material memoria [1977-1992]* Alianza Editorial, Madrid, 1999.
- 2 Pera, Cristóbal, *Pensar desde el cuerpo. Ensayo sobre la corporeidad humana*, Ed. Triacastela, 2006.
- 3 Ciceró, Marc Tul·li, *De Senectute*, Bosch, Casa Editorial, 1992.
- 4 Scarry, Elaine. *The Body in Pain, The Making and Unmaking of the World*, Oxford University Press, 1987.
- 5 Valente, José Ángel. *El Fulgor, Antología poética [1953-1996]* Galaxia Gutenberg. Círculo de Lectores.
- 6 Eliot, TS, “Gerontion”, a *Collected Poems, 1909-1962*, Faber and Faber, Londres, 1963.

Els anys no vénen sols

Text **Águeda Quiroga**
 Experta en polítiques públiques

Segons les últimes dades del Padró d'Habitants de la ciutat ¹, a Barcelona hi viuen 1.629.537 persones, de les quals 334.101 –és a dir, el 20,5%– són més grans de 65 anys. Una ràpida caracterització demogràfica mostra que de cada 100 barcelonins, 21 tenen menys de 24 anys, 59 entre 25 i 64 anys i els altres 20 en tenen més de 64. Dins aquest grup, que és el que ens ocupa, destaca l'ampli percentatge que representen les persones més grans de 75 anys, aproximadament l'11% de la població total de la ciutat.

La distribució de la població de Barcelona per grans grups d'edat permet considerar-la una ciutat envellida, una ciutat en què el pes percentual de les persones grans és més important que el dels menors. D'altra banda, l'esperança de vida en néixer dels habitants de la ciutat és una de les més altes d'Europa: 77,5 anys per als homes i 84,3 per a les dones ², i les projeccions indiquen que continuarà creixent. És a dir, que és molt probable que en els pròxims anys la tendència d'envelliment s'accentui.

La longevitat, present i potencial, dels barcelonins és una bona notícia, una aspiració i una fita compartida per tots els habitants de la ciutat. No obstant això, caldria recordar la dita popular

que assenyala que els anys no vénen pas sols. De vegades, l'edat comporta una sèrie de canvis (físics, psíquics, econòmics, familiars) que afecten la capacitat de les persones per mantenir les activitats que conformen la seva vida quotidiana, i que fins i tot dificulten les seves possibilitats per tirar endavant un pla de vida autònom. En aquesta situació, per mantenir una bona qualitat de vida, o si més no una qualitat de vida no gaire pitjor de la que es tenia, és necessari comptar amb ajudes que permetin superar limitacions, acompanyar quan calgui, adequar espais o completar ingressos. I l'accés a aquestes ajudes no sempre és senzill; de fet, per a una gran part de la població que en necessita, aconseguir-ne és una tasca enormement costosa.

Les xifres sobre el benestar de les persones grans de la nostra ciutat no són gaire encoratjadores, però menys encara si les observem en relació amb els recursos socioeconòmics, el sexe i l'edat de cadascú. Una mostra d'això ens l'ofereix l'informe *La salut de la gent gran a Barcelona*, que presenta els resultats de l'Enquesta de Salut de Barcelona ³. En el dit informe s'analitza el conjunt de la població de més edat dividint-lo en cinc classes

“Les xifres sobre el benestar de les persones grans de la nostra ciutat no són gaire encoratjadores, però menys encara si les observem en relació amb els recursos socioeconòmics, el sexe i l’edat de cadascú”.

socials en funció de la seva ocupació professional actual o anterior. Les classes es numeren de la I a la V, de manera que les persones que pertanyen a les categories I i II posseeixen una ocupació vinculada a ingressos superiors, mentre que les que pertanyen als grups IV i V perceben normalment ingressos inferiors. A Barcelona el 49% dels homes i el 70% de les dones més grans de 65 anys pertanyen a les classes socials de les categories IV i V, les de menors ingressos, que agrupen els treballadors manuals qualificats i no qualificats, mentre que un 18% d’homes i un 12% de dones pertanyen a les classes I i II, professionals i directius.

L’informe mostra les variacions que es produeixen en diversos aspectes de la vida de les persones grans en relació amb la classe a què pertanyen. No podem resumir ara l’extensa informació que s’hi presenta, però en posem un exemple: el 63% de les persones grans que viuen en edificis de més de dos pisos compta amb ascensor, però mentre que a les classes I i II la proporció arriba a un 78%, a les classes IV i V, les més pobres, només arriba a un 11%.

Indicadors d’autonomia personal

Ens centrarem, en canvi, en tres indicadors que es presenten a l’estudi esmentat relacionats directament amb l’autonomia personal: l’estat de salut percebut, les limitacions en les activitats de la vida diària i la dependència. Pel que fa al primer, el 46% de les persones grans enquestades declara tenir un estat de salut bo o molt bo (54% dels homes i 41% de les dones). Però les xifres varien quan s’analitzen per classe: aquest percentatge és més alt a les classes amb ingressos superiors de les categories I i II (74% dels homes i 67% de les dones) i més baix a les classes més pobres, les de les categories IV i V (57% dels homes i 34% de les dones).

Respecte de les limitacions per realitzar les activitats de la vida diària, el 21% de les persones grans va declarar tenir bastant o molta dificultat per realitzar-ne tres o més, entre una llista de setze accions bàsiques referides a la cura personal i a l’atenció dels assumptes propis ⁴. El percentatge varia quan s’analitza per sexe (és més alt en les dones que en els homes), per edats (augmenta amb l’edat) i per classe social (és més alt en les classes més pobres). Per exemple, tenen dificultats amb tres activitats o més el 9% dels homes entre 65 i 74 anys i el 13% de les dones del mateix grup. Però el percentatge arriba fins al 16% dels homes i el 38% de les dones per als que tenen entre 75 i 84 anys. La variació anterior no és pas sorprenent, ja que és normal que amb l’edat les persones grans tinguin més dificultats amb la seva vida quotidiana, però això no explica, una vegada més, les variacions observables per nivells d’ingressos. En l’anàlisi per classe social trobem que tenen dificultats el 23% de les classes més pobres, les categories IV i V, enfront de només el 6% de les dones de les classes I i II i el 10% de la classe III.

L’últim indicador és el de la dependència, i es relaciona directament amb l’anterior. L’enquesta valora la dependència d’una persona d’acord amb el nombre d’activitats de la vida diària que

no pot realitzar sense ajuda ⁵. Les dades mostren que el 35% de la gent gran és dependent (56% amb dependència mitjana i 44% amb dependència greu). És superior en les dones, i s’accentua amb l’edat: tenen dependència greu el 7% de les dones entre 65 i 74 anys, el 23% de les que tenen entre 75 i 84 anys i el 48% de les més grans de 85 anys.

Finalment, arribem a una de les preguntes crucials: com es resolen les necessitats d’atenció que genera la limitació de l’autonomia personal? Hi ha dos camins: el privat i el públic. El primer consisteix a recórrer a l’ajuda de la família o a la compra de serveis d’atenció en el mercat, i el segon, a l’accés als serveis socials d’atenció. Tornant a les dades de l’enquesta, el 68% de les persones dependents eren ateses pels familiars, enfront del 27%, que eren cuidades per persones contractades en el mercat (formal i informal) o dels serveis socials. L’atenció familiar continua sent l’única font d’ajuda possible per a milers de barcelonins, que no tenen mitjans per accedir a uns serveis que són altament costosos en el mercat i que pateixen una oferta per part del sector públic molt limitada: els serveis d’atenció domiciliària per a persones dependents de l’Ajuntament de Barcelona només cobreixen l’atenció a l’1,6% de les persones grans ⁶, quan en un escenari poc ambiciós la població que requereix atencions importants és del 10%. La situació s’agreuja perquè les persones que necessiten més atenció són aquelles que tenen menys mitjans per fer front a la seva situació, i les que tenen menys recursos són la major part de la població anciana de la ciutat, no la minoria, i la població anciana constitueix el 20% dels seus habitants. El problema és servit, i ens incumbeix a tots, pel simple fet que el temps i la sort ens arriben a tots.

Notes

- 1 Padró d’Habitants a 30 de juny de 2006, Departament d’Estadística de l’Ajuntament de Barcelona.
- 2 Font: informe *La salut a Barcelona 2005*, Agència de Salut Pública de Barcelona.
- 3 Agència de Salut Pública de Barcelona (2003), *La salut de la gent gran a Barcelona* (disponible a www.aspb.cat). D’ara endavant, si no es diu una altra cosa, totes les xifres provenen d’aquesta font.
- 4 A l’enquesta, l’entrevistat ha d’indicar si té dificultat o no, i en quin grau, per realitzar cada una de les setze activitats que s’hi esmenten.
- 5 Considera independents els qui poden realitzar totes les activitats, dependents de grau mitjà els qui necessiten ajuda per a menys de la meitat de les activitats i dependents greus els qui tenen problemes amb més de la meitat.
- 6 Font: Memòria, Sector de Serveis Personals, Ajuntament de Barcelona.

Propostes/ respostes

En opinió de Roberto Bergalli, el model de ciutat que han posat en circulació els urbanistes pre i postolímpics ha revelat una pèrdua de rumb als que hi viuen, al mateix temps que Barcelona s'ha anat transformant en un àmbit de malviure per a sectors creixents d'exclusos o marginats.

Josep Ramoneda s'interroga sobre el mal urbà, sobre allò que posa en perill la ciutat i fa que ja no sigui mereixedora d'aquest nom.

Xavier Roig, finalment, considera que si alguna cosa li sobra a Barcelona és xovinisme i cofoisme, uns defectes que estan provocant la seva decadència.

La in(ex)clusió en una ciutat sense rumb

Text **Roberto Bergalli** *

Els termes "inclusió/exclusió social" són avui dia absolutament vulgars i es relacionen amb la situació de separació o privació en què es troben determinats individus o grups en una societat donada. La caiguda del benestar i l'avenç d'una globalització aclaparadora han estat els disparadors de l'exclusió social, tant a les societats hiperdesenvolupades com a les menys avançades. La societat espanyola s'ha apropat a les primeres i moltes de les seves metròpolis avui s'exhibeixen com les arenes en què es mouen diferents tipus d'exclusos. Tanmateix, en allò més superficial, l'exclusió (i el seu contrari, la inclusió) potser es percep en la desposseïció de béns, no solament d'arrels o valors mobiliaris, sinó fins i tot en els més superflus. En un medi urbà aquestes situacions són assimilables, davant l'auge dels freqüents desplaçaments per i per a plaer, a la presència contemporània de turistes i marginats o exclusos. Sens dubte, les atraccions generades per les belleses panoràmiques, climes benignes, comoditats de transport i moviments, visites culturals i contactes per negocis sedueixen els primers. En aquest sentit, Barcelona ha esdevingut un enorme pol europeu-continental de captació turística, tot i que menys que Berlín.

El 2006 van visitar Barcelona més de sis milions de turistes, i aquesta superació històrica en el nombre de visitants va generar una autèntica eufòria entre els hotelers. A més, la meitat dels 285 hotels enregistrats a la ciutat pertanyen a la categoria de quatre estrelles, que, per bé que no és homologable a la mateixa aplicada a altres places hoteleres, fa presumir preus molt alts. A això, cal afegir-hi els costos de les activitats d'oci i el consum d'aliments i begudes a restaurants i bars, a més dels continus augments de les tarifes a taxis i altres serveis públics. La conseqüència és que, de mica en mica, es fa fugir els turistes de baixa capacitat econòmica, com ara els joves d'altres països europeus, que havien constituït un tret de l'explosió en el nombre de visitants. ¿Hi podem agregar encara els preus de l'habitatge, de lloguer o de compra, per demostrar que la transformació postmoderna de Barcelona i l'anomenat "model" de ciutat que se suposa que han posat en circulació els famosos urbanistes "pre" i "post" Jocs Olímpics, d'acord amb els negocis especulatius encoratjats per l'Administració municipal –com ha quedat demostrat amb àrees tan esbombades com el 22@, el Fòrum de les Cultures i Poblenou, i el Mercat de Santa Caterina, que ha encobert el Forat de la Vergonya–, han revelat una pèrdua manifesta de rumb per als qui vivim a la ciutat? Permeteu-me que ho digui amb una expressió ben col·loquial: s'està matant la gallina dels ous d'or. Però, alhora, s'ha transformat en un àmbit de (mal)viure per a sectors cada dia més amplis de l'exclusió o la marginació. Els qui viuen a la ciutat des de fa més de vint anys segurament recorden

les operacions d'”escombrada i neteja” que la Guàrdia Urbana va realitzar, intensament i eficaçment, amb els pidolaires, rodmons i sense sostre que ja pul-lulaven pels carrers i que, particularment a les zones del voltant de la plaça de Catalunya, dormien als recintes de caixers automàtics o als amplis porxos de comerços després de les hores de tancament. Tot això en prevenció perquè els visitants que arribaven a la ciutat amb motiu dels Jocs no fossin ni sorpresos ni assaltats pels pidolaires. En definitiva, per mostrar la ciutat amb la cara “neta”. Immediatament després de la Barcelona olímpica, vam començar a ser testimonis de la presència d'un nou subjectivisme, gairebé desconegut per al conscient col·lectiu ciutadà. Els fenòmens migratoris, impulsats per la transfronterització i les expulsions dels mercats de treball locals, van començar a travessar el planeta Terra, i una mica més tard apareixien a Espanya, i especialment a Barcelona, les expressions més brutals del tracte als immigrants, en particular als “sense papers”, i sobretot assistíem a la criminalització de la qual eren objecte. Les presons urbanes es van omplir ràpidament amb aquests nous interns, acusats de petits tràfics prohibits, furtis i comportaments il·legals de “subsistència”. Es parla d'un 37,8% de la població (3.469), un 3,6% més que el 2006. En primer lloc, la mal anomenada “Model”, de trista memòria; però també es van omplir de gom a gom algunes esglésies que hospitalàriament van obrir els seus recintes perquè els “hostes” acollits poguessin fer manifestos els seus reclams de permisos de treball i residència. Organitzacions humanitàries –perquè n'hi ha, i d'expressions molt abnegades– s'han esgargamellat pels drets dels altres, dels que acaben d'arribar. Els abusos policials van estar en aquells anys a primera plana.

Encara podem esmentar les diferents situacions que envolten l'exclusió social impulsada cap al consum de substàncies prohibides, les que produeixen “espectacles” a les places i vies de la ciutat. Tripijocs amb drogues, la ingestió o la injecció mentre es rebutja l'emplaçament de narcosaes. Aquesta és, òbviament, la cara visible, ja que la invisible, que s'expressa als recintes de diversió, als salons dels cercles i a la vida quotidiana de les persones de negocis o d'activitats diverses, incloent-hi la política, aquesta no ofèn; no sembla que ofengui pas la moral social.

L'ordenança cívica

Gairebé d'una manera inesperada, però sí absolutament sense consultar i sobretot antidemocràtica, l'Ajuntament de Barcelona va impulsar una ordenança municipal que va anomenar eufemísticament “Ordenança de mesures per fomentar i garantir la convivència ciutadana a l'espai públic”, però que en essència està dirigida a solucionar situacions incíviques que tenen lloc a la ciu-

tat. Les conductes cíviques es volen imposar mitjançant la pena, no mitjançant la persuasió i l'educació. Tant per la manca de discussió pública d'un instrument com aquest, com perquè és innecessari aplicar sancions a situacions que ja estaven regulades municipalment, i també perquè és arbitrari pretendre eliminar situacions que tenen unes altres arrels socials (com la mendicitat i la prostitució del carrer), aquesta ordenança ha estat seriosament qüestionada per organitzacions i institucions ciutadanes, incloent-hi recursos jurisdiccionals encara no substanciats. Al cap d'un any de la vigència d'aquesta ordenança, l'Ajuntament es vanta d'haver reduït la mendicitat i la venda ambulants, mitjançant la imposició de milers de denúncies i la recaptació de gairebé mig milió d'euros. Ja podem veure un guàrdia urbà exigint el pagament d'una multa a un pidolaire que dorm al banc d'una plaça!

Hem de referir-nos, encara, a les intervencions urbanístiques i de reformes edilícies, que han esdevingut quasi una febre per als vianants i habitants dels barris, certament poc consultats o gens escoltats sobre aquestes iniciatives.

Eradicació d'entorns amb fins d'embelliment urbà que han provocat irades protestes dels veïns; transformació dels pocs espais verds de la ciutat, com passa a Montjuïc, on, amb l'únic objectiu de fer agradables les visites als turistes, s'està alterant l'equilibri ecològic de la muntanya; clausura de carrers o eliminació de vies: són mostres d'una manera de fer municipal poc sensible a les necessitats dels veïns i, en especial, no gaire democràtiques.

Certament, després d'aquest rosari de calamitats ciutadanes, ens hem de preguntar si els turistes les perceben. Els qui sí que les perceben i les pateixen cada cop més són aquells que estan a l'altre extrem de la “inclusió/exclusió”; aquests sí que (mal)viuen a Barcelona. **M**

* Roberto Bergalli és president del Comitè Científic de l'Observatori del Sistema Penal i els Drets Humans de la Universitat de Barcelona.

© Cristhian Maury

Propostes/respostes

El mal urbà: quan la ciutat perilla

Text **Josep Ramoneda** Assagista

Rio de Janeiro i Johannesburg són dues ciutats marcades per desigualtats abismals. Però a Rio, malgrat tot, encara hi ha punts de contacte, mínims fregaments entre classes socials, sovint marcats, això sí, per la violència. La platja de Copacabana, per exemple, és un lloc on, poc o molt, hi són tots. Les primeres “faveles” són a escassos metres dels hotels més luxosos. A Johannesburg, les places i els carrers del centre de la ciutat estan angoixosament buits. Només hi ha lloc per a la por. No responen a la més elemental definició d’espai públic com a lloc obert i compartit. Cal anar a Soweto per trobar alguna zona que recordi mínimament la idea d’espai públic. Els guetos dels rics i els ghettos dels pobres estan separats per bastants quilòmetres. La fractura sembla irreversible. Aquesta fractura és el mal urbà. I, malauradament, hi ha massa indicadors que ens poden fer pensar que el futur de les ciutats va cap aquí.

Durant el segle passat s’ha aguditzat l’escissió entre *urbs* i *civitas*, entre la mera ocupació d’un territori i el fet social, cultural, polític i fins i tot moral que anomenem ciutat. La urbanització general del món ha coincidit amb un procés de globalització – de reducció de l’espai i d’acceleració del temps – marcat, com ha assenyalat Zygmunt Baumann, per l’acumulació de persones en llocs ja de per si molt densos (al revés que altres processos de globalització guiats per la idea d’exploració i conquesta). La ciutat s’ha convertit en el contenidor de quasi tots els problemes de la humanitat.

Aquest procés ha determinat un canvi molt important en la relació amb els temps: hem deixat de viure entre el passat i el futur per instal·lar-nos en el present continu. Al mateix temps, els fluxos de persones – però també d’idees i de mercaderies – han convertit les concentracions urbanes en espais enormement heterogenis, on coexisteixen persones molt diverses, amb situacions conflictives que desborden els problemes socials doblant-los per efecte de factors culturals. Nous imaginaris poblen l’espai urbà.

De manera que se’ns imposa una pregunta. En l’estadi actual, podem seguir parlant de ciutat en els termes que s’ha fet durant la modernitat? Aristòtil, a l’antiga Grècia, allà on les lleis dissociatives del logos van crear la polis i la filosofia, va definir el que és essencial a la idea de ciutat: “La unitat no és objecte de la ciutat perquè aquesta és pluralisme”. I pluralisme vol dir pugna pel sentit i la conflictivitat. A partir d’aquí, ens podem interrogar sobre el mal urbà. Sobre allò que posa en perill la ciutat i fa que aquesta ja no sigui mereixedora d’aquest nom. És a dir, que ja no sigui viscuda com el lloc en el qual l’home pot assolir cotes més altes d’autonomia i de llibertat.

En un assaig que vaig escriure ja fa alguns anys intentava d’explicar aquelles categories que defineixen la ciutat. La primera, i

fonamental, és el canvi: la ciutat no és mai una forma acabada, és una forma en canvi permanent. La segona és la pluralitat: la ciutat és un espai intercultural que no es pot pensar en termes d'homogeneïtat identitària. La ciutat és la societat oberta per excel·lència. La tercera és l'elecció: l'home, en tant que és socialment insociable, ésser social i autònom a la vegada, troba a la ciutat el lloc de la seva realització, enfront de les determinacions establertes per les lleis insuperables de la voluntat divina, de la natura o de la història. La ciutat és el lloc propi d'aquesta figura excepcional en l'Univers que és l'home, com deia Montesquieu: l'únic ésser conegut que disposa de dues rareses en el marc de la natura, la raó i la llibertat. La quarta és, precisament, llibertat, àmbit de camuflatge i d'escapatòria dels àmbits orgànics de convivència, la família, el clan. La cinquena és complexitat: tot intent de simplificació a la ciutat és un exercici de fragmentació, creació d'espais reservats –guetos– incompatibles amb la ciutat. La sisena és representació: la ciutat no pot ser un espai homogeni, anònim, sense expressió. La monumentalitat és urbana. La ciutat com a escenari de la diversitat representativa. La setena és sentit: la ciutat com a espai de la humanitat enfront de l'espai de la divinitat, com a espai cultural enfront de l'espai natural. La vuitena és transformació enfront d'immutabilitat: hi ha una certa lògica autònoma de l'evolució de la ciutat –la forma de la ciutat, podríem dir-ne– que fa molt delicades les intervencions sobre ella. Per això, el poder ha destruït tantes vegades la ciutat. Li fa por la seva lògica pròpia. En fi, la novena és el singular: la ciutat com a àmbit del jo, mentre que la comunitat és l'àmbit del nosaltres. La irreductibilitat del jo és el gran valor de la ciutat. I sempre que es fa el pas del jo al nosaltres perdem alguns enclaus de llibertat pel camí.

Si aquestes són les categories distintives de la ciutat, el mal urbà és tot intent de destruir-les o de minimitzar-les. La resistència al canvi és un mal de la ciutat. L'impuls conservador que s'espanta davant la novetat, davant una nova utilització dels vells espais, és letal per a la ciutat. Però aquest canvi no pot oblidar la forma de la ciutat –categoria vuitena– perquè hi ha un esperit de la ciutat que anima les grans transformacions i els dona consistència. Aquesta és una qüestió essencial en el debat urbà. La por al desconegut –al turisme, a les infraestructures, als habitants que vénen de fora– posa la ciutat davant els riscos d'immobilitat i immutabilitat, que la condemnen a una mort segura. Però el desfici per la transformació –el canvi pel canvi– pot acabar matant la ciutat per l'altre cantó: la seva desarticulació. Immobilitat i incapacitat d'interpretar la forma de la ciutat són dos mals de l'urbà.

També ho és la idea d'identitat tancada. Una ciutat és també un lloc mental i cultural, però és per definició obert. La ciutat no pot tenir mai una identitat closa a l'estil de les identitats nacio-

nals; l'heterogeneïtat és en la seva essència. És el lloc dels ciutadans, no dels habitants. La pretensió d'una identitat tancada és un mal urbà, perquè exclou. I la ciutat no pot ser mai exclusiva. Coartar l'elecció dels ciutadans és un altre mal de la ciutat. Kundera deia que el totalitarisme és l'amuntegament de persones les unes sobre les altres, sense espai per respirar. Si la ciutat es converteix en un simple contenidor de persones, rebenta. La ciutat ha de respectar l'espai propi dels ciutadans. I això significa el reconeixement ple de l'altre. En les dues direccions. La relació entre l'espai públic i l'espai privat és en aquest sentit bàsica. Una ciutat sense espai públic –en el qual cadascú pot ser tal com és– no és ciutat, però una ciutat en què l'espai privat no estigui protegit i separat de l'espai públic, tampoc. Perquè el ciutadà és lliure. I la llibertat impedeix la imposició de submissions orgàniques i determinacions d'origen. Seguint Dipesh Chakrabarty, la idea d'arrels és incompatible amb la idea de ciutat. La ciutat és estatge (morada, *dwelling*): mai no estem en un lloc en què no hi hagi estat algú abans. Aquest és l'esperit de la ciutat.

Per això tot intent de simplificació mata la ciutat. I la forma més tradicional de simplificació és la parcel·lació en guetos, és a dir, la ruptura del vincle intercultural i intersocial. L'apartheid com a forma suprema del mal urbà. Si la creació de sentit és una força de la ciutat, les imposicions simbòliques sobren. La ciutat no ha estat creada per Déu, ni per la pàtria, ni per la natura –tampoc no hi pertany–; és patrimoni dels homes. I això s'ha d'expressar en una pluralitat simbòlica. Reduir i concentrar el simbolisme urbà, omplir la ciutat de fronteres interiors són dues formes de mal urbà.

Tot ens condueix a un punt: el ciutadà. La defensa de la singularitat de cadascú que té un nom: autonomia. La negació de l'autonomia dels individus és el fracàs de la ciutat. Una ciutat és una societat oberta feta de ciutadans autònoms lligats per un fil molt lleuger: la forma de la ciutat. I perquè aquest equilibri sigui possible, hi ha un requeriment imprescindible: el reconeixement. Reconèixer l'altre com un igual, en la seva diferència, i acceptar que el reconeixement ha de ser recíproc, per tant, que, quan el reconeixem, li estem reconeixent també el dret que ell té a reconèixer-nos a nosaltres. És la llei bàsica de les ciutats heterogènies actuals, principi d'una nova ciutadania. **M**

© Cristhian Maury

Propostes/respostes

Barcelona ¿per a qui? Barcelona ¿per a què?

Text **Xavier Roig** Empresari

Potser no s'hi han fixat mai, però hi ha un tipus de gent que sempre està estudiant idiomes. "He d'estudiar anglès!", diuen. Ningú no té valor per preguntar-los: "Escolta, vols estudiar anglès per dir què?". Si ja hi ha prou gent que en el seu propi idioma té poques coses a dir... Però la realitat és que són escasses les persones que es qüestionen la finalitat que persegueixen els seus actes. Hi ha qui s'ho passa bé bellugant-se, fent coses -el seu objectiu és precisament aquest. Però la majoria ens fixem objectius estúpids, sense sentit, i vivim enfeïnats i cofois. Tot això ho dic perquè, si la qüestió dels objectius habitualment ja s'acostuma a passar per alt, en el cas de Barcelona, com a col·lectiu, l'oremus s'ha perdut totalment. En realitat, què persegueix Barcelona?

Jo, ja em perdonaran, sóc dels que sempre han cregut que les Olimpíades de Barcelona eren del tot innecessàries -com que ja ho deia l'any 1990, no em considero pas un esnob. Però amb la perspectiva que dona el pas del temps he anat canviant d'opinió: crec que van ser perjudicials. I molt. Per organitzar-les es van adduir tres motius bàsics: (1) la necessitat de renovar la ciutat (infraestructures incloses), (2) l'interès d'un projecte comú que unís col·lectivament els barcelonins, i (3) la conveniència que Barcelona es donés a conèixer al món. Com que vull centrar-me en aquest darrer punt (les misterioses raons que impulsaven Barcelona a donar-se a conèixer), deixin-me despatxar els altres dos apartats de forma breu. Pel que fa a les infraestructures (rondes, trens, aeroport, etc.), avui, quinze anys després, tornem a ser on érem. Perquè la malaltia no era la manca d'infraestructures, no s'enganyin. El problema era, és, i continuarà sent-ho durant molts anys, el dèficit fiscal. Centrar la discussió en la manca d'infraestructures que pateix Barcelona equival a distreure's parlant de la febre que té el malalt sense voler reconèixer-li la malaltia. Amb un agreujant: les actuacions en infraestructures executades tot fent servir com a excusa les Olimpíades han retardat fins avui la discussió real, la veritable arrel dels problemes. Tothom va trobar lògica l'explicació dels polítics de l'època: "Barcelona sempre ha avançat a cop d'esdeveniment". És clar que hi havia una diferència. L'any 1929 (Exposició Universal), l'Estat controlava escassament el 10% del PIB espanyol. Eren èpoques en què calien excuses i complicitats per dur a terme grans actuacions públiques. L'any 1992, aquest control del PIB era del 45%. L'excusa, doncs, no valia. La responsabilitat de l'Estat era ineludible. L'any 1992, malgrat les inversions olímpiques, el dèficit fiscal de Catalunya va arribar al 7,5% del PIB.

Pel que fa a l'altre punt (unir els barcelonins en un projecte comú), tendixo a pensar que l'operació va ser interessant per unir els barcelonins amb polítics que volien capitalitzar una presència que les eleccions al Parlament de Catalunya no els ha donat mai. I, la veritat, si alguna cosa li sobra a Barcelona és xovi-

nisme i cofoisme. Són precisament aquests defectes els que estan provocant la seva decadència.

Ara bé, la pregunta que sempre m'ha intrigat, i que ningú no m'ha sabut respondre encara a dia d'avui, és per què dimonis Barcelona s'ha de donar a conèixer al món. I si, imaginem-ho, la resposta és que efectivament interessa que ho faci, ens trobem immediatament amb la pregunta següent: i com ho fem? En resum, si Barcelona havia de donar-se a conèixer al món (necessitat que encara està per demostrar), de quina forma ho havia de fer?

Explotar els encants de la ciutat

Com que en els darrers anys he anat coneixent la gent que governa el país, m'atreveixo a assegurar que darrere de la Barcelona postolímpica no hi ha hagut mai cap estratègia. Simplement es va descobrir una mamella que se'ns havia passat per alt. Als estrangers els agraden determinades coses de Barcelona. En conseqüència, alguns que hi han vist negoci s'han dedicat a explotar-les emprant la coneguda metodologia "qui dia passa, any empeny" i sota l'advocació de la dita que ens fa més feliços: "Afarta'm i digue'm moro!". L'experiència ha demostrat allò que molts ens temíem: l'explotació dels encants de Barcelona que tant agraden als estrangers ens porta cap a un turisme mancat de qualsevol classe i que, per més que la verbositat inflamada ho vulgui distreure, no es diferencia gaire d'aquell que cau enamorat de Lloret. Amb una diferència: l'atractiu que ha permès edificar aquesta mena de parc temàtic de Gaudí que ara tenim va ser fet pels nostres avis -el nostre valor afegit ha estat certament minúscul. La conxorxa i el bon posicionament de determinats empresaris turístics dins les estructures organitzatives públiques han fet de Barcelona una mena de Lloret a l'engròs. Per tant, la resposta a títol individual, per part d'uns quants, a la meua pregunta "I tot això, per a què?" és evident, ràpida i concisa: "Ho hem fet per fer-nos rics".

Com en tota operació on el que es perd és més gran del que es guanya, l'acte ha requerit grans dosis de maquillatge. Aquells interessats a explicar-nos les excel·lències del turisme massiu no poden fer altra cosa. Han sentit vostès mai a una prostituta divulgar les bondats de ser verge? Perquè la pregunta real, la que de veritat interessa, és la següent: és millor la Barcelona d'avui que la que teníem als vuitanta? Més específicament: viuen millor els barcelonins ara que no pas fa vint anys? Un matrimoni de jubilats de Gràcia, viu millor? Se sent com a casa, o se sent estranger dins el propi barri? L'accés a l'habitatge per als joves, ha millorat o ha empitjorat? Tot sembla indicar que la renda per càpita ponderada segons el nivell de vida no ha augmentat, més aviat al contrari. És a dir, el ciutadà no se n'ha beneficiat. Pel que fa als negocis en general, i ara que es parla tant de l'aeroport que voldríem

tenir, mirin, per exemple, les dades de Milà. El seu aeroport té 27 connexions amb Àsia, 16 amb Àfrica i 23 amb Amèrica. I té una població equivalent a la de Barcelona. Aspira Milà a ser una ciutat olímpica oberta al món? La veritat, hauríem pogut obrir Barcelona al món fent servir altres mètodes: les nostres arrels productives, la nostra tradició -al cap i a la fi, és la que va permetre construir els monuments amb què ara ens prostituïm. Milà mai no ha abandonat el rol que li correspon -ni ho pretén. Nosaltres sí. Milà és la capital de la Llombardia (la potència econòmica d'Itàlia). Barcelona, que ho era, ha baixat fins a arribar a ser la capital aigualida de la dotzena regió espanyola en renda per càpita disponible. No ho dubtin, són els efectes del camí escollit. S'ha passat d'una ciutat laboriosa a una ciutat lleugera. D'una ciutat industrial mediterrània a una ciutat festivo-tropical. Ens hauríem d'anar acostumant que els actes tenen conseqüències.

Si prefereixen discutir d'aspectes menys objectius, podem parlar d'altres facetes, com ara la pèrdua de personalitat que l'operació ha comportat, les incomoditats generades per bars de tapes a cada cantonada, la manca de categoria general, etc. La sensació global és que la tradició barcelonina s'ha torçat. I jo, als que han provocat tot aquest desgavell tan desagradable, no els ho perdono.

Tristament, ara hem passat unes eleccions i hem tornat a no estar a l'alçada d'una renovació que a altres països està començant a aparèixer. La nostra classe política no fa propostes que vagin més enllà que continuar fent de Barcelona una magrejada ciutat de províncies coneguda al món -com ho és Nàpols-, una ciutat que l'única cosa que ha après d'ençà de les Olimpíades és posar-se el dit al nas orgullosament perquè pensa que això fa important. Però ningú no respon a aquelles qüestions bàsiques que tothom dotat d'un mínim sentit de la responsabilitat que habiti en un indret i que aspira a modificar-lo s'hauria de plantejar: Barcelona, per a qui? Barcelona, per a què? **M**

Barcelona no és bona, o mi paseo solitario en primavera

A Fabián Estapé

*Este despedazado anfiteatro
impío honor de los dioses, cuya afrenta
publica el amarillo jaramago,
ya reducido a trágico teatro,
¡oh fábula del tiempo! representa
cuánta fue su grandeza y es su estrago*

Rodrigo Caro

En los meses de aquella primavera
pasaron por aquí seguramente
más de una vez.
Entonces, los dos eran muy jóvenes
y tenían el Chrysler amarillo y negro.
Los imagino al mediodía, por la avenida de los tilos,
la capota del coche salpicada de sol,
o quizá en Miramar, llegando a los jardines,
mientras que sobre el fondo del puerto y la ciudad
se mecen las sombrillas del restaurante al aire libre,
y las conversaciones, y la música,
fundándose al rumor de los neumáticos
sobre la grava del paseo.

Sólo por un instante
se destacan los dos a pleno sol
con los trajes que he visto en las fotografías:
él examina un coche muchísimo más caro
-un Duesenberg sport con doble parabrisas,
bello como una máquina de guerra-
y ella se vuelve a mí, quizá esperándome,
y el vaivén de las rosas de la pérgola
parpadea en la sombra
de sus pacientes ojos de embarazada.
Era en el año de la Exposición.

Así yo estuve aquí
dentro del vientre de mi madre,
y es verdad que algo oscuro, que algo anterior me trae
por estos sitios destartalados.
Más aún que los árboles y la naturaleza
o que el susurro del agua corriente
furtiva, reflejándose en la hojas
-y eso que ya a mis años

se empieza a agradecer la primavera-,
yo busco en mis paseos los tristes edificios
las estatuas manchadas con lápiz de labios,
los rincones del parque pasados de moda
en donde, por la noche, se hacen el amor...
Y a la nostalgia de una edad feliz
y de dinero fácil, tal como la contaban,
se mezcla un sentimiento bien distinto
que aprendí de mayor,
este resentimiento
contra la clase en que nací,
y que se complace también al ver mordida,
ensuciada la feria de sus vanidades
por el tiempo y las manos del resto de los
hombres.

Oh mundo de mi infancia, cuya mitología
se asocia -bien lo veo-
con el capitalismo de empresa familiar!
Era ya un poco tarde
incluso en Cataluña, pero la pax burguesa
reinaba en los hogares y en las fábricas,
sobre todo en las fábricas -Rusia estaba muy lejos
y muy lejos Detroit.

Algo de aquel momento queda en estos palacios
y en estas perspectivas desiertas bajo el sol,
cuyo destino ya nadie recuerda.
Todo fue una ilusión, envejecida
como la maquinaria de sus fábricas,
o como la casa en Sitges, o en Caldetas,
heredada también por el hijo mayor.

Sólo montaña arriba, cerca ya del castillo,
de sus fosos quemados por los fusilamientos,
dan señales de vida los murcianos.
Y yo subo despacio por las escalinatas
sintiéndome observado, tropezando en las piedras
en donde las higueras agarran sus raíces
mientras oigo a estos chavos nacidos en el Sur
hablarse en catalán, y pienso, a un mismo tiempo,
en mi pasado y en su porvenir.

Sean ellos sin más preparación
que su instinto de vida
más fuertes al final que el patrón que les paga
y que el salta-taulells que les desprecia:
que la ciudad les pertenezca un día.
Como les pertenece esta montaña,
este despedazado anfiteatro
de las nostalgias de una burguesía.

Jaime Gil de Biedma

En trànsit

John Gray

Entrevista **Sergi Doria**

“Quan la utopia
ocupa el poder,
provoca una catàstrofe”

Si hagués de recomanar uns autors de capçalera, John Gray optaria per Chamfort, Benjamin Constant, John Stuart Mill i Hobbes. Gray, que va seguir la nova dreta que sostenia la revolució conservadora de Thatcher, avui dia és un crític acerb del neoliberalisme. Ho demostra la dotzena d'assajos (editats a Espanya per Paidós) que han consolidat un pensament que supera esquematismes.

Si a *Falso amanecer* denunciava els entabanaments del capitalisme global quan hi donaven suport un Tony Blair i un Bill Clinton en la cresta de l'onada, amb *Perros de paja* John Gray –professor de Pensament Europeu a la London School of Economics– tornava a aigualir la festa: qüestionava el protagonisme d'una humanitat avalada per la Il·lustració en el seu domini de la natura.

Després dels atemptats de l'11-S, Gray va dissecar a *Al-Qaeda y lo que significa ser moderno* (2003) els diversos intents de reorganitzar la humanitat. Una modernitat amb llicència per matar: del jacobinisme al positivisme comtià; dels genocidis bolxevic i nazi a les utopies globalitzadores i els “màrtirs” de Bin Laden. Gray adverteix que, lluny de la salmòdia medieval i la seva fraseologia anti-Occident, l'islam radical és modern i es recolza en la tecnologia: “Igual que els marxistes i els neoliberals, els islamistes radicals consideren la història com el preludi d'un món nou [...]”

Fustigador dels mites, al seu llibre més recent, *Contra el progreso y otras ilusiones*, llança una nova andanada contra la fe en la ciència com a alliberadora del gènere humà. L'humanisme liberal li sembla “una versió laica d'un mite cristià”. Escoltar Gray provoca un desassossec que

es percep al final de les seves conferències: justament quan arriba el torn de preguntes i ha punxat els últims flotadors que quedaven a un auditori que assisteix a l'enfonsament de les darreres certeses.

El seu pessimisme deixa alguna esclatxa per a l'humor britànic. Encara que ni la societat del coneixement ni Internet ens faran lliures, l'autor de *Falso amanecer* reconeix que ja no hi ha mal de queixal: “Un no pot ser un relativista radical amb el mal de queixal...”. Remata la ironia amb un proverbi polonès dels anys vuitanta: “No posis massa esperança en la fi del món”.

La seva biografia com a pensador il·lustra el trànsit del pensament liberal thatcherià a una crítica severa del capitalisme global. Com es concreta aquest procés?

Va ser un moment en què Gran Bretanya passava per certes dificultats econòmiques i el món estava dividit en dos blocs. La meua oposició al comunisme va constituir l'element fonamental per donar suport a la política de Margaret Thatcher. Les meves crítiques van començar entre 1987 i 1988 i es van confirmar l'any 1989, amb la caiguda del Mur de Berlín. Em continuava oposant al marxisme i al comunisme, però també m'oposava al neoliberalisme. Recordo que l'agost de 1989 Francis Fukuyama va publicar el seu cèlebre article *The end of history* a *National Interest*; doncs bé, al mes d'octubre d'aquell mateix any li vaig replicar des de les pàgines de *National Review* amb un altre article que va acabar esdevenint un assaig sobre el postliberalisme.

I què hi deia?

Que estàvem retrocedint a una fase que era històrica en sentit clàssic, i no cap endavant, a l'era buida i posthistòrica que projectava Fukuyama. Que la nostra és una època en què la ideologia política, tant la liberal com la marxista, tenen una influència cada vegada menor sobre els fets, mentre que unes forces més antigues i més primitives, de tipus nacionalista i religiós, fonamentalista i, aviat, potser maltusianes, s'enfronten entre elles... Que, si la Unió Soviètica es desintegrava, aquesta catàstrofe benèfica no inauguraria una nova era d'harmonia posthistòrica, sinó un retorn al clàssic terreny de la història, un terreny de rivalitats entre les grans potències, diplomàcies secretes, reivindicacions i guerres irredemptistes.

Estem parlant de liberalisme, un concepte polisèmic... Com és el seu retrat robot d'un liberal del segle XXI?

El concepte de liberalisme permet, en efecte, moltes lectures, però del que estic segur és que ser liberal no suposa donar curs a un capitalisme que no coneix límits. Podríem dir que John Stuart Mill, un dels pensadors que més admiro, era un socialista liberal i, a finals del segle XX, aquesta posició resultava anacrònica. Alguns significats del liberalisme continuen vigents; per exemple, la tolerància. Spinoza o Hobbes són filòsofs liberals. Escrivien en èpoques de guerres civils i conflictes de religió, com passa avui dia. La idea de tolerància és avui més necessària que mai...

Als seus assajos assenyalava la necessitat de tornar a Hobbes, l'autor de *Leviathan*, el de l'*Homo homini lupus*...

Hobbes era un home de pau; creia que totes les activitats humanes s'havien de regir per la pau. El seu pensament és diametralment oposat al neoliberalisme. I ara la seva rellevància ha crescut perquè, a diferència del que postulen la majoria de liberals, advertia que l'anarquia amenaça la llibertat tant o més que la tirania. A l'Iraq es va enderrocar un tirà, però no s'ha aconseguit instaurar-hi un sistema democràtic, sinó una barrejadissa d'anarquia i teocràcia. Actualment, a l'Iraq, si ets cristià, jueu, dona, homosexual o simplement agnòstic, pateixes més persecució que en l'època de Saddam Hussein. El caos, unit al fonamentalisme religiós, produeix un còctel terrible que els liberals encara no han aconseguit assumir. Fa quatre anys, en vigílies de la invasió, ja vaig advertir que l'Estat iraquí, una estructura desarranjada i improvisada a corre-cuita al seu moment pels funcionaris britànics, es fracturaria i es fragmentaria al més pur estil iugoslau o, fins i tot, txetxè.

Però... elogiar Hobbes, no consolida més l'Estat, en detriment de l'individu?

El monopoli de la violència de l'Estat resulta menys nociu que el caos, no ho dubti. I Hobbes no consagra l'Estat, el concep com a instrument per a la pau. El principal problema d'ara mateix és la proliferació d'armes nuclears, sense cap control dels Estats. Iran o Síria són perillosos, però el perill és encara més gran si aquestes armes cauen en mans de grups terroristes... Sense seguretat no es pot ser lliure.

Al seu llibre sobre Al-Qaeda apunta que l'islam radical "és similar al feixisme pel fet de ser inequívocament modern"...

Bin Laden i els seus seguidors tenen una visió del món molt moderna. Són fonamentalistes sunnites que, sobre el paper, volen retornar als orígens de l'islam, però que estan influïts pel leninisme i l'anarquisme. Vénen d'aquests moviments i utilitzen conceptes que no apareixen a l'Alcorà: parlen d'una societat sense govern, per exemple. La seva mentalitat té alguna cosa a veure amb els jacobins: creuen que el món s'ha de purificar amb una violència espectacular...

Com el Comitè de Salut Pública de Robespierre i Marat...

Jacobinisme, comunisme, anarquisme i feixisme són moviments tan foscos com netament moderns i antiliberals. Al-Qaeda no es pot reduir

a la denominació d'islamofascisme. Les cambres de gas i els gulags són productes moderns. Només en els temps moderns s'ha arribat a considerar l'assassinat en massa com a mitjà de perfeccionament de la humanitat. Per tant, no hi ha pitjor tòpic que presentar Al-Qaeda com un retrocés als temps medievals.

Parlant de tòpics, al seu assaig *Perros de paja* denuncia l'ús i l'abús de la paraula "humanitat".

Podem parlar d'"humanitat", sens dubte. Ningú no pot negar que hi ha valors universals com la tolerància i mals universals com el genocidi o la deportació... Però és perillós utilitzar la humanitat com un símbol de projectes concrets o particulars, per la senzilla raó que els éssers humans són molt diversos: llengües, religions, formes de vida...

Això ens portaria a pensar que no hi ha una forma de govern assumible universalment, que la democràcia pot interpretar-se de moltes maneres... Seria una forma de rellegir *L'esprit des lois*, de Montesquieu. El bolivarisme d'Hugo Chávez o l'indigenisme d'Evo Morales són una versió original de la democràcia popular o simples derivats del castrisme?

Són governs universalment dolents, però això no vol dir que no hi hagi altres formes vàlides i que ens hàgim de limitar a instaurar un sol model. Estendre la democràcia per tot el món sempre dona la primacia als més poderosos de cada societat. N'hi poso un altre exemple: els governs de l'Iran i l'Iraq són una plasmació de la idea de democràcia que propagava Rousseau, un filòsof antiliberal. Cal dir que Rousseau era un escriptor brillant, com demostra a les seves *Confessions*, però en el pla polític estava com una cabra i les seves idees han inspirat els totalitarismes, tant d'esquerra com de dreta. Tornant a la seva pregunta, des dels anys noranta, amb el cas algerià, s'havia d'haver previst que en molts països sorgirien democràcies antiliberals. Un altre exemple és Rússia: el règim de Putin és perillós i, no obstant això, és popular i està més legitimat a les urnes que el de Ieltsin.

I la Xina, que manté la parafernàlia comunista i reconeix el dret a la propietat privada...

L'opinió occidental oscil·la entre dues concepcions absurdes: l'una és que, quan la Xina sigui més rica, adoptarà un format plenament occidental que molts polítics europeus i nord-americans jutgen inevitable. L'altra és que, quan això no passa, els analistes occidentals s'espanten i llavors emeten opinions racistes i hostils cap a un país que no serà mai com pretén Occident. El règim xinès no és benèvol: persegueix la religió, promou una política genocida cap als agricultors i manté molts defectes del comunisme. Però internament està legitimat, com Putin a Rússia, més que quan governava Mao. Des de fa vint anys, quan faig aquesta afirmació, els meus interlocutors em continuen responnent que Rússia i la Xina acabaran sent democràcies occidentals. Ho diuen com un dogma de fe, entre la fantasia i la histèria.

El seu llibre més recent es titula *Contra el progreso y otras ilusiones*. Afirma que la fe en el progrés és una superstició...

És una afirmació de qui s'ha distanciat igual del marxisme i dels verds perquè són dues solucions utòpiques: l'utopisme està molt arrelat en el pensament contemporani. En els segles XIX i XX es vinculava a l'esquerra, els anarquistes, comunistes i sindicalistes que pretenien superar i transcendir les societats existents. Però al final del segle XX, l'impuls utòpic ha passat de l'esquerra a la dreta. La utopia se situa als Estats Units i la postulen els neoconservadors amb un to de moviment utòpic radical, potser l'última revolució utòpica. Algú pot pensar que l'utopisme és positiu, que sense una visió utòpica la nostra concepció del món s'empobriria... Jo mantinc tot el contrari: quan la utopia assumeix el poder estatal, acaba provocant una catàstrofe. Torno a reiterar l'exemple de l'Iraq: a més de ser un projecte geopolític i econòmic, la

“El concepte de liberalisme permet, en efecte, moltes lectures, però del que estic segur és que ser liberal no suposa donar curs a un capitalisme que no coneix límits”.

invasió de l'Iraq propugnava un projecte utòpic, destruir una societat i substituir-la per una altra de nou encuny. Han passat quatre anys i s'ha confirmat la catàstrofe i la violència infinita.

Qüestiona la ciència i la tecnologia. L'acusaran d'antimodern...

La ciència i la tecnologia suposen avanços acumulatius que no poso en dubte. No coincideixo amb els postmoderns quan presenten la ciència com un sistema de creences; és un fet que l'augment de l'esperança de vida i el creixement de la població es deuen al progrés científic i sanitari. El que dic és que en la ciència política la paraula “progrés” és un mite, una il·lusió. Accepto que hi ha valors universals, que la pau és preferible a la guerra i la prosperitat millor que la pobresa, però m'identifico amb el pensament premodern que demostra que la història és cíclica i que els béns i drets que hem aconseguit s'acaben perdent... No hi ha cap dret que no pugui perdre's.

Són els “enganys del capitalisme global” que enumera al seu llibre *Falso amanecer*?

L'esclavitud havia estat abolida a mitjan segle XIX, però en el segle XX va ressorgir a l'Alemanya nazi, la Unió Soviètica i la Xina. I ara, en l'era de la globalització, ressorgeix el tràfic d'éssers humans. Un altre exemple és la tortura. La campanya contra la tortura neix en la Il·lustració i culmina en els drets de l'home. Doncs bé, en els últims tres o quatre anys la tortura ha reaparegut. Al febrer de 2003 vaig publicar un article a l'estil de Jonathan Swift, *Una proposta modesta entorn de la tortura*. La tortura s'ha convertit en una arma en la batalla global contra el terrorisme que justifiquen molts liberals. La prohibició de la tortura és una exigència de la civilització i un avanç fonamental en el pensament moral. I jo crec que la creença en el progrés ens anestesia i els mals antics retornen fins a reparèixer com a situacions normals: quan algú minimitza que en un interrogatori se submergeixi el cap del detingut en una galleda d'aigua hem de preocupar-nos per la salut de les nostres democràcies. I torno a Stuart Mill: l'autèntic progrés, a més d'aportar riquesa, ha de ser ètic i polític.

Una altra de les seves afirmacions, diguem-ne, subversives és que el saber no ens fa lliures...

És un pensament tan remot com el Gènesi i parteix del fet que el coneixement humà és ambigu per essència. Una vegada hem menjat de l'arbre del Bé i del Mal, ja no podem tornar enrere. Si em diu que la genètica ens permet curar malalties, li respondré que en el segle XXI la biotecnologia servirà, una vegada més, per al perfeccionament d'armes, per mantenir guerres entre Estats o provocar el terror. El món conté prop de dos-cents Estats sobirans, molts d'ells ensorrats o seriosament corroïts pel crim i la corrupció... Els usos militars de la biotecnologia podrien plantejar una amenaça comparable a la de la guerra nuclear. I passa el mateix amb l'enginyeria genètica. Si s'intenta redissenyar els éssers humans, no serà sobre la base d'un consens internacional il·lustrat, sinó de manera capritxosa i irregular, com a resultat de la competència i el conflicte entre Estats, corporacions empresarials i xarxes criminals.

També la seva crítica a l'ecologisme és políticament incorrecta...

S'emmarca en una visió més àmplia. Estableixo tres concepcions de la tecnologia. La primera és la clàssica il·lustrada: la tecnologia com a

aportació emancipatòria ja li he dit que la rebutjo per la seva ambivalència. La segona és el “tecnoprimitivisme” dels ecologistes. Els verds arremeten contra la tecnologia, que consideren una trampa mediam-biental. Consideren que cal distanciar-se de la industrialització i promoure les economies locals, en la tradició de Tolstoi i Gandhi, l'elogi de la vida senzilla. Dissenyen parcs eòlics i parlen d'economia sostenible, però 9.000 milions d'habitants no sobreviuran amb parcs eòlics i agricultura ecològica orgànica. Hem d'aprofitar tot el nostre arsenal tecnològic i no podem desfer-nos tan fàcilment dels combustibles fòssils ni de l'energia nuclear. I aquesta seria la tercera interpretació de la tecnologia: promoure l'alta tecnologia per reduir l'impacte sobre la terra i no precisament tornant enrere; l'agricultura ha estat tan destructora com la industrialització, com es pot apreciar a l'Amazònia. El retorn a la vida agrícola és la recepta per a un desastre encara pitjor.

I el canvi climàtic i els biocombustibles...

El canvi climàtic és irreversible, encara que molts polítics no s'atreveixin a confessar-ho. Si no podem aturar-lo, hem de pensar com evitem les inundacions. Creure que l'acció humana pot posar remei a un procés físic que no es dona de forma regular sinó a grans salts, em sembla una mostra d'antropocentrisme presumptuós. Quant als biocombustibles... Convertiríem el que queda dels boscos en camps. Milers i milers d'hectàrees de canya de sucre, com suggereixen al Brasil i als Estats Units... D'aquesta manera, l'únic que propiciarem és un immens desert verd. No hem de tenir por de l'energia nuclear i abolir l'agricultura tradicional. No reinventem l'agricultor, si us plau! L'alta tecnologia pot subministrar-nos aliments artificials en el futur!

Fa setanta anys, un compatriota seu, Eric Blair, més conegut com George Orwell, lluitava a la guerra civil espanyola. A hores d'ara, es promou una llei de memòria històrica que està produint certa crispació en una democràcia de només trenta anys...

No crec que la memòria històrica perjudiqui la democràcia, perquè està consolidada. La reacció de la ciutadania espanyola a les atrocitats d'Al-Qaeda a l'estació d'Atocha va ser molt madura, potser la més madura del món.

I com veu la ciutat de Barcelona?

Hi he estat diverses vegades en els darrers cinc anys. La planificació de les ciutats industrials demostra que la vida urbana pot ser elegant i reconfortant. Les ciutats són formes molt vàlides d'ecologia humana, que no han de convertir-se en megalòpolis.

OBSERVATORI

Ferran Mascarell

Projecte de modernitat, producte cultural

Per dir-ho ras i curt: la cultura és tot allò que els éssers humans fan de si mateixos i del seu món, i que pensen i que diuen, i que construeixen. La cultura és tot allò que és humà. Té a veure, per tant, en com vivim, com convivim amb els altres, què pensem de nosaltres mateixos, què pensem dels altres, quins valors triem per fer créixer la riquesa, com gestionem la nostra creativitat o la nostra llibertat. La cultura es desplega, doncs, en diverses dimensions: la simbòlica i identitària, l'expressiva i creativa, l'econòmica i de progrés (producció de riquesa), la constituent i comunitària (la política).

Malauradament, encara no hem après a apreciar totes aquestes dimensions com a part del tot cultural on vivim instal·lats els éssers humans. Als humans ens passa amb la cultura el mateix que als peixos amb l'aigua. Així ho va escriure Marshal McLuhan (1911-1980): "Si poguéssim preguntar a un peix on viu, possiblement no tindria la pensada de mencionar la resposta més òbvia: en l'aigua". Als humans ens passa el mateix amb la cultura. Si preguntem a un ésser humà on viu, gairebé mai no dóna la resposta més òbvia: en un oceà de coneixements i de valors, d'idees i de fets.

I dels fets humans n'hi ha un de particularment significatiu: les ciutats. Una ciutat és abans que cap altra cosa un producte cultural. Comparteix absolutament la forma com ho va escriure Claude Levi-Straus: "No és de manera metafòrica que tenim el dret de comparar una ciutat amb una simfonia o un poema: són objectes de la mateixa naturalesa. La ciutat se situa en la confluència de la naturalesa i l'artifici. És a la vegada objecte de natura i subjecte de cultura: individual i grupal, viscuda i somiada: humana per excel·lència". Les ciutats neixen del pensament, de la capacitat d'imaginar-les, de somiar-les, de construir-les, de deconstruir-les, de viure-les.

Així és com hem d'aprendre a mirar les ciutats -la nostra ciutat-: com un dels fets culturals més significatius que els humans hem materialitzat. És aleshores quan la ciutat agafa sentit i pren sentit la ciutat que tenim, el capital cultural que hem rebut, les nostres opcions de futur i els nostres somnis col·lectius. És així com hem d'aprendre a mirar Barcelona: com un espai urbà que ha acumulat el pòsit cultural de molta gent, com un espai pensable, dominable, transformable.

El capital cultural de la Barcelona d'avui està teixit amb un fil imperceptible però real on es troben les opcions culturals dels vells habitants laietans, de la vella ciutat romana, visigòtica, àrab, medieval i moderna. D'aquella ciutat que va ser cabdal en la forja de Catalunya, que va inventar la democràcia municipal, que va crear un imperi mediterrani, que va ser burgesa i proletària, revolucionària i conservadora, sotmesa i derrotada, monàrquica i republicana, però sempre reinventada per part d'aquells que hi han nascut i viscut.

Els últims 150 anys d'aquesta llarga història han estat particularment intensos en dinamisme cultural. Barcelona es va

convertir en la fàbrica d'Espanya; va saber posar en marxa el primer ferrocarril espanyol que l'enllaçava amb Mataró; amb el crit castellanitzat de "abajo las murallas" va rompre el seu encotillament medieval i va fer aparèixer el modern eixample dissenyat per Ildefons Cerdà; i va inventar l'Exposició Universal de 1888, encara avui viva en l'Arc del Triomf i la Ciutadella. Als seus carrers van prendre cos el Modernisme i el Noucentisme. El seu Ajuntament es va dotar, l'any 1908, d'un primer pressupost de cultura que clamava per polítiques més decidides i pròpies d'aquell temps. El 1929 la ciutat va promoure una nova Exposició Internacional que va urbanitzar Montjuïc i deixar molts dels equipaments culturals que encara avui usem amb plenitud.

És aquesta llarga història la que certifica la particular llista de paradoxes que han fet de Barcelona una ciutat particular. És una de les poques ciutats europees que han passat de ciutat romana a metròpoli sense grans discontinuïtats, va esdevenir capital mediterrània sense un gran port natural, es va constituir com a urbs frontissa entre la Catalunya vella i la Catalunya nova, va ser capaç de fer-se ciutat catalitzadora d'una nació, va ser ciutat industrial sense matèries primeres a l'entorn, va esdevenir capital sense tenir un estat que li fes costat, s'ha fet ciutat de cultura per agregació contínua de noves realitats culturals sense renunciar a la tradició sempre renovada i sintetitzada per cadascuna de les generacions anteriors. Ha sabut mantenir una llengua pròpia sense renunciar a l'altra llengua de molts dels seus fills. Ha sabut forjar una notable cultura democràtica, com ho posa de manifest l'arrelament dels moviments culturals més destacats que s'hi han forjat: el Noucentisme, i l'imperatiu democràtic que va guiar la dinàmica cultural des del franquisme i l'anomenada transició a la democràcia dels vuitanta i noranta.

En definitiva, la cultura és el corrent de fons profund "que ha permès a la ciutat existir i desplegar una formidable capacitat per construir i materialitzar somnis, quimeres, panacees i escamoteigs", com ha escrit Jorge Luis Marzó.

És el fet d'haver desplegat la ciutat com un gran projecte cultural allò que permet explicar de veritat el que va succeir entre 1979 i el darrer tombant del segle. Els ciutadans i ciutadanes que hi vivien van decidir posar tota la seva energia en un projecte cultural de transformació. Això és el que van ser essencialment els Jocs Olímpics del 1992: un gran projecte cultural compartit de transformació.

Un projecte cultural compartit que va materialitzar la darregra gran paradoxa que la ciutat ha estat capaç de construir: Barcelona va ser capaç de bastir un gran projecte cultural de modernitat justament quan la modernitat començava a ser qüestionada. Barcelona es va fer moderna quan el discurs postmodern es feia hegemònic. Quan el discurs cultural deia que no podien existir discursos, quan el relat cultural deia que no hi podia haver relats, Barcelona va construir un discurs i un relat de modernitat. És això el que el món ha reconegut i ha fet parlar del model Barcelona. És això el que ha fet posar la mirada de moltes altres ciutats a la ciutat de Barcelona.

La clau de l'èxit de la ciutat, que va des de l'època de l'Ajuntament democràtic del 1979 fins al Fòrum de les

Cultures, va ser haver sabut desplegar un immens procés cultural que va sintetitzar en un tot les propostes sorgides de la ciutat compacta dels arquitectes, de la ciutat del coneixement dels economistes, de la ciutat participada dels moviments socials, de la ciutat del benestar dels sociòlegs i de la ciutat de la saviesa dels culturalistes.

És en aquest desplegament que agafa sentit l'èxit del model Barcelona i de les polítiques estrictament culturals, com ara: el desplegament dels centres cívics; l'ocupació festiva del carrer; les escultures a l'aire lliure; la renovació museística; l'Olimpiada Cultural; la implantació d'una nova generació d'equipaments públics; el renovat suport a la creativitat, als emprenedors culturals i a l'associacionisme cultural; la modernització bibliotecària; el suport a les noves empreses creatives; els anys temàtics; la implantació de la nova generació de centres d'art i la posada en marxa de projectes col·lectius il·luminats en el marc del Pla Estratègic de Cultura de la ciutat.

Són només exemples. Tot respon a una mateixa lògica. L'arquitecte Joan Busquets ho va descriure així: "Els canvis experimentats a Barcelona en els darrers 25 anys no s'expliquen només pels dissenys aportats per un o dos individus, ni amb la voluntat singular i personal, sinó amb una tendència o exigència col·lectiva més àmplia que implica la iniciativa pública municipal, la dels seus quadres, però també dels arquitectes, grups de veïns, operadors privats, etc., que han definit clarament una consciència de canvi respecte de les condicions precedents i que ha estat la base de la seva pròpia concepció". És així com s'ha configurat una ruptura i una forta modernització de la ciutat i els seus espais, però també de la base econòmica, de l'ambició col·lectiva i de l'orgull cívic i de l'afirmació identitària.

La ciutat és un projecte cultural i es desplega, per tant, amb les mateixes dimensions que el fet cultural mateix; una ciutat és un projecte d'identitat, de creativitat, de progrés i de comunitat o de civilitat compartida.

Miguel Delibes va escriure que un poble el feien els seus homes i dones i la seva història. I les ciutats, encara més. Les ciutats són un repte de coneixements i de valors; les ciutats són un repte de cultura.

Ara Barcelona té un gran repte cultural davant seu. Ha sabut transitar del color gos com fugí dels anys setanta que tan bé va copsar Robert Hughes al blau cromàtic de la sardina com afirmen els crítics del Foment de les Arts Decoratives. Ara cal donar substància a aquest renovat i brillant color. I la substància s'obté de pensar-la com una globalitat de cultura, és a dir, intel·ligència compartida per transitar cap a un espai urbà que serà comunitari, transcultural, analògic, creatiu, expressiu, connectat, participat, sense límits, nodal de fluxos i necessàriament més democràtic.

Barcelona ho farà, això. Ho ha fet sempre. Forma part de la manera de ser de la ciutat: "El temps s'ha cuidat de demostrar aquella manera de donar la volta a les intencions [...] del nostre destí, tan característica d'una forma de ser barcelonina que es posa el vestit de la rauxa quan en té ben bé prou dels hàbits del seny." Rosa Regàs dixit.

OBS ZONA D'OBRES

Manuel Delgado *Sociedades movedizas*

**Anagrama,
Barcelona 2007,
278 pàgines**

Sociedades movedizas aplega diversos textos que Manuel Delgado ja havia presentat en altres ocasions, amb mínims retocs per relacionar-los entre si, acompanyats d'una introducció i un epíleg també confeccionats amb paràgrafs de treballs anteriors. No creieu pas que el meu esperit inquisidor ha descobert aquest *patchwork* textual: el mateix Delgado ho revela, sense embuts, a la introducció, i respecte d'això addueix que "aquest llibre no és una simple compilació de textos (...) va ser concebut des del principi com a esbossos avançats del que després seria aquesta obra". D'això se'n diu previsió i clarividència.

Sociedades movedizas inicia la seva primera part sobre "textures urbanes" amb un capítol en què s'estableix la diferència entre el dins (privacitat) i el fora (espai públic). D'aquests dos àmbits, definits segons els arguments d'autors ben coneguts (Simmel, Sennett, Remy, Mafesoli, Le Bon...), Delgado advoca pel fora, i amb aquest fi fa una apologia de la fertilitat plural del carrer, perquè s'hi combina el que és funcional i el que és simbòlic; constitueix un prosceni de pràctiques socials, emocions (des de la sorpresa fins a l'estupor) i codis de conducta; estableix un territori de fluxos d'individus ambulants; conforma una xarxa viària que permet la trobada, la comunicació i l'anonimat; serveix com a àgora política d'adhesions i rebutjos, de

sociabilitat i conflictes; celebra allò que es viu i es percep en contra de la tirada dels poders institucionals i econòmics, que intenten convertir la via pública en un espai reglamentat, vigilat i productiu. El segon apartat se centra en les categories de no-ciutat (símil de la noció de no-llocs que inicialment va apuntar Certeau i que van popularitzar Augé i Duvignaud), la mirada, el transeünt i el vagareig nòmada. La no-ciutat, segons Delgado, és "l'espai absolut de i per al discurs i l'acció socials"; un "espai viu i viscut en el qual no viu ningú" (Déu n'hi do, aquest oxímoron!).

Els capítols tercer i quart (conferències impartides a Colòmbia, a la Universitat Nacional de Medellín el 2001, i a la Universitat Catòlica Popular de Ripalda el 2006) se suposava que havien de contenir aquest esbós d'antropologia del carrer que Delgado anunciava; tanmateix, per més que s'hi afegeix alguna pinzellada sobre el carrer, a penes aporten cap novetat respecte del que es prometia. Certament, s'hi citen Radcliffe-Brow o Malinowski i es recorre a nocions d'antropologia cultural ja tractades per Joseph, Goffman o Mondana. No hi trobarem, però, cap esbós de mètode, categories, valors o instruments precisos que mesurin i avaluin el que passa al carrer, ni cap treball de camp de l'autor sobre aquesta qüestió. Això, però, no és obstacle perquè Delgado proposi un peculiar tipus d'antropologia que denomina naturalista, qualitativament millor que l'antropologia predominant, que aprèn el "reflex fisiològic dels fets i els seus actors" i que "no aspira a provar res; mostra, però no demostra; descriu, però no prescriu; tracta -sabent que no pot; de manera desesperant per això- de veure el que succeeix i relatar-ho després". Si aquesta audaç proposta ens deixa perplexos, què hem de dir de les recomanacions de Delgado a paràgrafs posteriors:

"L'etnologia ha de preocupar-se per ser exacta, completa, ha de tenir el sentit dels fets i les seves relacions mútues, així com el de les proposicions i connexions". Aquesta conciliació final dels contraris, després de fer l'apologia d'una de les opcions, és una constant en tot el

discurs de Delgado. Així, doncs, elogia la subjectivitat radical recolzant-se en Deleuze i després preconitza la racionalitat explicativa de Dilthey; posa d'exemple la minuciositat de Maus per captar la totalitat de l'espai antropològic investigat i, a continuació, assenyalava que "la incertesa i la inestabilitat de qualsevol societat" la determinen en gran manera. I el cas és que sembla que coneix les nefastes conseqüències epistemològiques d'aquesta manera de procedir tan incongruent, perquè en un dels paràgrafs diu: "Aquesta dissolució de l'antropologia en la retòrica hermenèutica i l'hegemonia del fet discursiu -representar representacions- ha implicat en gran manera un desmantellament del pla amb què l'antropologia va néixer".

La segona part del llibre es dedica a "conflicte i exclusió en contextos urbans". El primer capítol tracta dels rituals del fet de deambular, del pas del moviment (dispersió individual) a la mobilització (fusió col·lectiva); expressivitat i simbolisme dels fluxos ambulants i de la festa i la revolta (quina ocasió perduda per elucidar els diversos conflictes actuals o revisar antigues estratègies de lluites socials!). El capítol següent versa sobre el dret a la indiférença i l'anonimat, les lectures sociolinguístiques del carrer i els processos de comunicació i interacció. El penúltim capítol el dedica a la diversitat, la diferència i la desigualtat; els equivocs inherents a la tolerància i els discursos suposadament antiracistes (especialment d'una determinada esquerra), però que, a la fi, contribuïran a subsumir els immigrants en un tipus de dominació que els identifica, controla, margina i exclou. El llibre finalitza amb un capítol sobre la dona al carrer ("factor diluït, punt cec en els registres empírics i l'elaboració teòrica"), on, després d'un llarg i anacrònic repàs dels greuges que la dona ha patit a través dels temps, es diu que, tot i que ha guanyat en "visibilitat", continua estant discriminada, sobretot pel que fa al dret a l'anonimat.

En aquesta segona part, malgrat el talent de Delgado per titular suggeridorament els capítols i apartats, no hi trobarem tampoc res de nou a nivell teòric

"Delgado inicia la seva primera part sobre "textures urbanes" on estableix la diferència entre el dins (privacitat) i el fora (espai públic)".

o antropològic. Delgado desplega la seva fàcil i abundant prosa, empra un to predicatiu i fins i tot comminatori, però les idees són d'altres (Tcherkézoff, Gumperz, Ketzner, Sansot, Aramburu, Goffman...). Pel que fa a l'estructura del llibre, presenta deficiències remarcables. Tant l'origen i el destí dels textos com el seu format de *patchwork* propicien que es privilegiï la frase i el paràgraf en comptes d'un discurs continuat. Això implica que es comenci parlant d'una cosa, es divagui en altres i es conclougui d'una manera evanescent. Aquesta discontinuïtat textual i lògica provoca contradiccions i incoherències, afavoreix la proclivitat de Delgado a les filigranes retòriques (atribuir al carrer "esclats glàucics"! i fins i tot, promou definicions poca-soltes de tan evidents, com ara: "La ciutat és un lloc, una gran parcel·la en què s'aixeca una quantitat considerable de construccions"; o bé: "Als individus i les agrupacions humanes que podem contemplar desplegant la seva activitat formiguejant als espais exteriors i accessibles de qualsevol ciutat solem anomenar-los gent."

Per concloure, vull dir que estic totalment d'acord amb la crítica de Delgado a "aquesta etnologia postmoderna policroma, aquesta mena de fantasia objectiva narcisista que pretén -i aconseguix- dissoldre l'antropologia en pura literatura ficcional". Amb un matis: no és aquesta la qualificació més precisa que es mereix *Sociedades movedizas*?

Alberto Hernando

La gran rutina Valentí Puig

Edicions 62
Barcelona, 2006
190 pàgines

Les campanetes del jurat del Premi Sant Joan Caixa Sabadell de 2006 (Gimferrer, Alan Yates, Villatoro o Dolors Oller) no sonen en aquesta novel·la; gairebé ni ressonen. No és culpa exactament del narrador; si de cas ho és del novel·lista, si entenem que el novel·lista és Valentí Puig i el narrador el personatge que sempre cal inventar per narrar una història, sigui la que sigui, versemblant, fantasiosa, històrica o melodramàtica. I qui falla en aquesta novel·la és l'autor, potser precisament perquè és massa autor per a tan poca història, i és massa culte i massa savi, massa llest, si m'accepten una simplificació una mica grotesca: és llest perquè és un home d'una formació densa i meditada, perquè és un home plenament integrat en el món modern i coneix molt bé les cuines polítiques, periodístiques i empresarials que el mouen, el dirigeixen o l'esglaien. De fet, des de fa molts anys és un d'ells, a més de ser un autor amb una obra més que solvent en gèneres perifèrics al mercat, potser deficitaris per a les empreses editorials o poc rendibles, però absolutament centrals per construir una cultura madura i àgil, benhumorada i escèptica, lliure i lligada com ho està sent la nostra. Tot això ho ha donat Valentí Puig en altres llocs després d'un títol fundacional -del qual segurament està tip de sentir a parlar-,

que va ser el seu primer llibre, i que era ja un llibre definitiu, conloent, per decidir sobre el valor d'un autor: em refereixo al seu dietari de joventut *Bosc endins*, publicat el 1982. Des del títol mateix fins a l'educadíssima però gens mentidera ironia escèptica, hi havia un escriptor que ha anat dispersant-se per força i segurament per vocació i que ha donat algunes grans coses, amb aparença de menors, sense ser-ho. Ara penso en el seu *Diccionari Pla* de literatura, així com en algun altre llibre de notes, com *Matèria obscura*, i en tantíssims articles de certa extensió on medita en pau i veritat amb agilitat d'estil i d'idees, que sovint són la mateixa agilitat (o ho són almenys en el seu cas).

Però no pas aquí. O, més ben dit, aquí sí, però en retalls que no se sap gaire bé què pinten enmig d'una trama vulgar de semiestafadors, mitjans editorials tan excessius com superflus, famílies que evolucionen i pateixen (Viluma és el lloc sagrat, a l'altura d'Altafulla però sense mar), contactes amb el poder i una intriga desmaiada i intranscendent. I, en certa manera, ens resulta enfadós, perquè la prosa que utilitza en algunes d'aquestes pàgines, la calidesa reflexiva i l'encert de pàgina són tan descarnadament bons que empitjoren les coses, com si Valentí Puig hagués accedit a preparar una mixtura literària: col·locar literatura de qualitat per a lectors que es conformarien amb molt menys i fer pagar aquest preu a lectors que buscarien aquestes pàgines soltes sense l'aparell de la novel·la, aquests talls sobtats on un jardí, un record, l'entrellum d'un cos o les ombres de la decrepitud esdevenen vibrants i poderoses. I en el punt i a part següent es torna a una fabulació rasa o banal, que evoca a estones coses de la tele per passar l'estona, i que no és gens estimulants fins que no s'arriba a un altre paràgraf o un parell de pàgines que tornen a deixar-te assegut confortablement en la literatura, encara que sigui només una estona, abans de reprendre l'acció. Els personatges tendeixen a semblar inspirats en éssers reals, però es defuig tota identitat; simula ser una novel·la en clau i no ho és, però potser

"En aquest paràgraf hi ha justament el millor Puig, amb els dots d'un observador lúcid i líric, tocat per la placidesa d'un hedonisme savi i mai ni escandalós ni escandalitzat".

volia ser-ho o l'autor va tenir la temptació de fer-la. Potser és per això que els retrats que podrien ser punyents en els fons pengen en el buit, com si al narrador li faltés convicció i potser temps per modelar personatges de novel·la real, al marge de la seva vinculació imaginària amb personatges dels nostres dies. Diria que la seva vocació de gran farsa de la Barcelona nouvinguda al poder de la democràcia es queda en un guinyol, encara que sobrepassi àmpliament l'auca burleta.

Passava alguna cosa semblant en un altre llibre anterior de Valentí Puig, aquell volum titulat *Cien días del milenio* (2001), on havia de cedir a l'actualitat política nacional i internacional massa pàgines de to i voluntat periodístics, però de tant en tant tornava a reparèixer el millor Valentí Puig. Prou sé que és un premi, prou sé que és una caixa qui ho finança i entenc que les coses són com són. Però, precisament per això, es fa difícil callar la nostàlgia d'un escriptor amb llibre sencer, en comptes d'un llibre amb pàgines de bon escriptor, com la que dedica als bojos, cap al final, i que allí és una mena de deformitat novel·lesca, encara que sigui la deformitat de l'excel·lent literatura: "Hi havia uns bancs i tot traspuava la humitat dels vells murs que el sol mai no toca. Algú donava miques de pa als ocells. La ciutat passava de llis amb el brogit d'una torrentada d'aigües brutes. Gairebé era una litúrgia perquè cada dia hi havia algú assegut en un dels bancs, parlant sol. Eren monòlegs una mica estripats, fragments d'un teatre cru i despoblat. Homes i dones, mig encarrant el cel, repensaven les seves vides, i com per efecte d'una espiral dialèctica anaven a parar finalment a la gran ferida, a la traïció que els havia malmès. La veu irreprimible, esgarriosa, contra el batec uníson del món. Ells es revoltaven contra una conjuració primària i devastadora, la dona infidel, el soci que t'estafa, els fills que et rebutgen. Parlar sol era a la vegada una manera d'evitar la trencadissa definitiva. Parlar sol els feia una mica més forts que la fragilitat extrema de l'existència." Quan unes línies després el narrador reprèn el per-

sonatge principal, el lector es desinfla i troba el que acostuma a trobar en les novel·les d'estar per casa que tant cansaven, i amb raó, el mateix Pla (la bona novel·la, com sap Puig millor que ningú, no va cansar mai Pla). En aquest paràgraf hi ha justament el millor Pla i el millor Puig, amb els dots d'un observador lúcid i líric, tocat per la placidesa d'un hedonisme savi i mai ni escandalós ni escandalitzat, malmès segurament per l'obstinació, ni tan sols massa real, de fer novel·les.

Jordi Gracia

Loïc Wacquant
Los condenados de la ciudad.
Gueto, periferias y Estado

Siglo XXI Editores
Buenos Aires i Madrid, 2007

Durant els darrers vint anys hem anat consagrant en els nostres usos quotidians del llenguatge conceptes difusos i intuïtius que ens treuen d'algunes cuïtes emocionals, però que, si no estem atents i no els utilitzem adequadament, ens poden imposar també un bon nombre de prejudicis socials, els quals, pel camí de la reflexivitat i les profecies que es compleixen a si mateixes, contribueixen a realitzar una devastadora tasca de fragmentació i pèrdua del sentit social dels processos històrics que estem vivint a la ciutat. Un bon exemple d'això és el concepte d'exclusió social, i associat a ell, en un camp semàntic

borros, però eficaç, termes com immigració, nova pobresa, inseguretat, minoria ètnica i un llarguíssim etcètera en la seva inscripció en l'espai urbà que han enfortit la noció de gueto.

En aquest llibre ens trobem amb un estudi molt bo de la sociogènesi de la nova misèria urbana de les grans metròpolis occidentals. Segons Wacquant, ni la pèrdua de valors tradicionals, ni la religió, ni la immigració, ni l'arribada de noves cultures no és el que crea zones conflictivament i potencialment explosives en l'entramat urbà de les nostres ciutats, sinó una manera de regulació social, de gestió política i d'organització econòmica que ha substituït l'objectiu de la plena ocupació, els drets socials, l'assalariament segur i les polítiques públiques redistributives i generalistes per un discurs i una pràctica del risc, la precarietat, el retall de drets, la mesquinesa en l'accés a la ciutadania, l'agressivitat econòmica, l'individualisme i una concepció de la competència pràcticament hobbesiana.

Wacquant argumenta que el que produeix l'explosió dels barris no és la immigració –que ha existit en diferents graus i nivells, gairebé sempre alts, des dels orígens mateixos dels sistemes metropolitans moderns–, ni el xoc de civilitzacions –tan espectacular en la seva enunciació com indemostrable com a fenomen general en la pràctica quotidiana–, ni el multiculturalisme –totes les ciutats han estat multiculturals pel sol fet de ser ciutats–, ni la crisi de valors –les ciutats han estat permanentment en crisi com a forma d'ajust de les societats complexes. Al contrari, l'origen de la violència recurrent a les perifèries desestructurades de les grans urbs occidentals és en la violència social i simbòlica d'un model d'(anti)gestió econòmica mundial que debilita els Estats del benestar sense cap alternativa assistencial i reforça els mecanismes de competència econòmica personal amb un model afegit d'enquadrament repressiu destinat als que s'acaben presentant per a aquest model de gestió com a incompetents en un sentit polisèmic i profund.

Al centre argumental del llibre se'ns avisa de la necessitat –i, per tant, se'ns

anima a fer-ho– d'emprendre l'estudi sociohistòric de les diverses formes i processos de gestació de les zones de vulnerabilitat urbana en els diferents països, així com segons els models de polítiques públiques de referència, i aquí la diferència entre les tradicions i trajectòries nord-americanes, britàniques i europees continentals ha estat radical. Aplicar etiquetes establertes i conceptes preconcebuts només serveix per bloquejar la possibilitat de construir un coneixement realista i plausible d'aquests espais, que d'aquesta manera tornen a quedar estigmatitzats també en les anàlisis més o menys tècniques. Quan utilitzem la paraula “gueto” per anomenar les actuals zones conflictives de les nostres ciutats donem per fet un tancament construït per una diferència ètnica prèvia, sostingut per normes (formals i informals) específiques i amb un funcionament monocultural autònom, cosa que comporta també una funció socioeconòmica gairebé única de cara a la resta de territoris urbans.

Gran part de les *banlieues* franceses, o del que van ser els nous barris i ciutats perifèriques producte de les polítiques d'habitatge de postguerra en l'Europa continental, no es poden considerar funcionalment com a guetos: són espais multiètnics, combinen diferents graus d'assalariament i diferents graus de riquesa, es comuniquen per múltiples vies amb la resta de la ciutat, hi continuen actuant polítiques públiques actives encara que estiguin en decadència, etc.; en suma, són universos complexos amb els quals cal interactuar i que cal estudiar en la seva complexitat, en contacte amb els seus propis sociòlegs profans. L'estudi sociològic crític de la ciutat en la seva diversitat històrica és la condició prèvia per eliminar els estigmes i les etiquetes preassignades, així com per poder emprendre potents polítiques públiques consensuades sobre les zones més degradades del teixit urbà, evitant caure en el discurs del colonialisme interior, el resultat final del qual és el de la impossibilitat de la redempció dels marginats (perquè són culpables

de la seva marginació), el del fatalisme ètnic (o cultural) i el de l'*apartheid* a escala micro, el perill i presència del qual cada vegada és més real.

Aplicar la noció de gueto on no s'escau és provocar una exclusió simbòlica i una inacció absoluta de les polítiques públiques, menyspreant, a més, la diversitat històrica i social que han experimentat les nostres ciutats i les nostres perifèries. Presentar les *banlieues* com a galledes d'escombraries socials d'on vénen tots els nostres mals, guetos sense futur on es perden i malgasten tots els valors patriòtics –com ha fet sempre el pensament conservador i ultraconservador francès i en gran manera l'europeu–, és practicar la profecia que es compleix a si mateixa i emparar una mena d'intervenció repressiva que només engendra més violència. Gerard Mauger deia a *Le Monde* fa només unes setmanes –un altre gran deixeble de Pierre Bourdieu, com el mateix Wacquant– que les revoltes, disturbis o qualsevol de les desconcertants i molt preocupants reaccions anòmiques de les *banlieues* franceses són comportaments protopolítics d'una violència simbòlica terrible que només es poden entendre en el camp polític del conflicte per les significacions i les representacions socials generals.

En suma, es tracta d'un bon, i bell, exercici de sociologia cívica d'un dels sociòlegs amb més projecció internacional en aquest començament de segle. L'impressionant bagatge teòric de l'obra i el bon tractament empíric dels problemes abordats –si alguna cosa es pot criticar en el llibre és aquest abassegador sociologisme objectivista que deixa fora els mateixos discursos i construccions simbòliques dels implicats– converteixen aquest volum en una eina intel·lectual de primer ordre per destruir tòpics i estereotips sobre l'exclusió, imatges que poden tenir, i que de fet tenen, efectes mortals per agreujar els processos de fragmentació de les ciutats actuals.

Luis Enrique Alonso

Martha C. Nussbaum

Las fronteras de la justicia.

Consideraciones sobre la exclusión

**Ediciones Paidós
Barcelona, 2007
448 pàgines**

Com es pot donar contingut a la idea segons la qual tots els éssers humans són iguals des del punt de vista moral? Ja a la dècada dels vuitanta del segle passat, Martha Nussbaum –reconeguda filòsofa nord-americana i actualment professora de Dret i Ètica a la Universitat de Chicago– va tractar d'encarar aquesta qüestió a través del seu treball centrat en el punt de vista de les capacitats. Articulat conjuntament amb Amartya Sen, aquest punt de vista té la pretensió d'anar més enllà de la concepció comuna que mesura les desigualtats en el desenvolupament dels pobles i regions del món, només en termes del PIB. Conscients, d'una banda, del fet que aquesta concepció obvia la qüestió d'una distribució justa de llibertats efectives i, de l'altra, de l'escassa fiabilitat dels ingressos i la riquesa com a índex de benestar, Amartya Sen i Martha Nussbaum van proposar també mesurar el desenvolupament en termes de “capacitats”.

Quan Nussbaum parla de “capacitats”, es refereix a capacitats centrals en el funcionament humà –vida, salut corporal, integritat corporal, sentits, imaginació i pensament, emocions, raó pràctica, afiliació, relació amb les altres espècies i control polític i material del

propi entorn-, i ho fa en una temptativa de concreció dels drets humans, és a dir, fins a cert punt, parlant de llibertats substantives i tractant d'anar més enllà de la justícia procedimental a través d'atendre els resultats. Vol evitar el perill que, en considerar tothom igual, en pugui resultar un tracte desigual per als qui, de fet, es troben en una posició desfavorable.

En particular i, des d'aquesta perspectiva, a *Las fronteras de la justicia* tracta de perfilar una concepció de la justícia que permeti fer front a alguns problemes d'inequitat i formes d'exclusió, presents en el nostre temps, que exigeixen canvis teòrics: el lloc de les persones amb discapacitats, les relacions internacionals en l'època de la globalització i la nostra relació amb les criatures no humanes. Tot això la porta a una reflexió molt interessant i coratjosa entorn dels límits d'una de les teories més notables en la tradició occidental de filosofia política: la del contracte social.

Tot i situar el seu pensament en el marc del liberalisme polític de John Rawls, Nussbaum assenyala els problemes de la concepció rawlsiana del contracte social. Més enllà de les complexitats i diferències entre els pensadors d'aquesta tradició, en conjunt ens han llegat una imatge general de la societat com a resultat d'un contracte orientat al benefici mutu entre persones racionals, "lliures, iguals i independents"; entre persones que obtenen de la seva vida en comú quelcom que no obtindrien si visquessin separadament. Les limitacions d'aquesta concepció estan vinculades al fet que, en tots els casos, s'assumeix que els agents del contracte són homes més o menys iguals en capacitat i aptes per desenvolupar una activitat econòmica productiva, cosa que comporta que els infants, les dones i la gent gran quedin exclosos de la posició de negociació. Tot i que les teories contemporànies han esmenat, fins a cert punt, aquestes omissions, el que no fan és incloure persones amb greus deficiències físiques o mentals, així com tampoc criatures no humanes. I el motiu d'aquesta exclusió –assenyala

amb encert Nussbaum– rau en un tret estructural de totes les concepcions del contracte social: sempre s'hi confonen dues qüestions que, d'entrada, són diferents: qui dissenya els principis de justícia i per a qui estan pensats aquests principis bàsics. És a dir, les parts dissenyen principis per a ciutadans que, com ells, són éssers humans racionals i adults que no pateixen deficiències greus i que pertanyen, per tant, a la mateixa espècie.

En línia amb Marx, Nussbaum concep, en canvi, els éssers humans com a criatures necessitades d'una pluralitat d'activitats vitals, de manera que la racionalitat queda com un aspecte –no pas l'únic– que defineix la idea d'un funcionament autènticament humà. Tracta de perfilar una teoria en què molts éssers vius, tant humans com no humans, siguin subjectes primaris de la justícia, tot i no tenir facultats per participar en el procediment mitjançant el qual s'escullen els principis polítics. Nussbaum aposta per una concepció de la justícia que, sense exigir una igualtat aproximada en poders i facultats, sostingui la igualtat de tots i cadascun dels éssers humans. Així, subratlla que el fet de ser capaç d'establir un contracte i de posseir facultats que fan possible el benefici mutu en la societat no tenen per què ser condicions necessàries per ser un ciutadà dotat de dignitat i mereixedor de ser tractat amb respecte en un pla d'igualtat amb la resta.

El treball de Nussbaum està animat pel reconeixement de l'heterogeneïtat dels éssers humans i per la idea aristotèlica segons la qual hi ha quelcom de meravellós i digne de respecte en qualsevol organisme natural complex. La perspectiva és clarament valorativa i obre un camí que permet estendre la justícia al terreny dels animals. En aquesta perspectiva, allò veritablement important no és la igualtat de facultats, sinó la igualtat moral, i el que és significativament transcendent és que, amb independència de les facultats naturals i suposadament normals, els subjectes reben exactament el mateix tracte. En aquest context es presenten bons arguments per reconsiderar les apel·lacions

a Groci o Pufendorf a la llei natural com a base més sòlida, no només per a l'ampliació de les fronteres de la justícia, sinó també per repensar la justícia internacional en un món cada cop més interdependent i per abordar les desigualtats entre països rics i pobres.

De tota manera, malgrat que reivindicui, contra la tradició secular, l'òptica de la llei natural, hereva dels models estoics romans, com a via per fonamentar la igualtat moral, Nussbaum esquitja, d'acord amb el seu liberalisme polític, qualsevol fonamentació metafísica específica, ja que el punt de vista de les capacitats es basa en allò que totes i cadascuna de les persones són efectivament capaces de fer i de ser, segons una idea intuïtiva de què és una vida d'acord amb la dignitat humana.

En posar en evidència els límits del contractualisme i en especificar un llinyar per a cadascuna de les capacitats, per sota del qual es considera que els ciutadans no poden funcionar de manera autènticament humana, Nussbaum ens ofereix la descripció d'una pluralitat de drets socials mínims que permeten un ampli acord intercultural. Ara bé, és conscient que la seva proposta de justícia bàsica pressuposa necessàriament no només que les persones facin gala d'una solidaritat i una benevolència molt grans i que mantinguin aquests sentiments al llarg del temps, sinó també que les institucions facin un paper important a l'hora d'estabilitzar aquesta benevolència... Però potser aquest és el preu d'una especificació dels drets humans. **Fina Birulés**

“Nussbaum aposta per una concepció de la justícia que, sense exigir una igualtat en facultats, sostingui la igualtat de tots els éssers humans”.

OBS ARTS PLÀSTIQUES

De l'era digital al redescobriment del cel·luloide

La trajectòria artística de Patricia Dauder (Barcelona, 1973) defineix una generació de creadors nascuts a principis dels anys setanta i que als anys noranta, deslliurats dels prejudicis de generacions anteriors i en ple desenvolupament de les seves inquietuds artístiques, van protagonitzar un canvi en la manera de fer de l'art i de l'artista. Dauder va passar per Hangar, un centre de producció artística, situat al Poblenou, que ha estat un espai on els anhels, les circumstàncies i els entrebancs s'han visualitzat de manera compartida i col·lectiva. Un espai que ha promogut els intercanvis amb altres països europeus, la qual cosa és un dels factors que han contribuït a la formació de l'actual Barcelona cosmopolita que serveix de referència lúdica i estètica a molts joves d'arreu del món.

Dauder i la seva generació trenquen els límits del suport artístic. No són exclusivament pintors, o escultors. Són tot i res. Han pujat en un moment de l'abaratiment de la tecnologia digital i utilitzen de manera natural el vídeo, la fotografia digital i un llapis de grafit. El dibuix, curiosament, amagat durant molts d'anys a les calaixeres dels estudis dels artistes, com un suport subaltern, agafa molta importància. L'ordinador personal no elimina res del que hi havia abans del seu ús generalitzat pels artistes, sinó que més aviat el potencia. En aquest camí, Dauder utilitza la fotografia digital com a llenç, com una pintura de noves textures que expressa una nova sensibilitat. Participa en mostres col·lectives en què s'expressa aquest nou canvi, i també en individuals en què amb filferro fa escultures que semblen surar en l'espai, que dibuixen l'atmosfera aconseguint acostar-se al concepte d'immaterialitat tot i que fa servir materials tangibles. En certa manera, l'herència de l'art virtual o l'art en xarxa (*net.art*) produït amb ordinadors contamina el món del que fins aleshores es denominava real. De fet, la realitat s'amplia i els límits entre suports i estils es trenquen, tot i que als anys noranta encara hi ha qui estableix una barrera entre l'art abstracte i el figuratiu. En certa manera, la generació de Dauder és hereva a Catalunya dels artistes conceptuals dels anys setanta

La Barcelona artística es redescobreix

Barcelona continua redescobrint-se a ella mateixa artísticament. És una mena de reinvençió constant. Es reinventa el Poblenou i es reinventa el passeig de Gràcia, zones amb arrels artístiques. Ara es reinventa la zona del carrer de Montcada, coneguda principalment pel Museu Picasso. L'estiu

passat va obrir —o, més ben dit, també es va reinventar— una sala que ja estava oberta: la galeria Montcada, que ha passat a mans de l'editor Rafael Martínez, propietari de Norma Editorial, una de les més importants i amb més trajectòria editorial de còmic de tot l'Estat. I, com a editor de còmics, intenta mostrar, amb la direcció artística de Cristina Sempere, un univers artístic que es mou en la

confluència de la pintura, el còmic i la il·lustració. L'exposició inaugural de la nova etapa es va fer l'estiu passat amb obra de Rómulo Royo, fill d'un dibuixant de còmics i prestigiós il·lustrador internacional. La pintura de Royo fill, tot i desmarcar-se de la il·lustració, deixa veure les seves influències familiars encara que defuig l'estricta representació. L'obra d'aquest pintor anava acompanyada del treball

pictòric de Daniel Torres, un dels autors de còmic més destacats de l'Escola Valenciana de la dècada dels vuitanta i noranta del segle passat. En aquesta ocasió deixava el món de la narrativa per fer un treball de descripció molt subjectiva de Barcelona.

Amb aquest canvi d'orientació de la galeria, el carrer de Montcada es prepara per a noves transformacions, com ara la intenció del

Jaume Vidal

que de manera molt més condicionada per la incomprensió del seu treball van incorporar la idea, el cos, l'acció i el paisatge natural com a elements de creació.

Amb aquest bagatge, Patrícia Dauder ha fet darrerament un pas invers a l'evolució tecnològica. S'ha llançat, també sense mitificacions, al cel-luloide. Una exposició a la galeria ProjecteSD de Barcelona li va servir per experimentar en el cinema no narratiu. Això la va portar a pensar un projecte més ambiciós, que ha pogut finançar en part gràcies a una beca de la Fundació Botin. Amb l'ajut del càmera Jordi Gambús i un aparell de súper 16 va anar a Mali, on va rodar la primavera del 2007 un film en què no hi ha acció, ni història; només paisatges (en poques ocasions hi ha protagonistes humans) i quietud. "La meva intenció no era fer un documental exòtic, sinó reflectir el pas del temps, gairebé com si fos un fotografia en moviment". Els reptes de la pel·lícula eren, a més del contingut ("vaig arribar a l'Àfrica amb unes imatges molt clares del que volia trobar"), tècniques ("el cinema no és com el vídeo; no pots veure el resultat fins que la pel·lícula no ha estat revelada. I això és un gran risc. Podríem haver tornat sense res"). La pel·lícula estarà muntada i llesta la tardor de 2007.

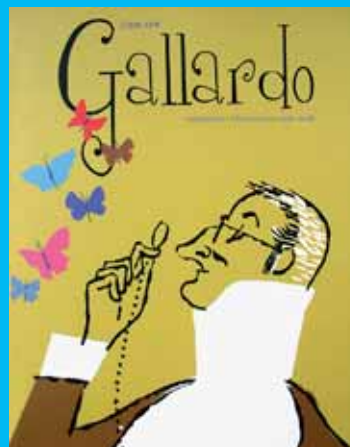
Un dels entrebancs amb què s'ha trobat aquesta generació són les contradiccions del món artístic barceloní. D'una banda, moltes galeries aposten per les noves tecnologies, però no pels nous autors. Els col·leccionistes de la ciutat solen aixoplugar-se en la seva col·lecció de manera discreta, com si el fet de mostrar o fer públics els seus interessos artístics fos un gest d'ostentació de mal gust. Només surten de l'armari quan poden muntar una fundació que mostri el resseguiment personal que fan del món de l'art de manera pública en un espai determinat. Aleshores trenquen el pudor artístic.

col·leccionista José Manuel Iniesta d'obrir el Palau Gomis per mostrar la seva col·lecció a l'encreuament del carrer de Montcada, Princesa i Barra de Ferro, i la construcció, a tocar, al carrer de la Princesa, d'un centre cultural promogut per Caixa Penedès per mostrar la seva col·lecció d'obres de Josep Maria Subirachs. L'antiga Sala Montcada, gestionada per la Fundació "la Caixa", serà ara una dependència

dedicada a les exposicions temporals del Museu Barbier-Mueller d'art precolombí.

OBS CÒMIC

Joaquim Noguero

Elegant gallardia

Com la pel·lícula de títol similar fa amb l'eco de John Malkovich, l'exposició *Com ser Gallardo (1976-2006)*, coproduïda per l'Ajuntament de Palma i la Caja de Ahorros del Mediterráneo, juga a situar-nos rere els ulls de qui ara ja és considerat amb justícia com un referent de pes.

Tant el magnífic catàleg com l'exposició itinerant o el vistós treball de vídeo que l'acompanya ambicionen recrear el llarg procés de creació d'una mirada personal conformada per una riquesa de models i d'experimentacions situada molt per damunt del tòpic de sexe, drogues i *punk and roll* en què molts —via Makoki— potser encara tenen reclòs el barceloní d'adopció que és el lleidatà Miguel Ángel Gallardo. Des dels seus orígens en la línia clara fins a un cert, però enriquit, tancament en cercle en una versió molt més personal de la mateixa claredat formal, passant pels anys de bullit vital als vuitanta, quan la col·laboració amb Mediavilla li embrutava orgànicament les vinyetes d'aquella via que va ser batejada com a *línia xunga*, el que hi ha és una mateixa actitud vital que les declaracions del dibuixant posen una vegada i una altra al descobert en el catàleg: capacitat per il·lusionar-se en un continuat

aprenentatge. Per això diu que s'ho ha passat tan bé treballant. Les pàgines han estat finestres. I quan als anys vuitanta el país i Barcelona es transformaven a tota llet, ell era allà, fascinat pel que passava al carrer i per les mil variades formes de recrear-lo que descobria en el passat i en els autors precedents: del període més incisiu de l'escola Bruguera a l'*underground* americà, de Vázquez i Figueras a Hanna-Barbera o a Crumb, tot confluint en Chaland i tants d'altres. Fixeu-vos en la il·lustració batejada irònicament *The modern* i hi veureu un homenatge clar a Tintín, que ell havia llegit fora de l'àmbit familiar (menys refinat, gens burges, més menestral), a la biblioteca. L'altra cara de la memòria, la més íntima i bategant, busqueu-la a *Un largo silencio*.

En qualsevol cas, per via de l'estripada juvenil, del despulament madur o de la ironia més o menys omnipresent, el que millor el caracteritza com a autor d'històries i com a il·lustrador és un mateix pilar vivencial: assumir que qualsevol línia empresa, clara o *xunga*, no és una simple qüestió estètica, sinó una ètica. Vol un pronunciament i una actitud davant el món que retrata. L'elegància de Gallardo és gallarda perquè assumeix un compromís i conté idees. I un compromís no vol dir propaganda, una tesi ben grossa, sinó un parlem-ne fundacional. No es tracta de tenir-la, sinó de saber-la, ben llarga. Aquest és un bon model per a Barcelona: un recordatori que el pas dels anys pot fer-nos renunciar a moltes coses i presentar-ho tot essencialitzat molt i molt, que la vitalitat desmesurada del començament pot convergir en un disseny molt més calm, acolorit i brillant. Pot, certament. Però mentre es guardi coherència amb els orígens i s'hi trasllueixi el que un era. Això és el que, d'ell, en fa un mestre Gallardo.

Giulia Valle, imaginació i “contrabaixisme” al poder

“Compositora amb una imaginació exuberant i un sentit precís de l’estructura, fa com Picasso, a qui la inspiració sempre el trobava treballant”.

Aclamat per la premsa especialitzada nacional i internacional, *Danza imprevista* és un dels millors discos que s’han cuinat mai en l’àmbit del nostre jazz. No deixa de resultar d’alguna manera paradoxal que l’autora d’aquesta rodona meravella sònica sigui una dona i contrabajista, un gènere i un instrument tradicionalment relegats a un paper secundari. Això no obstant, Giulia Valle creu que no necessàriament pel fet de ser dona ho ha tingut més difícil: “Potser al començament em va costar adaptar-me una mica, ja que en ambients d’homes

sempre hi ha masclisme. Però, de totes maneres, al món de la música n’hi ha menys, i ho has de tenir clar. No he patit de cap manera, no”.

De fet, la irrupció de Giulia Valle com a solista i líder del més alt nivell no és un cas aïllat i marca una tendència a escala mundial que sembla imparabile. Recentment, la prestigiosa revista francesa *Jazzman* dedicava bona part d’un número a analitzar el fenomen, que titllava de revolució, a través de les dotze primeres espases internacionals, entre elles Giulia Valle, que ara mateix emergeixen amb una força inusitada dintre d’un món on fins fa poc el rol femení semblava circumscrit a la veu.

Per altra banda, també cada cop és menys inhabitual el lideratge dels contrabajistes a l’escena jazzística. Giulia Valle, que primer toca va el piano, es va enamorar de l’instrument als disset anys: “Va ser de forma casual, quan un amic en una festa em va deixar tocar un baix elèctric molt psicodèlic que tenia, i a partir d’aquí vaig començar com a autodidacta”. Més tard, l’artista ja es va poder comprar un contrabaix, i dintre d’un pla d’estudis totalment autofabricat, va combinar els seus progressos personals amb les classes de jazz i de clàssic: “Mario Rossy va ser el meu primer mestre, després Ben Street, i en l’apartat clàssic vaig anar a estudiar a París amb François Rabbath, tota una bèstia del contrabaix. Finalment, Alvaro Is

em va instruir en l’harmonia aplicada a la improvisació”. A Giulia Valle, que creu que la música s’aprèn bàsicament als escenaris, del contrabaix li atrau “el concepte de contramelodia, per sota del que fan els altres, com si fos una coral a diverses veus. És un instrument que té moltíssimes possibilitats. De la mateixa manera que el violí o el cello tenen una alçada de cordes determinada, el contrabaix és anàrquic, no hi ha cap llei a seguir. Pots tocar des de rock progressiu fins a sonates de Beethoven”.

Compositora d’altíssima volada, amb una imaginació exuberant i un sentit precís de l’estructura, Giulia Valle fa com Picasso, a qui la inspiració sempre el trobava treballant. “Per anar bé —explica—, necessito escriure cada dia. La composició m’ha interessat des de sempre, tant el seu estudi com la transcripció de composicions. I no paro de pensar en noves composicions per al quintet”. Des de fa quatre anys, la contrabajista lidera el seu propi grup. Format actualment per Martí Serra (saxo), Pintxo Villar (saxo), Sergi Sirvent (piano) i David Xirgu (bateria), el quintet de Giulia Valle ha realitzat darre-rament una reeixida gira per Catalunya, i es prepara per a l’assalt internacional. La mànager de Valle, una altra dona amb empenta, la inquieta Rosa Galbany, també té molt clar que inexorablement els temps estan canviant.

Una barcelonina de Sanremo

Nascuda a Sanremo l’any 1972, Giulia Valle va arribar amb cinc anys a Barcelona. Els clàssics deien que la imaginació era l’art de combinar els records, i la contrabajista ho ha fet de manera magistral en una preciosa gemma, *San Remo*, inclosa en el seu disc *Danza imprevista*: “És un tema que evoca la ciutat de la meua infantesa, quan pujava a la teulada de la casa dels meus avis i veia l’espectacle del mar amb els vaixells il·luminats”.

Sobre la diversitat dels seus gustos musicals, Giulia Valle explica que “el meu pare vivia al Brasil i a la meua mare li agradava la música clàssica, així que de petita vaig créixer escoltant Mozart i Elis Regina. No vaig des-

cobrir el jazz fins a l’adolescència, quan Louis Armstrong i Miles Davis em van despertar un interès brutal per aquesta música. Quant al rock, el músic que més m’ha influït ha estat Jimi Hendrix, i també flipava molt amb Pink Floyd i els Pixies. De fet, el fill conductor del que m’agrada és que tingui psicodèlia.

Possiblement, tot va començar quan vaig veure de petita *Fantasia*, de Walt Disney”. Abans de publicar aquesta primavera el seu segon disc, *Danza imprevista*, i després d’una brillant carrera com a acompanyant d’alguns dels millors músics de la seva generació, Giulia Valle va debutar com a *bandleader* amb l’àlbum *Colorista* (2004).

OBS ARTS AL CARRER

Martí Benach

Adéu al grafit? L'ordenança cívica foragita els artistes de l'"street art"

A principis d'estiu, Barcelona es va convertir durant uns dies en la capital mundial de l'art urbà, amb dos festivals simultanis i estimulants: el Difusor, centrat en l'*stencil* (il·lustració mural amb plantilles), i l'Urban Funke, còctel de cultura al carrer amb ingredients de hip-hop, grafit, bàsquet i *skate*. L'èxit d'assistència –el Difusor sol ja va reunir fins a cent plantillers de disset països– va servir per difondre l'*street art* entre la societat i reivindicar l'espai públic per a usos artístics i creatius, en una ciutat que fins ara era una referència internacional en art urbà.

Paradoxalment, la realitat quotidiana és avui ben diferent. L'efervescència dels anys noranta, quan grafiters i plantillers d'arreu del món pelegrinaven a Barcelona per pintar al carrer, ha desaparegut del tot. Les facilitats que la ciutat oferia s'han tornat impediments. Ara, de fet, l'ordenança del civisme prohibeix qualsevol pintada o mural, i els castiga amb multes de fins a 3.000 euros. D'ençà que va entrar en vigor, el gener del 2006, s'han interposat per aquest motiu més de 53.000 denúncies i 4.000 multes. I en el primer semestre d'aquest any, sense anar més lluny, s'han registrat fins a 122 sancionats.

La normativa, que no fa excepcions, ha tallat en sec l'art urbà, sense donar-li alternatives. Arran de la pressió legal, les intervencions al carrer han patit una davallada notòria, i alguns artistes han abandonat l'activitat o bé s'han traslladat a altres ciutats europees, com Lisboa, Porto o Berlín. "S'ha perdut l'oportunitat de regular de forma lògica i normal l'art urbà, com a molts altres països", opina David García, advocat i impulsor de l'agència GraffitiStreetArt Barcelona. García considera que l'ordenança cívica "criminalitza els artistes amb un absolut desconeixement" de la seva activitat, ja que, per a ell, són els primers interessats a desvincular els actes vandàlics d'alguns de les creacions artístiques de la majoria. Advoca, en aquest sentit, per una regulació pròpia, com la dels

músics, i per la tolerància o el diàleg amb els artistes. Com a Girona, on el mateix ajuntament els acredita i els facilita murs per pintar-hi. O com a Bilbao, que potencia els murals en parets mitgeres per després promocionar-les en un recorregut turístic. O fins i tot com a Nova York, bressol del grafit, on una ordenança pròpia inclou alternatives i subvencions als artistes urbans.

Gemma Galdon, portaveu de l'Observatori RiSc, dedicat a projectes de recuperació del carrer com a espai públic, troba "inconcebible" el nivell de repressió contra els artistes. "Xoca de ple", diu, "amb la imatge de ciutat de referència en noves tendències urbanes". Ella l'emmarca en una estratègia general per eliminar els usos no acceptats del carrer. Enfront de la "sobregulació absurda" de l'espai públic, Galdon apunta dues vies d'actuació: buscar complaciments amb el *mainstream* cultural i promoure la desobediència civil. Entén, però, que molts hagin optat per abandonar i dedicar-se a les galeries d'art o el disseny gràfic.

Davant de la prohibició d'exercir al carrer, el pas als tallers sembla ineludible. Més enllà de desaparèixer del paisatge urbà, es tem que això comporti un empobriment de l'essència del grafit o la plantilla, efimers, espontanis i transgressors per naturalesa. "N'hi ha que no hi veuen diferències i el que volen és pintar on sigui", diu Galdon, "però altres assumeixen plenament el sentit polític d'actuar al carrer". Com assenyala Albert García, "l'interessant dels grafités és el *work in progress*, la interacció amb l'entorn, l'esperit crític, i això es perdrà si no s'hi posa remei". www.difusor.org

DRAP ART'07

Del 14 al 16 de desembre se celebra al CCCB (Montalegre, 5) el Festival Internacional de Reciclatge Artístic

© Unimicroclima

© Tomeu Mulet

© Unimicroclima

© Unimicroclima

OBS DISSENY

Josep M. Fort

Onadis-recicle: experts en innovació

Trec el cap per la finestra i, com sempre, són allà. Van aparèixer un bon dia, irrompent en els nostres carrers o, més ben dit, en les nostres cantonades, amb l'encàrrec simultani de tranquil·litzar les nostres consciències ecològiques i atemptar contra l'ecologia visual del nostre paisatge urbà quotidià, a parts iguals. Deixem-ho així.

A partir de la seva presència, hem adaptat l'evacuació dels nostres residus domèstics a l'oferta que proposen. Els contenidors constitueixen un fet finalment tan acceptat que fins i tot les associacions de dissenyadors i professionals del ram han deixat de fer objeccions davant la seva indiscutible malaptesa i lletgesa. Segons sembla, ells han guanyat. I mentrestant, a casa, ens esforcem a seleccionar i dipositar cada residu on toca. Tanmateix, sabem realment on van a parar? No pretenem fer un tractat sobre aquesta qüestió, però sí rompre una llança en favor d'un material que, des de l'ecologia, ben sovint és tractat com un proscrit, i origen de (gairebé) tots els mals: el plàstic.

Resulta paradoxal que, després de buscar durant mil·lennis un material econòmic, resistent, impermeable i estable, quan finalment la humanitat l'ha trobat, sembla que no sap ben bé què fer-ne. És a dir, sí que ho sap, però només els primers cinc minuts o, si es vol, les primeres setmanes, la qual cosa, tractant-se d'un material que pot durar centenars d'anys, és si fa no fa el mateix. Perquè, igual que els dissenyadors han assumit la presència dels contenidors, els ecologistes al final reconeixen les propietats del plàstic com a virtuts i no

com a problemes. I això requereix un canvi de mentalitat, per part de tots. Observem el que passa amb els embalatges i embolcalls relacionats amb l'alimentació, per exemple.

Es tracta de productes d'una gran qualitat, perquè les normes sanitàries d'alimentació ho exigeixen. A l'inici de moltes cadenes d'envasament, hi ha la manufactura del mateix envàs. La matèria primera semielaborada inicia el procés i l'envàs es fabrica a la mateixa planta. Aquest, en la majoria de casos, és omplert immediatament i tancat hermèticament, etiquetat –amb la data de caducitat a la tapa–, transportat i consumit. El procés pot durar unes quantes setmanes, potser només dies, moment en què l'envàs buit deixa de ser un producte per convertir-se en un residu.

I és cert que des del punt de vista del contingut ho és, però, si abandonem aquesta mentalitat tan profundament consumista i pensem en l'envàs, veurem que es tracta d'un producte d'una gran qualitat al qual encara li queda molta vida. D'aquesta manera, deixarem de veure un residu gairebé indestructible i, per tant, molest per veure un material molt durador, la qual cosa, per a ments obertes i inquietes, com la del fundador de l'empresa Lasentiu, Josep Bertran, més que un problema constitueix un estimul. I aquí tenim la primera base del procés, un material elaborat amb plàstics del contenidor groc, el Syntrewood, una mena de fusta sintètica adequada per produir nombrosos objectes d'ús quotidià.

A partir d'això, va arribar la iniciativa de Joan Tó, enginyer industrial amb un extens currículum i impulsor d'empreses internacionals com Oken, entre d'altres. I va néixer Onadis-Recicla i, amb ella, els primers i suggeridors productes, com ara la sèrie de papereres Releu o la dels seients Vértebra. Aquesta aplicació en mobiliari urbà resulta especialment adequada per al nou material, per la seva resistència i estabilitat enfront de la climatologia, i proporciona productes que funcionen gairebé sense manteniment, que es poden reposar fàcilment i que són econòmics, a més d'estar ben dissenyats. Així doncs, veiem com un envàs que dipositem a l'interior d'un contenidor es converteix en una paperera, en un banc, en paviment, en una jardinera..., o en qualsevol altre objecte útil, en comptes d'aparèixer com a escombraries escampades pel nostre entorn natural. Una altra iniciativa d'uns professionals que, com sempre, només saben fer les coses bé, com ha de ser. Per molts anys.

Nova vida per al plàstic

El reciclatge, per fi, sembla que ha estat assumit i acceptat per una part important de la nostra societat. Fins i tot els poc estètics contenidors que guarneixen els nostres carrers han deixat de ser un motiu de comentari per als qui es preocupen per la imatge dels nostres pobles i ciutats.

No obstant això, hi ha una altra qüestió: els productes recollits, on van a parar? Podem trobar-los en altres objectes d'utilitat? La proposta d'Onadis-Recicla i Lasentiu, realitzada per Joan Tó i Josep Bertran, vete-

rans incombustibles tant en iniciatives empresarials com en innovació, és un suggeridor camí per donar nova vida a un dels més rebels: el plàstic.

A partir de plàstics del contenidor groc, apareix el Syntrewood, un material resistent al clima que obre el camí per utilitzar els envasos, fets amb materials de qualitat, com a base per a infinitat de productes. Les primeres propostes d'Onadis-Recicla en l'àmbit del mobiliari urbà ja han vist la llum, però això és només el principi. www.onadisrecicla.com

OBS CIÈNCIA

Joaquim Elcacho

TERCERA EDICIÓ DE LA MACROFIRA

EuroScience Open Forum, el gran repte del 2008

© Joan Sánchez. I.R.B. Barcelona

Barcelona reserva un racó important de la seva gran oferta cultural per a la ciència. Ho ha demostrat amb la proposta Barcelona Ciència 2007 (vegeu-ne el balanç a la columna de la dreta), i de ben segur ho farà també el 2008 amb la celebració, del 18 al 22 de juliol, de la tercera edició de l'ESOF, la proposta de comunicació i difusió de la ciència més important del continent. Durant aquests quatre dies intensos d'estiu, Barcelona acollirà —segons les previsions— més de 5.000 persones interessades a presentar i conèixer què fan els investigadors europeus i com es transmeten els resultats d'aquesta recerca a les empreses i el benestar de la societat.

L'ESOF (EuroScience Open Forum) és una macrofira que se celebra cada dos anys en una capital europea amb l'objectiu de servir de "plataforma de debat i comunicació en ciència i tecnologia", segons explica Enric Banda, actual director de l'entitat promotora (Euroscience) i copresident d'ESOF2008. Les trobades, exposicions, debats, conferències i activitats de tota mena que s'estan programant per a l'ESOF2008 oferiran l'oportunitat de millorar la necessària relació entre els grups investigadors, les institucions, les empreses i el conjunt de ciutadans. Les dues primeres edicions d'aquesta gran trobada europea de la ciència, a Estocolm (2004) i Munic (2006), han servit com a exemple de les grans expectatives d'una proposta d'aquestes característiques.

A més, la candidatura de Barcelona no està avalada exclusivament pels mèrits més que suficients de la ciutat, sinó que representa un esforç singular per agrupar en una mateixa direcció la gran diversitat d'agents que treballen en la recerca científica i la seva difusió a Catalunya i el conjunt de l'Estat.

Els programes preliminars de la tercera edició de l'ESOF organitzen les propostes d'activitats en deu àmbits principals, des de la ment i el comportament fins a la demografia i l'envelliment a Europa. A més, entre els objectius marcats pels promotors de l'ESOF2008 destaca l'exposició més clara de "la relació entre els resultats de la recerca i la seva aplicació en el món econòmic, de forma que la millor ciència ens proporcioni una vida millor", segons explica Enric Banda.

La candidatura de Barcelona per a la celebració de l'ESOF2008 va estar encapçalada per la Fundació Catalana per a la Recerca i la Innovació (FCRI), amb el suport dels ministeris d'Educació i Ciència, i d'Indústria, Turisme i Comerç, el Consell Superior d'Investigacions Científiques (CSIC), la Fundació Espanyola per a la Ciència i la Tecnologia (Fecyt), la Confederació de Societats Científiques d'Espanya (COSCE), la Generalitat de Catalunya i l'Ajuntament de Barcelona, així com de desenes d'entitats científiques, culturals, polítiques i empresarials de Catalunya i el conjunt de l'Estat.

www.bcn.cat/ciencia2007/cat

Barcelona Ciència 2007

Més de 200 entitats, col·lectius i empreses han participat en la proposta municipal d'incorporar la ciència al panorama d'activitats culturals i socials de la ciutat. El projecte ha superat les expectatives i "ha posat definitivament la ciència en l'agenda estratègica de la política cultural de la ciutat", explica Vladimir de Semir, comissionat per a la Cultura Científica de l'Ajuntament. El calendari inicial de la proposta també ha deixat petita la llista inicial de 250 exposicions, espectacles, reunions i conferències. L'Ajuntament ha marcat diferències respecte a l'estatal Any de la Ciència, per deixar clar que el projecte es mantindrà de forma permanent.

www.bcn.cat/ciencia2007/cat

Mare Nostrum, encara el millor d'Europa

El superordinador Mare Nostrum del Supercomputing Barcelona Center continua sent l'instrument de càlcul més potent d'Europa. Inaugurat al febrer del 2005, va ocupar inicialment la quarta posició en el rànquing mundial de supercomputació i la primera entre els instal·lats a Europa. El 2006 la màquina va ser superada en capacitat de càlcul per l'ordinador de l'Agència Francesa de l'Energia Atòmica, però sis mesos més tard la seva ampliació la va tornar a situar al capdamunt de la llista internacional. www.bsc.es

Capital europea de la fusió

Fusion for Energy és el nom de la iniciativa europea de participació en el projecte ITER de construcció d'un prototipus de central elèctrica impulsada per fusió nuclear, i des de l'estiu té la seva seu logística a Barcelona. En l'acte de presentació de la seu, el comissari europeu de Recerca i Ciència, Janez Potočnik, va destacar que l'ITER pot aportar solucions transcendentals per al futur de l'energia.

www.fusionforenergy.europa.eu

OBS CINEMA

Albert Espinosa debuta com a director de cinema adaptant dues obres seves

Diferències a banda, Albert Espinosa recorda Alfonso Paso, aquell dramaturg espanyol que els anys seixanta era capaç d'estrenar una dotzena d'obres en un any, a més de provar sort en la direcció i la interpretació, tant de cinema com de teatre. I, tot i que el ritme de l'autor català no és tan stajanovista, si que té de Paso la voluntat de convertir-se en una mena d'home orquestra del món de l'espectacle. No solament teatre, sinó també cinema, televisió, ràdio i premsa. En aquests moments, Espinosa enllesteix la seva primera pel·lícula com a director, rodada a Barcelona, amb vista a presentar-la el febrer al Festival de Berlín i estrenar-la aquest mateix mes. Es tracta de *No me pidas que te bese porque te besaré*, una adaptació de dues obres seves, una que es diu igual i *El club de las palles*.

Espinosa no és Paso, el qual pertanyia a un teatre burgès de poca transcendència i molt d'èxit i era menyspreat en favor d'un Alfonso Sastre o un Buero Vallejo. A Espinosa li interessa desdramatitzar temes com el càncer o el suïcidi. Però, tot i que les intencions són diferents, en Espinosa hi ha un to sentimental que

ajuda a mitigar les asprors. És a dir, estaria més a prop d'un Cameron Crowe (*Jerry Maguire*) que d'un Billy Wilder (*Primera plana*), potser per la seva peculiar experiència personal: de tenir càncer sent adolescent a esdevenir un popular dramaturg d'adult.

Al seu debut, Espinosa parla de tres temes que li interessin i que són il·lustratius del seu món personal: "La gent especial, anomenats discapacitats mentals, un terme que s'hauria de bandejar; el món de les palles, quelcom que no es veu mai amb tendresa per analitzar la frustració o la malenconia que hi ha al darrere; i el tema de saber si estimes o no la persona amb qui t'estàs". Al film, Eloy Azorín interpreta l'Albert, un jove que està a punt de casar-se amb l'Helena (encarnada per Teresa Hurtado), però que comença a tenir dubtes. El seu amic David (el mateix Espinosa) li proposa que faci alguna cosa que realment tingui ganes de fer abans de casar-se. L'Albert s'apunta a un curs de guitarra en un grup de gent especial.

Benvingut, Mr. Allen?

Sobre el rodatge a Barcelona de la pel·lícula de Woody Allen, se n'ha parlat molt, i la majoria, negativament. Amb prou feines s'ha incidit en el fet que hauria de ser un motiu de satisfacció tenir-lo a Barcelona. Però sí, en canvi, que la imatge donada pels mitjans de comunicació i els polítics és la de provincians enlluernats per l'esplendor de les estrelles de Hollywood, a més de queixes per les subvencions, queixes pels talls de carrers, queixes per l'actitud dels polítics... El menys important ha estat la pel·lícula en si: Allen ha rodat en indrets com la Rambla, la Sagrada Família, el Born o la Barceloneta, però a l'hora de parlar sobre el film, en lloc de preguntar-se si Allen donarà una imatge tòpica de la ciutat o no, s'ha preferit carregar contra tot, i d'aquesta manera s'ha donat més bombo a allò que es critica, aquell provincianisme, i, per tant, s'ha convertit –curiós exercici autoreferencial– en allò mateix que es critica.

OBS DANSA

Joaquim Noguero

Un bullit d'idees

Alguns dels grups més joves demostren que en arts considerades cultes com la dansa el camí invers al recorregut per Gallardo també és possible: aquest és el cas del jove barceloní Àlex Serrano Tarragó, que –com el provocador dramaturg argentí Rodrigo García– va enfilar els trenta anys vestit de jove creatiu agressiu dins el món de la publicitat, fins que, arribat el moment i amb una certa tranquil·litat econòmica, en lloc de "sentar cabeza" decideix fer-nos ballar el cap, amb un bullit d'idees posades en dansa que barreja llenguatges i llengües amb la mateixa naturalitat que aquí provo de fer servir.

Serrano és cofundador d'AREAtangent, un col·lectiu transversal de creació que, des de fa dos anys, impulsa obres interdisciplinàries al mig del Raval. AREAtangent no solament acull joves creadors: els empeny a crear amb tal continuïtat que adquireixen experiència i ofici en poc temps. I divertint-se! Són còmplices generacionals, just com quan Gallardo i companyia, als vuitanta, no paraven de fer pàgines que no sabien ni on col·locarien. Aquí, curtes i en procés, aquestes obres (dansa, teatre, música, vídeo) que anomenen càpsules les deixen veure per un euro, i cap a una altra. Només dos anys, i la maduració ja és

evident: obres plurilingües, com la realitat de què parlen; maneres bèsties en les actituds i netes en les textures formals, segurs de les eines i la tecnologia, que fonen amb la tranquil·litat de qui hi ha crescut.

El proper pont de la Constitució, Serrano arriba al Festival Temporada Alta de Girona amb la tercera part d'una trilogia sobre la soledat, la culpa i la resurrecció. Per poca cosa no s'hi posen. Demanen pas. Són una generació nova de trinca. Els germanets grans, o deixen de fer la migdiada o els trinquen segur.

Jordi Picatoste Verdejo

Ventura Pons converteix Barcelona en un mapa de sentiments

Hi ha un senyor, que no és Almodóvar ni Woody Allen, que des de fa prop de trenta anys porta Barcelona, a través de les seves pel·lícules, a festivals de tot el món. Així doncs, quan va aparèixer la notícia d'una versió cinematogràfica de la prestigiosa obra de teatre *Barcelona, mapa d'ombres*, de Lluïsa Cunillé, el fet que Ventura Pons en fos el director era quelcom que no feia falta dir; més aviat era una qüestió de pura lògica. Pons, que es va formar en el teatre –encara que pocs se'n recorden–, cada any porta una pel·lícula sota el braç, majoritàriament adaptacions d'obres catalanes contemporànies i amb la ciutat de Barcelona de fons.

Però si el teatre ja és un mitjà que limita la llibertat d'acció, l'obra de Cunillé, estructurada en diverses escenes que s'esdevenen a les diferents habitacions d'una mateixa casa on en cada escena parlen només dos personatges, la translació al cinema era més complicada. El director barceloní n'era conscient: "L'obra necessitava obrir-se i la pel·lícula aparentment és oberta cap a l'exterior, però de fet ho és cap a l'interior dels personatges. Era la idea que em va motivar per realitzar-ne l'adaptació. A la pel·lícula hi ha prop de quaranta localitzacions més que a l'obra... Hi surten molts exteriors, però que representen l'interior dels personatges. A més, també hi apareix una presentació de cadascun d'ells per contextualitzar-los".

Pons comenta que el que el va atraure de l'obra de Cunillé va ser la història, però reconeix que més tard es va adonar que els personatges tenen molt a veure amb el

seu món cinematogràfic: "Podrien ser de *Carícies* o d'altres films meus: gent penjada que lluita per tirar endavant i no ho aconsegueix. És curiós com torno a aquests personatges, que em desperten molta tendresa. A més, hi ha una intensitat dramàtica que podria ser la d'*Actrius*, i en aquesta voluntat d'obrir-se cap a l'interior dels personatges em recorda *Ocaña, un retrato intermitente*".

L'eix de la pel·lícula és el matrimoni encamat per Núria Espert i Josep Maria Pou, que interaccionen amb els diversos inquilins del seu pis, entre ells una dona de mitjana edat (Rosa Maria Sardà) o una jove sud-americana (María Botto). Són personatges que tenen en comú la soledat i secrets infonfessables que acaben sortint a la llum com a solució a les seves existències i que els relacionen entre ells.

És precisament en l'aspecte actoral on el cineasta es mostra més orgullós: "Vaig tenir molta sort de tenir-los, són brutals. Hi ha un treball molt sòlid d'actors en aquesta pel·lícula, hem assajat molt i tot va ser ràpid, perquè estava preparat". Als que ja hem esmentat, els acompanyen Jordi Bosch i Pablo Derqui, l'únic, a més de Botto, que debuta a les ordres de Pons. A la banda contrària, Rosa Maria Sardà, en la seva cinquena col·laboració amb aquest director al qual Sardà va dedicar el seu Goya per *Sin vergüenza*, de Joaquín Oristrell: "A Madrid, la Rosa Maria fa secundaris de luxe, però els bons papers els ha fet amb mi". Pons, fidel a la seva activitat constant, ja treballa en el seu pròxim projecte.

Un director i una ciutat

Des que va debutar al cinema el 1978 amb *Ocaña, retrato intermitente* sobre l'emblemàtic personatge de la Rambla, Ventura Pons sempre ha tingut com a fons de les seves pel·lícules la ciutat en què va néixer, Barcelona, tret de comptades excepcions. I fins i tot a la seva aventura en anglès, *Food of love*, que en part transcorria als Estats Units, també hi apareixia Barcelona, tot i que a la novel·la original de David Leavitt l'acció té lloc a Roma. Els motius són diversos, incloent-hi la comoditat: "Tots els directors tenim un paisatge cultural, a més d'una qüestió de paisatgística urbana que té a veure amb el nostre hàbitat. I en el cas de *Food of love* era més còmode fer-la aquí. Leavitt mateix va dir que quedava molt bé. Per als estrangers, les ciutats a les quals van són com decorats, i Barcelona anava bé". Les excepcions han estat les dues pel·lícules que ell anomena "valencianes", *Putxa misèria* (1989) i *La vida abismal* (2006), i el rodatge a Bulgària de *Rosita please!* (1993).

OBS A PEU DE CARRER

Helena Encinas

Una Casa Partitura De Alonso i Balaguer

No és fàcil unir conceptes com bellesa, funcionalitat, integració, societat i sostenibilitat en el món arquitectònic. Tanmateix, hi ha alguns exemples, esclatxes tímides, d'aquesta manera d'entendre la construcció i el creixement d'una ciutat. La Casa Partitura n'és un. Obra del despatx d'arquitectes Alonso i Balaguer –autors de l'Hotel Hesperia Tower, a la Gran Via de l'Hospitalet, i del futur centre d'oci en què es convertirà l'antiga plaça de toros Las Arenas de Barcelona a principis de 2009–, aquest edifici de 150 metres de llarg és un conjunt de 207 habitatges en règim de lloguer per a joves ubicat al Nus de la Trinitat de Barcelona.

El projecte va ser promogut pel Patronat Municipal de l'Habitatge el 1996 i l'edifici –en el qual es van crear habitatges de fins a 70 m²– havia d'incloure una sèrie de requisits de protecció mediambiental. L'estratègia a seguir va ser senzilla. "L'única font inesgotable d'energia que tens al cos és la imaginació", comenta Luis Alonso, soci fundador i director general del despatx d'arquitectes. Amb un pressupost molt contingut –"aquí hi ha el repte"–, es van dur a terme les condicions imposades pel Patronat i el resultat es va traduir en el fet que tots els habitatges tenen una doble façana per obtenir ventilacions creuades –el nou Codi Tècnic d'Edificació ja ho imposa–, a més de comptar amb panells captadors solars per al preescalfament d'aigua sanitària i amb calefacció, i de disposar d'eliminació de materials contaminants en el seu procés de producció com el PVC, domòtica, recollida d'aigua de pluja... Tot el que la tecnologia els permetia a

finals de la dècada dels noranta per crear un edifici sostenible.

Però, per què una "casa partitura"? Enamorat de la música, una vegada erigit l'edifici Alonso es va adonar que aquest era "com un pentagrama gegant". El color blau que es va escollir per a la façana nord –que no té res a veure amb la façana sud, la del passeig de Santa Coloma– es va esquitxar amb notes de color groc, reproduint així la part coral de l'Himne de l'Alegria.

Josep Maria Huertas Claveria ja va donar a conèixer la història de La Casa Partitura –és així com l'anomena en un dels seus últims llibres, *Mites i gent de Barcelona*–, ja que el gran pentagrama gairebé sempre es veu en moviment i és difícil percebre-hi el missatge musical. De fet, la música es queda suspesa en el silenci i l'únic so que se sent, l'únic concert que pot percebre l'oïda, és el dels cotxes que envolten el Nus de la Trinitat. De totes maneres, el silenci va unit a l'estil filosòfic d'Alonso i Balaguer, els quals són al capdavant del concepte d'arquitectura silenciosa. Una idea que es pot resumir afirmant que l'èxit d'un edifici és que no passi mai de moda –"I no ho fa perquè no va estar mai a la moda"–. Com és possible? Segons l'arquitecte del futur estadi del Gimnàstic de Tarragona, l'explicació és senzilla: cal estudiar el context de la zona en la qual es realitzarà l'obra, observar l'entramat social, cultural i històric existent per no "col·locar" un edifici que s'hagi d'obrir pas a empentes. "No concebo la creació d'un edifici que es podria erigir a Dubayy, a Barcelona o a Praga, fins i tot a diferents zones de la mateixa ciutat". Per aquest motiu, Alonso afirma que al seu despatx no es creen dos edificis iguals, i reivindica l'obra que el seu col·lega Rafael Moneo va realitzar de L'Illa Diagonal. "Ningú no ha sentit mai un afecte especial per L'Illa, però funciona, és perfecta. Sempre és allí, silenciosa, callada i funcional. Aquest és el seu èxit".

El fet que l'edifici sigui el segon més llarg de Catalunya –potser el primer és el que hi ha a Sant Adrià de Besòs, anomenat "El Coloso" i també obra d'Alonso i Balaguer– no es contradiu amb la ferma creença d'Alonso sobre el creixement vertical enfront del creixement horitzontal, una solució per evitar que les metròpolis siguin cada cop més grans i s'escampin com taques d'oli. "En volar per la plana i veure la inundació de xalets adossats tinc urticària mental; durant dècades aquest país ha tingut un creixement sostingut i continu, però absolutament insostenible des del punt de vista social i energètic". Defensor acèrrim de les altures perquè permeten alliberar espai a les ciutats, com a condició *sine qua non* Alonso proposa una bona xarxa de transport públic i la barreja d'usos perquè no es creïn guetos.

Tindrà ocasió de demostrar-ho. Està treballant en quatre projectes a la plaça d'Europa de l'Hospitalet, en uns altres quatre a Màlaga i en dos més a Dubayy. El seu últim projecte més mediàtic, l'Hotel Hesperia Tower, està esquitxat de color i el temps mostrarà si el color és el seu *leitmotiv*. Mentrestant, quedeu-vos amb la màxima d'Alonso: "La vida és en color, el color és alegria i la vida pel mateix preu pot ser alegre".

www.bcn.cat/publicacions

“Es podria afirmar, gairebé sense exagerar, que al món actual tot el que passa, passa a les ciutats. Les ciutats han esdevingut *espais privilegiats de realitat*, àmbits de màxima intensitat col·lectiva, en els quals té lloc el més significatiu, tant bo com dolent, de tot el que ens afecta.[...] La ciutat, de fet, no és tant el que designa com el que acull. En podem dir que està constituïda per l’entramat de situacions i conflictes compartits per un conjunt d’individus decidits a viure junts, i que no és res per sobre o al marge d’aquesta xarxa”.
(De l’editorial)

Núm. 70
Tardor 2007
www.bcn.cat/publicacions

Preu 3€

70